

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์

Journal of MCU Dvavati Review

ISSN 2985 - 0967 (Print) ISSN 2985 - 0991 (Online)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2567 Vol. 3 No. 2 July - December 2024

วารสาร มจร วราวุธปริทรรศน์

Journal of MCU Dvavati Review (JMDR)

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2567

Vol.3 No.2 July - December 2024

เลขมาตรฐานสากล:

ISSN 2985-0967 (Print)

ISSN 2985-0991 (Online)

วัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร:

วารสาร มจร วราวุธปริทรรศน์ (Journal of MCU Dvavati Review) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้าและเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจารณ์หนังสือ และบทความปริทัศน์ ในสาขาที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ สาขาศาสนาและเทววิทยา สาขาพระพุทธศาสนา สาขาปรัชญา สาขาศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร:

- 1) บทความวิชาการ (Academic Article)
- 2) บทความวิจัย (Research Article)
- 3) บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
- 4) บทความปริทัศน์ (Review article)
- 5) บทความอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสาร

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ:

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double - Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาตีพิมพ์ในวารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น ๆ ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร

ที่ปรึกษาวารสาร

พระพรหมวัชรธีรอาจารย์, ศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระธรรมวชิราวุฒิ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระธรรมวชิโรดม, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพวัชรอาจารย์, รศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระราชวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระโสภณวชิราภรณ์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาสมบุรณ์ วุฒติกโร, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

บรรณาธิการ:

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
-------------------------------	------------------------------------

หัวหน้ากองบรรณาธิการ:

พระเจริญพงษ์ วิชัย, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
----------------------------	------------------------------------

กองบรรณาธิการ

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาประกาศิต สิริเมโธ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระปลัดประพจน์ สุภาภาโต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูนิธิตธรรมบัณฑิต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศ.ดร.จ่านงค์ อดิวัฒนสิทธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศ.ดร.กรกช อุตตวิริยะนุภาพ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รศ.ดร.สุวิญ รักษิตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.ดร.มานพ น้กการเรียน
รศ.ดร.อภิเศก ปั้นสุวรรณ
รศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง
ผศ.ดร.กั้วล คัซฌิมา
ผศ.ดร.สุมาลี ลีประเสริฐ
ผศ.ดร.อุทัย สติมัน
ผศ.ดร.ไกรฤกษ์ ศีลาคม
ผศ.ดร.โยตะ ชัยวรมันกุล
ผศ.ดร.สมชาย คำเนิน
ผศ.ดร.กฤติยา ถ้าทอง
Prof. Dr. Chai Ching Tan

Ven. Dr. Budi Utomo

Prof. Dr. Shulan Zhao

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Rajamangala University of
Technology Rattanakosin Thailand
Samaratungga Buddhist College,
Indonesia
International Collaborations Office,
Yunnan Academy Social Sciences, China

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ:

พระพลัฎฐ์ ปสนโน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฝ่ายกฎหมาย:

รศ.ดร.อุริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา

นักกฎหมายอิสระ

ฝ่ายออกแบบปกและจัดรูปเล่ม:

ฉัตรระวี มณีชาติย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงาน:

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ 51 หมู่ที่ 2 ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 73210
E-mail : charoenphong.wi@mcu.ac.th / โทร : 064-145-2996

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	(ก)
สารบัญ	(ข)
ผลงานที่เผยแพร่	
บทความวิจัย	
1. คติการสร้างพระพุทธรูปไม้โบราณในวัดบ้านเมืองจันทร์อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ โดย ฉันทพงษ์ สารรัตน์, โพธิ์พงศ์ ฉัตรนันทภรณ์, วุฒิชัย นาคเขียว, แนวรบ ยวงปรางค์, อภิสสิทธิ์ ศรีวะรมย์, ธนพล ป้องแก้ว, เอนก ศรีภพ และ อธิวัฒน์ ผงกุล	1-16
2. การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพตามแนวสติปัญญาธรรมของผู้สูงอายุ ชุมชนสวนมะม่วงวังทับไทร อำเภอสาขเหล็ก จังหวัดพิจิตร โดย พระอธิการปฏิยุทธ์ วิตโสโก (อ่อนเผ่า), สุขเกษม ขุนทอง และ โภนิภูรุ ศรีทอง	17-27
3. รูปแบบการใช้ประโยชน์จากใบไม้แห้งในชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดย พระชัยวัฒน์ ชุตินธโร (แช่อึ้ง), ดร.สัญญา สดประเสริฐ และ พระมหาประกาศิต สิริเมโธ, ผศ. ดร.	28-41
4. การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยง์ยักษ์จักษ์ของชาวมอญชุมชน วัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม โดย พระอนุชาติ สมานจิตโต (ศรีสุขสร้อย), พระมหาประกาศิต สิริเมโธ, ผศ.ดร. และ พระอุทิศ อาสภจิตโต ดร.	42-52
5. การศึกษาประสิทธิภาพการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิตในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย โดย ทรงภู มงคลคลี, พระครูไพโรจน์ศิริรักษ์, และ ทศพร ศรีลาดเลา	53-63
บทวิจารณ์หนังสือ	
6. การศึกษาเพื่อสันติภาพ โดย พระสมุห์นพตล อตถยุตโต (สุนันต์), ดร.	64-69

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

คติการสร้างพระพุทธรูปไม้โบราณในวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ
CREATION MODEL OF ANCIENT WOODEN BUDDHA IMAGES IN BAN MUANG CHAN TEMPLE,
MUEANG CHAN DISTRICT SISAKEIT PROVINCE

ธัญพงศ์ สารรัตน์¹, โพธิ์พงศ์ ฉัตรนันทภรณ์, วุฒิชัย นาคเขียว,
แนวรบ ยวงปรางค์, อภิสิตี ศรีวะรมย์, ธนพล บ้องแก้ว, เอนก ศรีภพ และ ธีรพัฒน์ ผงกุล
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Thanyapong Sararat, Popong Chatnuntaporn, Wuttichai Nakkiew,
Naewrob Yuangprang, Aphisit Siwarom, Thanapon Pongkaew, A-nek Sriphop
and Teerapat Pongkula
Sisaket Rajabhat University

E-mail: thanyapong.s@sskru.ac.th¹

Received 2 May 2024; Revised 6 July 2024; Accepted 28 December 2024.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษาประวัติความเป็นมา คติการสร้าง และลักษณะพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณที่มีความสำคัญต่อสังคมวัฒนธรรมในวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี ข้อมูลจากเอกสาร และคำบอกเล่า จากการศึกษาพบว่า ในบริเวณวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ มีการพบพระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณที่มีความสำคัญจำนวน 14 องค์ แต่นำมาศึกษาเพียง 4 องค์ที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์และมีความแตกต่างกันทางพุทธลักษณะชัดเจนในเชิงการเปรียบเทียบ ซึ่งประดิษฐานอยู่บริเวณด้านซ้ายมือของฐานพระประธานภายในพระอุโบสถ และเป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักแบบพื้นบ้านในศิลปะล้านช้างทั้งหมด กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 24-25 โดยไม่มีการแกะสลักแบบสกุลช่างหลวงหรือทรงเครื่องอย่างพระมหากษัตริย์เข้ามาปะปน ทั้งนี้กลุ่มพระพุทธรูปข้างต้นได้ถูกนำมาเชื่อมโยงเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องผลแห่งกุศลกรรม ความศรัทธาในศาสนาที่ผู้คนได้นำทรัพยากรสิ่งรอบตัวมาสร้าง คติการค้าชุกศาสนา สืบชะตา รวมถึงความเชื่อในเรื่องอานิสต์ต่างๆ ทั้งชาตินี้และชาติหน้า ซึ่งการศึกษาครั้งนี้อาจเป็นแนวทางให้คนในชุมชนได้เล็งเห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์ ซึ่งก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และหวงแหนในมรดกงานศิลปกรรมของท้องถิ่น

คำสำคัญ: พระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณ, พุทธศิลป์, คติการสร้างพระพุทธรูปไม้โบราณ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

Abstract

This article aims to explore and study the history, creation beliefs, and Buddhist art characteristics of ancient carved wooden Buddha images that are important to society and culture in Wat Ban Mueang Chan. Mueang Chan District Sisaket Province By analyzing from archaeological evidence. Information from documents and hearsay from the study found that In the area of Ban Mueang Chan Temple Mueang Chan District Sisaket Province There were 14 important ancient carved wooden Buddha images found, but only 4 of them were in relatively complete condition and had clear differences in Buddhist characteristics in comparison. It is enshrined on the left-hand side of the base of the main Buddha image inside the temple. and are all Buddha images carved in folk style in Lan Xang art. The age can be determined to be around the 24th and 25th Buddhist centuries, with no carvings like the royal artisans or Phra Maha Chakkraphat mixed in The above group of Buddha statues has been linked to beliefs about the results of meritorious karma. Belief in religion where people have created the resources around them. Mottos upholding religion, inheriting fate, including beliefs in various virtues Both in this life and the next This study may serve as a guideline for people in the community to recognize the value in Buddhist art. This causes participation in the conservation and preservation of the local artistic heritage.

Keywords: ancient wooden Buddha statues, Buddhist art, ancient wooden Buddha statue creation principles.

บทนำ

วัดบ้านเมืองจันทร์ ตั้งอยู่ในชุมชนบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ บริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงของหมู่บ้าน สภาพบริเวณวัดจะมีต้นไม้ขนาดใหญ่ คือ ต้นมะขามเป็นจำนวนมาก มีศาสนสถานและศาสนวัตถุที่สำคัญ ได้แก่ พระธาตุเมืองจันทร์ สิม พระพุทธรูป พระอารามหรือพระอุโบสถ พระพุทธรูปไม้คู่พระธรรมโฆส และที่แตกต่างจากวัดทั่วไปที่พบเห็นคือ มีศาลบรรพบุรุษที่ตั้งอยู่ในวัด ประวัติวัดบ้านเมืองจันทร์ตั้งมานานจนไม่สามารถหาข้อมูลในการตั้งวัดครั้งแรกได้ นอกจากคำบอกเล่าและการสืบทอดประเพณีที่ยังคงปฏิบัติจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ และที่สำคัญคือ ปุชนิยมบุคคลในชุมชนนี้ได้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และเป็นผู้บุกเบิกในการก่อตั้งวัดที่สำคัญในจังหวัดศรีสะเกษอีกหลายวัด คือ พระเทพรัตนโมลี เจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยท่านนับเป็นพระรูปแรกที่สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยคของจังหวัดศรีสะเกษ เป็นผู้มีความรู้การต่อชาวบ้านบ้านเมืองจันทร์เป็นอย่างดีทั้งด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ การส่งเสริมประเพณีของชุมชน โดยเฉพาะการที่ท่านได้ริเริ่มให้มีการทำบุญรวมญาติขึ้นด้วย และส่งผลให้มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานในชุมชนแห่งนี้มากขึ้น (แหล่งศิลปกรรมในจังหวัดศรีสะเกษ, 2543 และ ธงชัย เมืองจันทร์, 2549) ซึ่งชุมชนบ้านเมืองจันทร์นี้เป็นหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกูย ที่ได้รับอิทธิพลทางศาสนา ตลอดจนการเมืองการปกครองจากอาณาจักรล้านช้าง (คณะกรรมการประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544) พื้นที่แถบนี้เป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำ มีน้ำช่วยทับท้นเป็นลำน้ำสาขา มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ของชุมชน และยังมีความสัมพันธ์ในลักษณะของพื้นที่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกู่ในอดีต ตั้งแต่ปากลำน้ำห้วยทับทันไหลลงสู่มแม่น้ำมูลทางทิศเหนือไปจนถึงเทือกเขาพนมดงรักทางด้านทิศใต้ มีความหนาแน่นในการตั้งถิ่นที่อยู่ของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกู่ทั้ง 2 ฝั่งของลำน้ำทั้งเขตจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ (กระทรวงมหาดไทย, 2529 และ อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2521) และปรากฏร่องรอยชุมชนโบราณระดับหมู่บ้านหลายแห่ง เช่น บ้านตาโกน บ้านเมืองแสน บ้านเพียนาม บ้านกุดเมืองฮาม โดยภายในหมู่บ้านที่มีหลักฐานการตั้งชุมชนมาอย่างยาวนานก็จะมีการสร้างวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มาอย่างยาวนานควบคู่กับชุมชนนั้นด้วย จึงพบว่าชุมชนที่มีความเก่าแก่อย่างบ้านตาโกน บ้านเมืองแสน บ้านเพียนาม และบ้านกุดเมืองฮาม ต่างก็มีวัดเป็นโบราณสถานที่บ่งบอกถึงความเก่าแก่ของชุมชน และเป็นประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญอันเป็นที่เคารพสักการะและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน ทั้งยังมีพระพุทธรูปขนาดเล็กและโบราณวัตถุอื่นๆ ที่มีรูปแบบทางศิลปกรรมแตกต่างกันไปตามฝีมือของคนในชุมชน ซึ่งล้วนแต่มีคุณค่ามีความสำคัญและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะพระพุทธรูปไม้แกะสลัก ที่ปัจจุบันยังคงมีพระพุทธรูปไม้จำนวนหนึ่งในวัดบ้านเมืองจันทร์ ซึ่งเป็นวัดสำคัญที่สุดของชุมชน ทุกปีในงานประเพณีพิธีการไหว้พระธาตุจะมีการนำพระพุทธรูปไม้บางองค์ออกมาสรงน้ำด้วย เป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติติดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “พิธีตะพระ” (ทองดี เมืองจันทร์, 2565, สัมภาษณ์) และต่อมาได้ถูกนำมาเชื่อมโยงเกี่ยวกับเรื่องของ “อานิสงส์” ซึ่งหมายถึง ผลแห่งกุศลธรรม หรือประโยชน์อันจะได้รับจากการได้ทำบุญ หรือได้สร้างประโยชน์ไว้ เป็นการผสมผสานความเชื่อเรื่องของอานิสงส์มากมายนานัปการที่พุทธศาสนิกชนเชื่อว่าถ้าได้สร้างถวายให้กับพระพุทธศาสนาแล้ว กุศลผลบุญที่ได้กระทำไว้ในชาตินี้จักน้อมนำผู้คนเหล่านั้นมีความสุข ทั้งชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อไป (มงคล ศรีจันทร์, 2565, สัมภาษณ์) ดังจารึกที่ฐานพระเจ้าไม้ได้กล่าวว่า “สุขที่เมืองมนุษย์ สุขที่เมืองสวรรค์ และสุขแห่งพระนิพพาน เทอญ”

ภาพที่ 1,2 กลุ่มพระพุทธรูปภายในพระอุโบสถวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ

ที่มา: คณะผู้ศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณในวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ ด้วยวิธีการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ อันเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปกรรมท้องถิ่นให้พี่น้องชาวจังหวัดศรีสะเกษและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเรียนรู้ อันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษต่อไป ทั้งยังสามารถใช้เป็นคู่มือในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอเมืองจันทร์ได้อีกด้วย

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณที่วัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าไม่มีผู้ทำการศึกษา แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับบริบทวัดและลักษณะพุทธศิลป์ของพระไม้ในอีสานในวัฒนธรรมอีสาน-ล้านช้าง โดยทั่วไป ได้แก่ งานวิจัยของธงชัย เมืองจันทร์ (2549) เรื่อง “คติธรรมไทยกู่จากประเพณีการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์” งานวิจัยของพระมหาเดช มีภาพ (2556) เรื่อง “พิธีกรรมและความเชื่อของชาวกูย ตำบลตาโกน อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ” งานวิจัยของธัญพงค์ สารรัตน์ (2564ก) เรื่อง “แนวทางการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ” งานวิจัยของธัญพงค์ สารรัตน์ (2564ข) เรื่อง “บทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในตำนานการสร้างพระธาตุเมืองจันทร์และปราสาทบ้านปราสาท” ซึ่งงานวิจัยกลุ่มนี้ทำให้ได้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนและวัด รวมถึงความเชื่อบางประการ และกลุ่มงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปไม้ในอีสาน ได้แก่ งานวิจัยของนิยม วงศ์พงษ์คำ และคณะ (2545) เรื่อง “พระไม้อีสาน” งานวิจัยของตึก แสนบุญ (2553) เรื่อง “ลักษณะอีสาน : ว่าด้วยเรื่องศิลปะและวัฒนธรรม” งานของตึก แสนบุญ (บรรณาธิการ) (2548) เรื่อง “วิฤตศิลปะพื้นบ้านอีสาน : อดีต ปัจจุบัน อนาคต” งานวิจัยของตึก แสนบุญ (2554) เรื่อง “เอกลักษณ์หัตถกรรมอีสานในงานไม้ที่เกี่ยวข้องเนื่องในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี” งานของชอบ ดีสวนโคก (2545) เรื่อง “พระไม้ลายมือของบรรพชนไทยอีสาน” ซึ่งงานวิจัยกลุ่มนี้เป็นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับปฏิมากรรมพระไม้ในสังคมอีสาน และทำให้ทราบถึงความเชื่อ ความศรัทธาของคนท้องถิ่นที่มีต่อพระไม้อีสาน รวมถึงงานของพระมหาปพน กตสารโร (2560) เรื่อง “พระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคติธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน” และงานของศิริพงศ์ ศักดิ์สิทธิ์ (2554) เรื่อง “คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา” งานวิจัยของบุษบา กิติจันทร์โรภาส (2539) เรื่อง “คติความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม” งานของสงวน รอดบุญ (2526) เรื่อง “พุทธศิลป์ลาว” และงานของพระครูโสภณวิธานวัตร (นิคม เกตุคง) (2559) เรื่อง “พุทธศิลป์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร จังหวัดสุพรรณบุรี” ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการวิจัยเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาพระพุทธรูปไม้ที่วัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ รวมถึงการวิเคราะห์บทบาทของพุทธศิลป์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อสำรวจและศึกษาประวัติความเป็นมาและลักษณะพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณของวัดบ้านเมืองจันทร์ที่มีความสำคัญต่อสังคมวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น
2. ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณของวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นในการเก็บข้อมูลทางด้านเอกสารและภาคสนามในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับคติความเชื่อและสภาพสังคมของชุมชนในการสร้างพระพุทธรูปไม้ของวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ขั้นตอนของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เริ่มต้นจากการเก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมาเป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ข้อมูลนั้นมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นไป และมีการสังเกตการณ์ โดยผู้ศึกษาได้ออกสำรวจพื้นที่จริงในการทำวิจัย ซึ่งการลงพื้นที่ครั้งนี้ได้สำรวจตำแหน่งที่ตั้งของวัด และสำรวจพระอุโบสถที่เก็บรักษาพระพุทธรูปไม้เพื่อให้ทราบว่าในวัดมีจำนวนพระพุทธรูปไม้กี่องค์ สมบูรณ์และชำรุดกี่องค์ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการลงเก็บข้อมูลภาคสนามต่อไป รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ทางด้านพระพุทธรูปไม้ โดยสัมภาษณ์จากพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และผู้ที่มีความรู้ ซึ่งในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ได้อาศัยเครื่องมือเพื่อช่วยในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รวดเร็วตรงตามความต้องการ

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เริ่มจากการศึกษาค้นคว้าทางด้านเอกสารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาในเรื่องคติการสร้างพระพุทธรูปทั้งทางด้านรูปแบบ วัสดุ และอานิสงส์ในการสร้างที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมพื้นถิ่น จากนั้นได้เก็บข้อมูลภาคสนามที่เป็นการสำรวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบของพระพุทธรูปด้วยแบบบันทึกข้อมูล การถ่ายภาพ และศึกษาจารึกที่ปรากฏตรงบริเวณฐานพระพุทธรูป และจำแนกพุทธลักษณะว่าอยู่ในสมัยใด สร้างด้วยวัสดุอย่างไร จากนั้นนำมาวิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ จากนั้นเป็นขั้นตอนสุดท้ายคือการสรุปผลการวิจัย โดยสรุปจากการศึกษาด้านเอกสาร การเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลภาคสนาม การวิเคราะห์และสรุปเพื่อให้เป็นคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปไม้ของชุมชนเมืองจันทร์แห่งนี้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาครั้งนี้ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา รูปแบบ และพัฒนาการสร้างพระพุทธรูป รวมถึงประเพณีการสร้างถวาย อีกทั้งยังมีจุดประสงค์เพื่อให้คนในชุมชนได้เล็งเห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์ ซึ่งก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และหวงแหนในมรดกศิลปกรรมของท้องถิ่น

1. พระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณในวัดบ้านเมืองจันทร์

พระพุทธรูปหรือคนท้องถิ่นเมืองจันทร์เรียกว่า “พระเจ้า” หรือ “หลวงพ่อไม้” หรือ “หลวงพ่อ” ซึ่งมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นมาก ดังที่วิโรฒ ศรีสุโร เรียกว่า “สวยชื่อ ๆ สวยงามนามว่าพระ” (วิโรฒ ศรีสุโร, 2548) เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปสร้างขึ้นจากวัสดุหลายประเภท อาทิ ศิลา ไม้ โลหะ อิฐ ปูน ดินเผา เขาสัตว์ เป็นต้น ตามความนิยมและทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ มารังสรรค์ให้เกิดเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฝีมือช่าง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2555 และ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556) ซึ่งจะเป็นกลุ่มช่างราชภัฏ โดยพระพุทธรูปจะมีรูปแบบขนาดเล็ก เป็นอิสระ เรียบง่าย และสร้างจากไม้ชิ้นเดียวเป็นสำคัญ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ภาพที่ 3,4 (ซ้าย) หลวงพ่อพระเจ้าใหญ่ (พระเจ้าพืด) ประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอบ้านเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ มีกลุ่มพระพุทธรูปไม้ประดิษฐานอยู่บริเวณฐาน และ (ขวา) หลวงพ่อพระเจ้าใหญ่องค์จำลองในวันสงกรานต์ของท้องถิ่นบ้านเมืองจันทร์

ที่มา: คณะผู้ศึกษา

พระพุทธรูปไม้หรือพระเจ้าไม้ เป็นชื่อที่เรียกตามวัสดุที่ใช้ในการสร้าง โดยมีขนาดตั้งแต่เล็กจนถึงขนาดใหญ่ ส่วนมากจะสลักจากไม้ชิ้นเดียวและสองชิ้น เมื่อมีการสลักเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทองทาชาดเพื่อให้องค์พระพุทธรูปนั้นมีความสวยงามตามที่ช่างผู้นั้นปรารถนาโดยพุทธลักษณะองค์พระพุทธรูปนั้นจะมีปางต่างๆ กัน (กรมศิลปากร, 2548) ซึ่งพระพุทธรูปไม้ หรือ “หลวงพ่อก่อนไม้” “พระเจ้าไม้” ในวัดบ้านเมืองจันทร์ที่เป็นพระพุทธรูปโบราณนั้นส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็กและมีลักษณะพุทธศิลป์ที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับฝีมือและจินตนาการของช่างหรือชาวบ้าน เป็นงานช่างพื้นบ้านบริสุทธิ์ที่สร้างสรรค์โดยช่างพื้นบ้านที่มีข้อจำกัดในเรื่องของเครื่องมือเครื่องไม้เครื่องมือ โดยส่วนใหญ่เป็นปางมารวิชัย ประดิษฐานอยู่เป็นกลุ่มช่วงหน้าฐานพระประธาน ดังที่วิโรฒ ศรีสุโร ได้กล่าวว่า “ฐานซุกซิมมีพระไม้หลากหลายยิ่ง พระจริงๆ ใช้พระปลอมย้อมยักให้ นิ่งเลี้ยงควายแกะพระไว้ด้วยหัวใจ สมาธิใส่ศิลป์บริสุทธิ์วิมุตติกรรม” (วิโรฒ ศรีสุโร, 2548) ซึ่งในอดีตนั้นชายใดบรรพชาอุปสมบทแล้ว หากต้องการลาสิกขาจะต้องแกะสลักพระพุทธรูปไม้ขึ้นอย่างน้อย 1 องค์ เพื่อประดิษฐานไว้ในวัดแทนตัวเองที่จะลาสิกขาออกจากวัดไป (พระครูโสภณธรรมพร, 2565, สัมภาษณ์) บ้างก็ว่าสร้างถวายเป็นพุทธรูปบูชาเพื่อเป็นบริวารแต่ “พระเจ้าพืด” หรือ “พระเจ้าใหญ่” พระประธานในพระอุโบสถนั่นเอง ดังนั้น พระพุทธรูปไม้จึงมีพุทธลักษณะที่แตกต่างกัน และพบเป็นจำนวนมากตามโบสถ์ วิหาร และศาลาการเปรียญในวัดต่างๆ ในอาณาบริเวณบ้านเมืองจันทร์ที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน

การศึกษาครั้งนี้ได้มีการกำหนดขอบเขตและคุณสมบัติของพระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณในวัดบ้านเมืองจันทร์ไว้ว่า ต้องเป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักที่ต้องสันนิษฐานหรือมีข้อมูลระบุอายุการสร้างที่มากกว่า 80 ปีขึ้นไป อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีคุณค่าทางด้านพุทธศิลป์ หรือมีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนนั้นๆ ซึ่งประดิษฐานอยู่ในบริเวณภายในพระอุโบสถวัดบ้านเมืองจันทร์ ซึ่งจากการสำรวจในครั้งนี้พบว่าในวัดบ้านเมืองจันทร์ มีพระพุทธรูปโบราณที่สร้างด้วยวัสดุไม้แกะสลักจำนวน 4 องค์ ที่ยังคงอยู่ในสภาพสมบูรณ์ได้แก่

1.1 พระพุทธรูปไม้องค์ที่ 1

พระพุทธรูปไม้องค์ที่ 1 เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักปางมารวิชัย เดิมลงรักปิดทอง ปัจจุบันทาทัพบิวพระวรกายด้วยสีทอง ซึ่งนิยม วงศ์พงษ์คำ และคณะ ตั้งข้อสังเกตว่า คนอีสานยังนิยมใช้สีทองและสีที่มีลักษณะคล้ายสีทอง เช่น สีเหลือง ในการประดับตกแต่งองค์พระเป็นเพราะว่าสีทอง บ่งบอกถึงความสง่างาม มีค่า มี

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ความศักดิ์สิทธิ์น่าเกรงขาม (นิยม วงศ์พงษ์คำ, 2545) พระพุทธรูปองค์นี้ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 34 เซนติเมตร ความสูงรวมฐานประมาณ 1.22 เมตร ประดิษฐานอยู่กับกลุ่มพระพุทธรูปไม้ภายในพระอุโบสถวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ (พระครูสุกิจसारวิมล, 2565, สัมภาษณ์) ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างเรียว พระกรรณยาว ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีทรงสี่เหลี่ยมสูง ชะลูดขึ้นบรรจบกัน พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก ปลายสังฆาฏิจรดกับแนวรัดประคด พระเพลาค่อนข้างเล็กไม่สมส่วน ประทับขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ปลายนิ้วพระหัตถ์เสมอกันจรดกับส่วนฐาน ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ประดิษฐานอยู่บนฐานสูง ทรงเอวชัน ส่วนฐานด้านบนมีการปิดล่องชาดเป็นรูปกลีบบัว ตรงกลางด้านหน้าก็มีการปิดล่องชาดเป็นรูปกลีบบัว ตรงกลางด้านหน้ามีการปิดทองและขีดเป็นรูปบุคคล (เทวดา?) นั่งพับเพียบประนมมือ แต่ชำรุดไปหมดแล้ว (รัตนา ฐูปหอม, 2565, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 5 พระพุทธรูปไม้องค์ที่ 1
ที่มา: คณะผู้ศึกษา

เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพบว่า พระพุทธรูปไม้องค์นี้เป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 25 และมีความเป็นไปได้ว่าจะได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากลาวด้วย รวมถึงอิทธิพลของช่างสกุลเขมรที่ปรับปรุงรูปแบบจนเกิดเป็นพุทธลักษณะเฉพาะท้องถิ่น เป็นช่างศิลปะสกุลช่างทางใต้ จึงทำให้รูปแบบที่พบมีความหลากหลาย แต่ในความหลากหลายดังกล่าวยังคงสามารถสะท้อนภาพของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของคนทั้งสองเมืองว่ามีความสัมพันธ์กันมากน้อยเพียงใดได้เป็นอย่างดี (นิยม วงศ์พงษ์คำ และคณะ, 2555) นอกจากนี้จากการปิดทองแล้วขีดเขียนเป็นลวดลายนั้นเป็นที่นิยมใช้ในการตกแต่งงานศิลปกรรมต่างๆ ในลาว ก่อนที่จะส่งต่องานฝีมือช่างมายังผู้คนในภาคอีสาน ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางด้านสังคมและวัฒนธรรมระหว่างกันค่อนข้างมาก (ประภัสสร ฐิวีเชียร, 2557)

1.2 พระพุทธรูปไม้องค์ที่ 2

พระพุทธรูปไม้เบื้องหน้าพระประธานพระอุโบสถวัดบ้านเมืองจันทร์ เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักปางมารวิชัย เดิมลงรักปิดทอง ปัจจุบันทาทับผิวพระวรกายด้วยสีทอง แต่หลุดลอกไปมากแล้ว ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 22 เซนติเมตร ความสูงรวมฐานประมาณ 84 เซนติเมตร ประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดบ้านเมืองจันทร์ ซึ่งพระพุทธรูปไม้บนพระอุโบสถมีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ พระพักตร์มีลักษณะเฉพาะแบบพระพุทธรูปสมัยบายน (ใบหน้าแบบพระบาง) ที่สะท้อนอิทธิพลเขมร มีไรพระศก พระกรรณยาว ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีทรงเปลว พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่ สังฆาฏีเป็นแผ่นกว้าง ปลายจรดกับแนวรัดประคด ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ปลายนิ้วพระหัตถ์เสมอกันจรดกับส่วนฐาน ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระบาทขวา พระวรกายยืดยาวแบบผิสดส่วน ท่อนแขนมักแกะติดกับลำตัว พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา (ตัก) แบบราบไม่มีโค้งกระดกขึ้น ประดิษฐานอยู่บนฐานสูงทรงเอวชัน มีรูปแบบคล้าย

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

งานช่างหลวง โดยเฉพาะการเน้นรูปแบบชายผ้าทิพย์ ซึ่งจากรูปแบบที่พบเป็นพระไม้ที่ได้รับอิทธิพลจาก พระพุทธรูปแบบรัตนโกสินทร์ (สันติ เล็กสุขุม, 2547) มีการลงรัก (สีดำ) ปิดทอง (สีทอง) และล่องชาด (สีแดง) ประดับสลับกันเป็นชั้น

ภาพที่ 6,7 พระพุทธรูปไม้องค์ที่ 2 และฐานเอวชั้น
ที่มา: คณะผู้ศึกษา

เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้ว พระพุทธรูปไม้องค์นี้เป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 25 นอกจากนี้ พระพุทธรูปไม้องค์ที่ 2 นี้ ยังเป็นพระพุทธรูปที่สำคัญของชุมชน มีความพอเหมาะพอดี จึงดูพองาม และเป็นความงามที่ดูดีบๆ (ตึก แสนบุญ, 2548) พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะพิเศษคือ แกะสลักจากส่วนกว้างของต้นไม้ซึ่งแตกต่างจากพระพุทธรูปไม้ทั่วไปที่จะแกะสลักตามแนวตัดของต้นไม้ ในช่วงวันสงกรานต์จะมีการอัญเชิญลงมาทรงน้ำเป็นประจำทุกปี และจะอัญเชิญมาเป็นพระประธานบนโต๊ะหมู่บูชาในช่วงเวลาที่มีการจัดงานภายในวัดบ้านเมืองจันทร์ด้วยคู่กับพระเจ้าพิตองค์จำลอง (รัตนา รูปหอม, 2565, สัมภาษณ์)

1.3 พระพุทธรูปไม้องค์ที่ 3 (หลวงพ่พระเสียง)

หลวงพ่พระเสียง เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักปางมารวิชัย เดิมลงรักปิดทอง ปัจจุบันทองเก่าที่ปิดส่วนหนึ่งชำรุด และมีการปิดทองถวายเป็นพุทธรูชาโดยชาวบ้านไปทั่วทั้งฝั่งพระวรกาย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 40 เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ภายในพระอุโบสถวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และสาเหตุที่พระพุทธรูปองค์นี้ได้ชื่อว่า “พระเสียง” นั้น เนื่องจาก พระพุทธรูปพระเสียง วัดบ้านเมืองจันทร์ เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านบ้านตาโกน บ้านเมืองจันทร์ และชุมชนละแวกใกล้เคียงเป็นอย่างมาก ในช่วงวันสงกรานต์จะมีการอัญเชิญลงมาทรงน้ำเป็นประจำทุกปีคู่กับพระประธานดินเผาองค์จำลองขนาดเล็ก ทั้งนี้ชาวบ้านก็จะมาทำการอธิษฐานขอพรและทำการยกองค์พระพุทธรูปเพื่อทำการเสี่ยงทาย จึงทำให้พระพุทธรูปองค์นี้มีชื่อว่า “พระเสียง” นอกจากนี้ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็จะทำการปิดทองถวายเป็นพุทธรูชาก่อนอัญเชิญกลับมาประดิษฐานบนพระอุโบสถหลังเสร็จสิ้นการทรงน้ำ ดังจะเห็นได้จากทองคำเปลวจำนวนมากที่ปิดอยู่ตามองค์พระ (ดิเรก เมืองจันทร์, 2565, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 8,9 พระพุทธรูปไม้องค์ที่ 3
ที่มา: คณะผู้ศึกษา

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

พระพุทธรูปพระเสีียง มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระกรรณยาว ขมวดพระเกศาหลุดหาย พระรัศมีทรงเปลวคล้ายพุ่มดอกบัว พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สันขาภิเป็นแผ่นกว้างจรดกับแนวรัศมีประคอง ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้ง 2 ข้างประสานกันอยู่เหนือพระเพลา ประดิษฐานอยู่บนฐานสูงทรงเอวชัน ด้านหน้า และด้านหลังราบเรียบเป็นหน้ากระดาน ส่วนด้านข้างมีบัวลูกแก้วอกไก่คั่นกลาง 2 ชั้น เป็นความงามที่ดูดิบ ๆ จากรูปทรงและรายละเอียดของฝีมือการแกะสลักที่ดูหยาบ ๆ ไม่ละเอียด (ตึก แสนบุญ, 2553) โดยเมื่อพิจารณาจากพุทธศิลป์โดยรวมแล้ว พระพุทธรูปพระเสีียงวัดบ้านเมืองจันทร์ เป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงพุทธศตวรรษที่ 25 รวมถึงมีจารึกบริเวณเดือนปีผู้ถวาย และวัตถุประสงคในการถวายบริเวณใต้ฐานขององค์พระที่แนบกับพื้นที่ว่า “จุลศักราชได้ 1245 อ้ายอีพร้อมด้วยภริยา พ่อแม่พี่น้องผู้ซุคนได้บรรจงสร้างพุทธรูปเจ้าแล้วด้วยไม้หนุน (ขนุน) ไม้ทั้น (พุทรา) ขอเอาพระนิพพานเป็นที่พึ่งในสรวง” ซึ่งหลักฐานเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

1.4 พระพุทธรูปองค์ที่ 4

พระพุทธรูปไม้ในพระอุโบสถวัดบ้านเมืองจันทร์ เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักปางมารวิชัยลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 37 เซนติเมตร ความสูงรวมฐานประมาณ 1 เมตร ประดิษฐานอยู่ภายในพระอุโบสถวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ พระพุทธรูปไม้องค์นี้มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างเรียวก มีลักษณะแบบหน้าเด็ก เป็นความงามในการสร้างสรรค์ แบบไร้เดียงสา (Creative Innocence) พระกรรณยาว ไรพระศกประดับด้วยกระจกลี ขมวดพระเกศาเล็กและแหลมเหมือนหนามทุเรียนหรือเม็ดสาคุ แต่ส่วนใหญ่หลุดหาย พระศอยาวเป็นปล้อง พระเศษมาลาทำเป็นรูปกลีบบัวประดับกระจกลี พระรัศมีทรงกรวยสูง พระโอษฐ์เล็กเป็นเส้นตรงราบขนานไม่แสดงอารมณ์ใดๆ พระนาสิกเล็ก สันขาภิเป็นแผ่นยาว ปลายตัดตรง ประดับด้วยกระจกลี เช่นเดียวกับแนวรัศมีประคองและแนวขอบจีวรรอบพระอุระ ประทับขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ปลายนิ้วพระหัตถ์เสมอกันจรดกับส่วนฐาน ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ประดิษฐานอยู่บนฐานสูงทรงเอวชัน ส่วนบนแกะสลักเป็นรูปกลีบบัว 3 ชั้น บัวแต่ละกลีบจะมีการประดับกระจกลีตรงกลาง แต่ได้ชำรุดและหลุดหายไปแล้วบางส่วน (รัตนา ฐูปหอม, 2565, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 10,11 พระพุทธรูปไม้องค์ที่ 4

ที่มา: คณะผู้ศึกษา

เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้ว พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัยในพระอุโบสถวัดบ้านเมืองจันทร์ที่ได้รับอิทธิพลจากช่างพื้นบ้านลาว สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวช่างชาวลาวโดยเฉพาะช่างจากเมืองอุบลราชธานีได้เข้ามามีบทบาทในการสร้างศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่แถบนี้เป็นอย่างมาก และการประดับกระจกลีในงานศิลปกรรมก็เป็นที่นิยมในเขตลาวล้านนาและพม่าอีกต่อหนึ่ง (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2547) ซึ่งถือว่าพระพุทธรูปองค์นี้มีการประดับตกแต่งที่แตกต่างจากพระพุทธรูปไม้องค์อื่นๆ ในอดีต

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

2. คติการสร้างพระพุทธรูปไม้วัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ

แนวความคิดการสร้างพระพุทธรูปไม้ชิ้นนี้มาจากความเชื่อในตำนานพระแก่นจันทน์ที่กล่าวถึงอานิสงส์ของการสร้างถวาย (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2547) รวมถึงหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า มีการสร้างพระพุทธรูปไม้เป็นจำนวนมากในยุคนี้ เนื่องจากไม้เป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม โดยช่างได้สร้างสรรค์ภายใต้แรงศรัทธาและความคิดที่อิสระก่อให้เกิดผลงานที่เป็นเอกลักษณ์และใช้วัสดุที่สมถะรู้คุณค่าเท่าที่จำเป็น ดังที่วิโรฒ ศรีสุโร กล่าวว่า “นั่งเลี้ยงควายหาไม้มาแกะเป็นพระ ไม่สวยสะแต่สวยชื่อคือ “พระพุทธร” แทนคุณค่าความดีความบริสุทธิ์ ใจผ่องผุดเกิดพุทธ...ปฏิมากร” (วิโรฒ ศรีสุโร, 2547) และอาจจะเป็นความนิยมในสมัยนี้ อีกทั้งในช่วงนี้ดินแดนเขมรสูง เป็นยุคที่บ้านเมืองเกิดความวุ่นวายเนื่องจากภาวะของสงคราม จึงทำให้ในการที่สร้างสิ่งของถวายให้กับพระพุทธรูปศาสนานั้นเป็นแบบเรียบง่ายและรวดเร็ว (ภราดร ศรีปัญญา, 2559ก, ภราดร ศรีปัญญา, 2559ข และกรมศิลปากร, 2540) แต่ในความเรียบง่ายนั้นได้แฝงความเชื่อของคนในชุมชนที่ปรากฏอยู่บนจารึกบริเวณฐานพระพุทธรูปที่กล่าวถึงการถวายเพื่อค้าชูพระพุทธรูปศาสนาตราบห้าพันปี และถวายให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งจากการศึกษาพระพุทธรูปไม้วัดบ้านเมืองจันทร์ พบว่ามีการสร้างพระพุทธรูปไม้เป็นจำนวนมาก โดยบริเวณฐานรองรับพระพุทธรูปปรากฏจารึกที่กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการสร้าง ซึ่งแสดงให้เห็นคติการสร้าง สภาพสังคม และรูปแบบ ที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้าง โดยเฉพาะความเชื่อในสิ่งเร้นลับ และชีวิตประจำวันของผู้คน (กิตติสันต์ ศรีรักษา และ นิยม วงศ์พงษ์คำ, 2557) ซึ่งกล่าวสรุปได้ดังนี้

2.1 ถวายเพื่อไว้ในการสักการบูชาและค้าชูพระพุทธรูปศาสนาตราบ 5,000 ปี จนถึงพระนิพพาน เพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธรูปศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตราบ 5,000 ปี โดยศาสนาในยุคของพระสมณโคดมนั้นจะมีอายุ 5,000 ปี แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนนั้นได้แสดงความเคารพความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา และต้องการถวายเพื่อเป็นพระบริวารของพระเจ้าพิตนั้นเอง โดยต้องการให้ศาสนาคงอยู่ต่อไป เช่นข้อความที่ว่า “สร้างรูปเจ้าองค์นี้ไว้ตราบ 5,000 ปี ตลอดกาลนานแท้”

2.2 ถวายเพื่อเป็นที่สักการบูชาแก่หมู่คนและเหล่าเทวดาบนสวรรค์ชั้นฟ้าจนถึงพระนิพพาน ซึ่งนอกจากการสร้างพระพุทธรูปเพื่อไว้เป็นที่สักการบูชาแก่เหล่าพุทธศาสนิกชนแล้ว พระพุทธรูปยังเป็นที่เคารพสักการะแก่เทวดา เนื่องจากเทวดานั้นมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนาโดยตลอด และมีความเคารพนับถือพระพุทธรูปศาสนา และเมื่อมีการทำบุญมากเท่าไร ผลบุญก็จะมีมาก ซึ่งเป็นหนทางที่อย่างก้าวไปสู่พระนิพพานเพื่อจะได้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นความมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนิกชน (พระครูสุพจน์ธรรมคุณ, 2565, สัมภาษณ์) ดังจารึกของพระพุทธรูปองค์ที่ 2 ที่ว่า “ได้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้ไว้และบูชาแก่หมู่คนและเทวดา ขอพึ่งพระนิพพานเป็นยอด”

2.3 ถวายเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลผลบุญให้แก่พ่อแม่และผู้ล่วงลับไปแล้ว ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เมื่อตายไปแล้วจะย่างก้าวเข้าไปสู่การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ซึ่งจะอยู่ในที่สุขสบายหรือลำบากนั้นย่อมขึ้นอยู่กับกุศลผลบุญที่เคยทำมาดังเช่นข้อความจากจารึกที่ฐานพระพุทธรูปตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ทั้งนี้ผู้สร้างได้สร้างพระพุทธรูปไม้ถวายให้แก่วัดเพราะเชื่อว่า อานิสงส์ในการถวายครั้งนี้นั้น กุศลผลบุญที่ได้จะทำให้พวกเขาทั้งหลายได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป โดยทำให้ผู้รับนั้นได้มีความสุขสบายตามที่เคยกระทำไว้ในชาติที่ผ่านมา และได้รับอานิสงส์จากบรรดาญาติที่ได้อุทิศส่วนกุศลไปให้ ผลบุญเหล่านี้จะเป็นผลอานิสงส์ส่งให้ผู้ตายได้ไปเกิดในชาติที่ดีกว่าเดิม (กุหลาบ เมืองจันทร์, 2565, สัมภาษณ์)

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

2.4 ถวายเพื่อปรารถนาได้บุญกุศลจากการสร้างพระพุทธรูปเพื่อค้ำชูตนเองทุกชาติ มีความสุขสมหวังทุกประการ และได้ไปเกิดอยู่บนสวรรค์ชั้นฟ้า แสดงให้เห็นว่าผู้ถวายนั้นมีความเชื่อในเรื่องบุญกุศลที่ทำให้กับพระพุทธศาสนาเพื่ออันสงส์ที่จะส่งผลให้ตนเองนั้นมีความสุขสบายทั้งกาย วาจา ใจ ในชาตินี้ แล้วส่งต่อไปอีกในชาติหน้าและทุกชาติไป อีกทั้งผู้ถวายยังปรารถนาเพื่อที่จะไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า ซึ่งเป็นดินแดนที่พบแต่ความสุข ไม่เป็นทุกข์เหมือนกับมนุษย์และสัตว์ที่เกิดมาบนโลกนี้ ดังจารึกของพระพุทธรูปองค์ที่ 1 ที่ว่า “ขอบุญกุศลหนุนนำให้ไปดีถึงสุขเถิด”

ภาพที่ 12,13,14,15,16,17 พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปไม้สกุลช่างท้องถิ่นในวัฒนธรรมไทย-ลาว-เขมร และลายเส้นที่สัมพันธ์กับกรณีศึกษาในครั้งนี้

ที่มา: คณะผู้ศึกษา, นิยม วงศ์พงษ์คำ และคณะ

2.5 ถวายเพื่อไปสู่พระนิพพานร่วมกับพระศรีอริยเมตไตรยในภพภาคหน้า แสดงให้เห็นถึงการฝังรากลึกและฝังลงในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่พยายามสะสมบุญโดยการทำนุบำรุงพระศาสนา และถวายทาน เพื่อให้กุศลผลบุญนำพาตนเองไปสู่พระนิพพาน หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด และในขณะเดียวกันยังปรารถนาที่จะนิพพานร่วมกับพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งยุคพระศรีอริยเมตไตรยเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่ายุคนี้จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่ยุคของพระสมณโคตมได้ครบ 5,000 ปีแล้ว ซึ่งเป็นยุคศาสดาองค์ใหม่เกิดขึ้น ซึ่งในยุคนี้เองที่พุทธศาสนิกชนเชื่อว่าเป็นยุคที่มีความสุขสบาย คิดอะไร ทำอะไร ต้องการอะไรก็จะได้สมปรารถนา (दनัย ไชโยธธา, 2547) ดังเช่นจารึกที่ฐานพระพุทธรูปไม้องค์ที่ 4 ที่ว่า “ขอพึงบุญกับเมตไตรยเจ้าในภพภาคหน้า แก้วผู้ช้ำอย่าคลาตอย่าคลาเด้อ สาธุ”

ภาพที่ 18,19,20 สภาพความทรุดโทรมตามกาลเวลาของพระพุทธรูปไม้ภายในวัดบ้านเมืองจันทร์บางส่วน

ที่มา: คณะผู้ศึกษา

ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปว่า คติการสร้างพระพุทธรูปไม้วัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนมีความปรารถนาให้ศาสนาดำรงอยู่เป็นศูนย์รวมจิตใจ อีกทั้งยังปรารถนาอันสงส์ในการสร้างให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ และให้ค้ำชูตัวเองทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อไป ดังจารึกที่บริเวณฐานพระเจ้าไม้ได้กล่าวว่า “สุขที่เมืองมนุษย์ สุขที่เมืองสวรรค์ และสุขแห่งพระนิพพาน เทอญ” โดยน้อมนำไปสู่พระนิพพาน ซึ่งเป็นความปรารถนาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน ซึ่งแนวคติการสร้างพระพุทธรูปนั้นถือได้

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ว่าเป็นองค์ความรู้ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยครั้งนี้ได้เกิดขึ้นเนื่องจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และเชื่อว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควรค่าแก่การเคารพบูชาและปกป้องคุ้มครองแก่พุทธศาสนิกชนให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งทางกาย ทางใจ สิ่งนี้จึงทำให้ประชาชนทุกยุคทุกสมัยให้ความสำคัญในการทำงานบำรุงพระพุทธศาสนาให้ยืนยงเคียงคู่สังคมไทยในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งถ้าทุกคนไม่ให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเหมือนในอดีตแล้ว ศาสนาอาจจะถึงกาลเสื่อมถอยและสลายไปในที่สุด ด้วยเหตุนี้ พระไม้ คือ ภาพสะท้อนพลังแห่งความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาและการสร้างสรรค์ของบรรพชนคนอีสานที่กำลังสูญเสียดวงแก้วไปอย่างไม่มีวันกลับ โดยถูกแทนที่ด้วยพระสำเร็จรูปจากร้านสังฆภัณฑ์ในเมือง

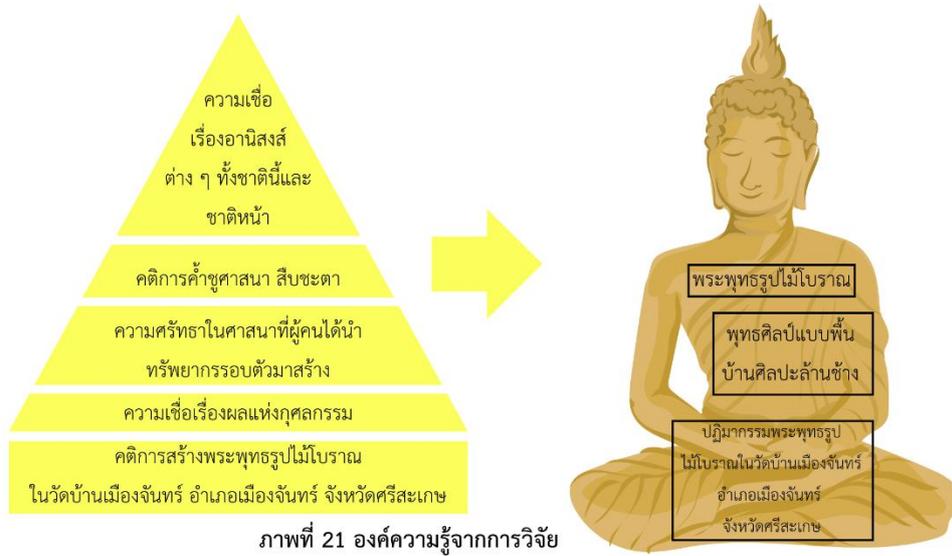
บทสรุป

บทความนี้ได้ข้อค้นพบ (องค์ความรู้) ที่สำคัญคือ ในบริเวณวัดบ้านเมืองจันทร์ที่มีการพบพระพุทธรูปไม้โบราณจำนวน 14 องค์ แต่นำมาศึกษาเพียง 4 องค์ เนื่องจากมีสภาพสมบูรณ์ และมีความแตกต่างกันชัดเจนในเชิงการเปรียบเทียบ ซึ่งพระพุทธรูปกลุ่มนี้เป็นกลุ่มพระพุทธรูปไม้ทรงเครื่อง ซึ่งจะไม่มีการสร้างเครื่องทรงอย่างพระมหาจักรพรรดิประดับ จะมีพุทธลักษณะเหมือนกับพระพุทธรูปล้านช้างโดยทั่วไป แต่จะมีขนาดใหญ่และมีความสำคัญทางด้านพุทธศิลป์และสังคมวัฒนธรรมมากกว่าพระพุทธรูปไม้องค์อื่นๆ ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวัดหรือพระอุโบสถเดียวกัน โดยภาพรวมของพระพุทธรูปไม้กลุ่มนี้เป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านที่น่าจะสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ที่นิยมทำปางมารวิชัย เพราะอาจจะมีการออกแบบรูปร่าง และรูปทรงที่ไม่ยุ่งยาก ถูกเก็บรักษาในพื้นที่มืดซิด นิยมทำฐานพระแบบฐานเขียง และแกะลวดลายเครือเถาวัลย์ มีลายดอก ใบ ตามธรรมชาติ และสันนิษฐานว่ามีพระพักตร์ใกล้เคียงกับหลวงพ่อบุญใหญ่ พระประธานในพระอุโบสถอีกด้วย

แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากความขาดแคลนของเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์และข้อมูลทางด้านโบราณคดี และความชัดเจนทางศิลปกรรม รวมถึงการชำรุดของพระพุทธรูปไม้จำนวนมากและอุปสรรคของการเคลื่อนย้ายที่อาจส่งผลให้เกิดการชำรุดได้นั้น ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์ศึกษาของผู้เขียนที่ปรากฏในบทความนี้ จึงยังไม่ใช่เป็นข้อยุติทางวิชาการ และจำเป็นที่จะต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไปตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ และโบราณคดีต่อไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ภาพที่ 21 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 21 องค์ความรู้จากการวิจัยพบว่า คติการสร้างพระพุทธรูปไม้โบราณในวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ เกิดขึ้นจากความเชื่อเรื่องผลแห่งกุศลกรรม ความศรัทธาในศาสนาที่ผู้คนได้นำทรัพยากรรอบตัวมาสร้าง มีคติการคำชูศาสนา สืบชะตา รวมถึงความเชื่อเรื่องานิสงส์ต่าง ๆ ทั้งชาตินี้และชาติหน้า จึงก่อให้เกิดการสร้างสรรคปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้โบราณในลักษณะของพุทธศิลป์แบบพื้นบ้านศิลปะล้านช้างที่วัดบ้านเมืองจันทร์แห่งนี้

ข้อเสนอแนะ

พระพุทธรูปไม้แกะสลักวัดบ้านเมืองจันทร์ มีความสำคัญในฐานะมรดกทางศิลปวัฒนธรรม และพระพุทธศาสนาในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็น “มรดกแห่งศรัทธา” การให้ความเคารพศรัทธาในฐานะที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนที่เป็นงานพุทธศิลป์แบบชาวบ้านที่โดดเด่นในวัฒนธรรมไทย-ลาว และจังหวัดศรีสะเกษยังเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับประเทศกัมพูชา และเคยร่วมสมัยกับอาณาจักรในสมัยขอมเรื่องอำนาจ ดังนั้นรูปแบบทางพุทธศิลป์โดยเฉพาะพระพุทธรูป จึงมีอิทธิพลของช่างสกุลเขมรเข้ามาปะปนประสมประสาน (นิยม วงศ์พงษ์คำ และคณะ, 2557) ต่อมาจึงเกิดเป็นพุทธลักษณะท้องถิ่นที่สามารถสะท้อนภาพของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของคนทั้งสองเมืองว่ามีความสัมพันธ์กันมากน้อยเพียงใดได้เป็นอย่างดี ซึ่งควรที่จะได้รับการศึกษารวบรวมองค์ความรู้หรือข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อต่อยอดขยายผลและบูรณาการโดยแปลงองค์ความรู้เหล่านั้นมาเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นให้มั่นคงและยั่งยืนต่อไป รวมถึงควรมีการส่งเสริมให้พระสงฆ์และประชาชนคนอีสานเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้ที่ล้ำค่า เนื่องจากพระไม้ที่พบในพื้นที่ศึกษาโดยส่วนใหญ่จะมีอายุเฉลี่ยประมาณ 50-150 ปี เนื่องจากใช้ไม้เป็นวัสดุจึงผุกร่อนและสลายได้ง่าย นอกจากนั้นจากชาวไทย-ลาวยังมีประเพณีที่นิยมนำพระพุทธรูปเหล่านี้ไปวางใต้ต้นไม้ใหญ่ หรือต้นไม้โพธิ์ ตามวัดร้างที่ไม่มีพระประธานตามเพิงผาหรือเหลือบถ้ำ เหตุดังกล่าวจึงเป็นการเร่งให้พระพุทธรูปเสื่อมสลายเร็วขึ้น และควรสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลพระไม้ในอำเภออื่นๆ เพื่อการต่อยอดจากงานวิจัยในเชิงภาพรวมที่มีมาก่อนหน้านี้ เช่น พื้นที่อำเภอเมืองศรีสะเกษ และอำเภอกันทรารมย์ ซึ่งเป็นอำเภอรอบนอกที่ติดกับอาณาเขตของจังหวัดอุบลราชธานี อำเภอโนนคูณ อำเภอน้ำเกลี้ยง อำเภอขามน้อย และบางส่วนของทิศตะวันตกติดกับอำเภอเมืองศรีสะเกษ ที่พบพระไม้

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

จำนวน 51 องค์ จากจำนวน 6 วัด (นิยม วงศ์พงษ์คำ, 2545) เพื่อการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้อีสานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนภาคอีสาน

เอกสารอ้างอิง

- กิตติสันต์ ศรีรักษา และ นิยม วงศ์พงษ์คำ. (2557). อัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพของงานพุทธปฏิมาลุ่มน้ำชี. *วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ*, 1 (1), 1-22.
- กรมศิลปากร. (2548). *ศัพทานุกรมโบราณคดี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, กรมศิลปากร.
- กระทรวงมหาดไทย. (2529). *ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดศรีสะเกษ*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.
- คณะกรรมการประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2544). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ*. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา.
- ชอบ ดีสวนโคก. (2545). *พระไม้: ลายมือของบรรพชนไทยอีสาน*. ขอนแก่น: ศิริภัณฑ์ออฟเซท.
- दनัย ไชโยธา. (2547). *กระบวนการเกิดนาฏนาศนา*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2547). *ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ*. กรุงเทพมหานคร : มติชน.
- ติก แสนบุญ. (บ.ก.). (2543). “วิกฤติ” ศิลปะพื้นบ้านอีสาน : อดีต ปัจจุบัน อนาคต. อุบลราชธานี: งานส่งเสริมการวิจัย บริการวิชาการ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม, คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ติก แสนบุญ. (2553). *ลักษณะอีสาน : ว่าด้วยเรื่องศิลปะและวัฒนธรรม*. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ติก แสนบุญ. (2554). *เอกลักษณ์หัตถกรรมอีสานในงานไม้ที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี. (รายงานผลการวิจัย)*. อุบลราชธานี: คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ธงชัย เมืองจันทร์. (2549). *คติธรรมไทยจากประเพณีการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2564ก). แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรณีศึกษาวัดบ้านเมืองจันทร์ อ.เมืองจันทร์. จ.ศรีสะเกษ. ใน สุนทรี อาสะวีย์ (บ.ก.), *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี การสถาปนาสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 17 ธันวาคม 2564* (น 116-130). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2565ข). บทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในตำนานการสร้างพระธาตุเมืองจันทร์และปราสาทบ้านปราสาท. ใน เอมอร แสนภูวา (บ.ก.), *การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 4 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ วันที่ 20 สิงหาคม 2564* (น 13- 24). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

- นิคม จารุณณี และ ประทีป ชุมพล. (บ.ก.). (2521). *ประวัติศาสตร์และโบราณคดีภาคอีสาน*. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม.
- นิยม วงษ์พงศ์คำ และคณะ. (2545). *พระไม้อีสาน*. ขอนแก่น: ศิริภัณฑ์ออฟเซ็ท.
- นิยม วงษ์พงศ์คำ. (2556). พระไม้ : มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับ จังหวัดอุบลราชธานี. ใน ตึก แสนบุญ (บ.ก.), *เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ : รัฐบาลอุบลราชธานี: คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*.
- นิยม วงษ์พงศ์คำ และคณะ. (2557). การเปรียบเทียบศิลปกรรมของจำปาสัก สปป.ลาว กับ จังหวัดอุบลราชธานี : มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารงานวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ*, 1(1), 13-44.
- บุษบา กิติจันทรโรภาส. (2539). *คติความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประภัสสร ชูวิเชียร. (2557). *ศิลปะลาว*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- พระครูโสภณวิธานวัตร (นิคม เกตุคง). (2559). พุทธศิลป์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดป่าเลไลยก์วรวิหารจังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์*, 1(2), 91-108.
- พระมหาเดช มีภาพ. (2556). *พิธีกรรมและความเชื่อของชาวกูย ตำบลตาโกน อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระมหาปพน กตสโร. (2560). พระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคติธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน. *วารสารธรรมทรรศน์*, 17(2), 51-62.
- ภราดร ศรีปัญญา และคณะ. (2559ก). *ปราสาทสระกำแพงใหญ่*. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.
- ภราดร ศรีปัญญา และคณะ. (2559ก). *ปราสาทบ้านโนนธาตุ*. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2543). *บันทึกอีสานผ่านเลนส์ : สามทศวรรษของการเดินทางบนที่ราบสูง*. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). *พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย*. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริพงษ์ ศักดิ์สิทธิ์. (2554). *คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สงวน รอดบุญ. (2526). *พุทธศิลป์ลาว*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยธนบุรี.
- สันติ เล็กสุขุม. (2547). *ศิลปะรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2547). *ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง*. กรุงเทพมหานคร: มติชน. *แหล่งศิลปกรรมในจังหวัดศรีสะเกษ*. (2547).ศรีสะเกษ: หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ ศิลปกรรมจังหวัดศรีสะเกษ.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2521). *ภูมิศาสตร์อีสาน*. มหาสารคาม: คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

การสัมภาษณ์

- กุหลาบ เมืองจันทร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อภิสัทธ์ ศรีวะระมย์ (ผู้สัมภาษณ์). (2 กุมภาพันธ์ 2565).
- ดิเรก เมืองจันทร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). โพธิ์พงศ์ ฉัตรนันทภรณ์ (ผู้สัมภาษณ์). (20 มีนาคม 2565).
- ทองดี เมืองจันทร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). โพธิ์พงศ์ ฉัตรนันทภรณ์ (ผู้สัมภาษณ์). (20 มีนาคม 2565).
- พระครูสุกิจสารวิมล (ผู้ให้สัมภาษณ์). แฉวรบ ยวงปรังค์ (ผู้สัมภาษณ์). (16 มีนาคม 2565).
- พระครูสุพจน์ธรรมคุณ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ธีนยพงศ์ สารรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). (20 มีนาคม 2565).
- พระครูสุพจน์ธรรมคุณ (ผู้ให้สัมภาษณ์). วุฒิชัย นาคเขียว (ผู้สัมภาษณ์). (20 มีนาคม 2565).
- มงคล ศรีจันทร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ธีนยพงศ์ สารรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). (20 มีนาคม 2565).
- รัตนา ฐูปหอม (ผู้ให้สัมภาษณ์). ธีนยพงศ์ สารรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). (20 มีนาคม 2565).

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

การพัฒนาแบบการส่งเสริมสุขภาพตามแนวสติปัญญาธรรมของผู้สูงอายุ
ชุมชนสวนมะม่วงวังทับไทร อำเภอสาละวิน จังหวัดพิจิตร

THE PROMOTION OF WELL-BEING MODEL ACCORDING TO THE FOUNDATION OF
MINDFULNESS OF THE ELDERLY IN THE MANGO PLANTATION COMMUNITY, WANG THAP SAI
SUBDISTRICT, SAKLEK DISTRICT, PHICHIT PROVINCE

พระอธิการปฏิยุทธ์ วิตโสโก (อ่อนเผ่า)¹, สุขเกษม ขุนทอง และ โคนิษฐ์ ศรีทอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phraathikan PatiyutWeetasogo (Onpao)¹ Sukkasem Koonthong and Konit Srithong

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Patiyut072@gmail.com¹

Received 20 May 2024; Revised 14 September 2024; Accepted 28 December 2024.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพของสุขภาพในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุชุมชนสวนมะม่วง 2) เพื่อพัฒนาแบบการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวสติปัญญาธรรมชุมชนสวนมะม่วง และ 3) เพื่อนำเสนอแบบการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวของสติปัญญาธรรมของชุมชนสวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 รูป/คน เลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า

1. สภาพของสุขภาพในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ มีการดำเนินชีวิต 4 ด้าน ได้แก่ ทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญา ยังต้องใช้หลักภavana 4 ได้แก่ 1) กายภavanaเป็นการพัฒนาอินทรีย์ทั้ง 5 คือ หู ตา จมูก ลิ้น และกาย 2) ศีลภavanaการพัฒนาศีล เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางกาย วาจา สำหรับการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม 3) จิตภavana เป็นการเสริมสร้างสุขภาพทางจิตของผู้สูงอายุ และ 4) ปัญญาภavanaเปรียบเสมือนกับ “อธิปัญญาสิกขา” คือ การรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต

2. พัฒนาแบบการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวสติปัญญาธรรมจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสุขในสิ่งที่เป็จริง และรับมือกับความทุกข์ อันเกิดจากธรรมชาติ (ร่างกาย) ได้อย่างถูกหลักการปฏิบัติปัญญาธรรม เป็นการกำจัดความวิตกกังวลในชีวิต มีการสำรวจกายอย่างมีสติ พร้อมทั้งการเพิ่มความสัมพันธ์ดี ๆ กับบุคคลรอบข้าง ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

3. นำเสนอแบบของโครงการหรือกิจกรรมที่เน้นการสร้างสันติภาพใจ ในลักษณะที่ผู้สูงอายุช่วยเหลือตัวเองได้ปกติ ด้วยวิธีการเดิน และการยืน ในรูปของการบริหารร่างกาย เป็นรูปแบบของการฝึกสมาธิที่สามารถทำได้ทุกที่ การนั่ง และการนอนสมาธิ ซึ่งทำในรูปแบบของผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นการปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับ “โรคทางใจ” ซึ่งได้แก่ ตัวกิเลส และตัวตัณหาจะก็ค่อย ๆ หุเลาเบาบางลง เปรียบเสมือนการรักษาอาการโรคด้วย “ธรรมโอสถ”

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

Abstract

Objective 1) To study the state of mental health in the lives of the elderly in the Mango Garden community. 2) To develop a model for promoting the mental health of the elderly according to the Satipatthana Dharma principles of the Mango Garden Community. and 3) to present a model for promoting the mental health of the elderly according to the principles of Satipatthana Dharma of the Suan community. Key informants, 25 photos/person, selected specifically Tools used include interview forms, content data analysis. The results of the study found that

1. Conditions of mental health in the lives of the elderly. There are 4 aspects of living life: physical, social, mental, and intellectual. You must also use the 4 principles of meditation: 1) Physical meditation is the development of the five indris, namely the ears, eyes, nose, tongue and body.2) precepts, development of precepts It is the development of physical and verbal relationships for living together with others in society.3) Chittabhavana is a way to enhance the mental health of the elderly and4) Panyabhavana is like “Adhipannasikkha” means knowing and understanding things according to their reality. Be aware of the conditions of the world and life.

2. Develop a model for promoting the mental health of the elderly according to the Satipatthana Dharma principles. It will help the elderly to be happy in what is true. and dealing with suffering arising from nature (the body) correctly according to the principles of practicing the Dharma It is to get rid of anxiety in life. There is a mindful exploration of the body. along with increasing good relationships with people around Affects living happily with others in society.

3. Present the format of the project or activity that focuses on creating peace of mind. in such a way that the elderly You can help yourself normally. By walking and standing in the form of physical exercise It is a form of meditation that can be done anywhere, sitting and lying down. This is done in the form of elderly people who are unable to help themselves. It is a practice of Buddhism principles related to "diseases of the mind", which include defilements and desires, which will gradually subside. It is like treating disease symptoms with "Dharma Medicine".

บทนำ

การสูงวัยของประชากรโลกเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลกในรอบ 10 ปีนี้ ประเทศพัฒนาแล้ว ได้กลายเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์เกือบทั้งหมด และประเทศกำลังพัฒนามีประชากรอายุสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), 2565) เนื่องจากการพัฒนาทางการแพทย์สามารถลดการตายของประชากรทุกกลุ่มอายุได้ อัตราการเกิดจึงลดต่ำลงและผู้คนมีชีวิตยืนยาวมากขึ้น (วารสารพยาบาลทหารบก, 2561) ในปี 2021 โลกของเรามีประชากรรวมทั้งหมด 7,875 ล้านคน มี “ผู้สูงอายุ” ที่มี

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

อายุ 60 ปีขึ้นไป 1,082 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 14 ของประชากรทั้งหมด “ผู้สูงอายุวัยปลาย” ที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไปมีจำนวนมากถึง 151 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 2 ของประชากรทั้งหมด (challenging in nursing care Journal of The Royal Thai Army Nurses Volume, 2018) World Population Prospects 2022 คาดการณ์ว่าในปี 2022 จำนวนประชากรบนโลกนี้จะมีมากถึง 8 พันล้านคน โดยผู้ที่มีอายุมากกว่า 65 ปีมีอยู่ราว 10 เปอร์เซ็นต์ และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 16 เปอร์เซ็นต์ภายในปี 2050 ซึ่งมีจำนวนมากกว่าสองเท่าของจำนวนเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี และจำนวนผู้ที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไปก็จะเพิ่มเป็นสามเท่าจาก 157 ล้านคนเป็น 459 ล้านคนในอีก 30 ปีข้างหน้าด้วย (อิริวัฒน์ อุตัน, ออนไลน์, 2566)

องค์การสหประชาชาติ ได้กำหนดสังคมสูงวัย จากสัดส่วนของประชากรอายุ 60 – 65 ปีขึ้นไป แบ่งตามลำดับดังนี้ 1) สังคมสูงวัย (Aged Society) คือ มีประชากรสูงวัยมากกว่าร้อยละ 7 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในประเทศ 2) สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) คือ มีประชากรสูงวัยมากกว่าร้อยละ 14 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในประเทศ 3) สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super Aged Society) คือ มีประชากรสูงวัยมากกว่าร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในประเทศ ในทวีปยุโรปและอเมริกาเหนือจึงได้กลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์แล้ว คือ มีอัตราผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป สูงกว่าร้อยละ 20 ส่วนทวีปอื่นๆ เป็นสังคมสูงวัยทั้งหมด ยกเว้นแอฟริกาทวีปเดียวที่ยังเป็นสังคมเยาว์วัย คือ มีอัตราผู้สูงอายุไม่ถึงร้อยละ 10 และประเทศที่มีอัตราผู้สูงอายุสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ญี่ปุ่น ร้อยละ 35 อิตาลี ร้อยละ 30 และโปรตุเกสร้อยละ 30 ประเทศในกลุ่มสมาชิกอาเซียนมีประชากรรวมทั้งหมด 671 ล้านคน อาเซียนได้เป็นสังคมสูงวัยแล้ว คือ มีผู้สูงอายุมากถึงร้อยละ 11 ของประชากรทั้งหมด “ผู้สูงอายุวัยปลาย” ที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จาก 7.6 ล้านคน ในปี 2020 เป็น 8.6 ล้านคน ในปี 2021 ซึ่งเท่ากับเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 13 ซึ่งในปี 2021 ประเทศสมาชิกอาเซียน 7 ประเทศ เป็นสังคมสูงวัยแล้ว คือมีอัตราผู้สูงอายุ เกินร้อยละ 10 ได้แก่ สิงคโปร์ (ร้อยละ 22) ไทย (ร้อยละ 19) เวียดนาม (ร้อยละ 13) มาเลเซีย (ร้อยละ 11) อินโดนีเซีย (ร้อยละ 10) เมียนมา (ร้อยละ 10) และบรูไน (ร้อยละ 10)

ในปี 2564 ประเทศไทยมีประชากรรวม 66.7 ล้านคน ประชากรสูงอายุของประเทศไทยได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วมาก เมื่อ 50 ปีก่อน ประเทศไทยมีผู้สูงอายุไม่ถึง 2 ล้านคน แต่ในปี 2564 จำนวนผู้สูงอายุ เพิ่มขึ้นเป็น 12.5 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 19 ของประชากรทั้งหมดประเทศไทยจึงกลายเป็น “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” (Complete Aged Society) ในปี 2565 และในอีก 20 ปีข้างหน้า ประชากรรวมของประเทศไทย จะเพิ่มช้าลง อัตราเพิ่มประชากรจะลดต่ำลงจนถึงขั้นติดลบ แต่ประชากรสูงอายุจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประชากรวัยสูงอายุยิ่งเพิ่มขึ้นเร็ว ในขณะที่ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปจะเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 4 ต่อปี ผู้สูงอายุวัยปลาย 80 ปีขึ้นไป จะเพิ่มด้วยอัตราเฉลี่ยถึงร้อยละ 7 ต่อปี ประเทศไทยจึงมีโอกาสที่กำลังจะกลายเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super Aged Society) ได้อีกด้วย

ผู้สูงอายุโดยทั่วไปของประเทศไทยในปัจจุบัน ต้องพบกับปัญหาที่สำคัญ 7 ประการ ได้แก่ 1) ปัญหาด้านสุขภาพกาย ผู้สูงอายุมักมีปัญหาด้านสุขภาพเสื่อมโทรม มีโรคภัยเบียดเบียน ทั้งโรคทางกาย โรคทางสมอง 2) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุที่มีฐานะไม่ดี และไม่มีลูกหลานเลี้ยงดู จะมีรายได้ไม่เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต เมื่อต้องเกษียณจากการทำงาน ก็ไม่มีรายได้ จึงต้องอาศัยจากเงินที่เก็บไว้หรือการเลี้ยงดูจากลูกหลาน ถ้าหากไม่มีเงินเก็บหรือลูกหลานไม่เลี้ยงดู ก็จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิต 3) ปัญหาด้านความรู้ ไม่มีโอกาสได้รับความรู้เพื่อการพัฒนาตนเองให้เหมาะสมกับวัยและสังคมที่แปลงไปอย่างรวดเร็ว 4) ปัญหาด้านสังคม ไม่ได้ได้รับการยกย่องจากสังคมเหมือนเดิม ผู้ที่เคยเป็นข้าราชการมีตำแหน่งสูง ที่เคยมีอำนาจและบิรวาร

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

เมื่อเกษียณอายุราชการแล้ว ก็อาจเสียดายอำนาจและตำแหน่งหน้าที่ 5) ปัญหาด้านจิตใจ ไม่ได้ได้รับความเอาใจใส่และความอบอุ่นจากลูกหลาน ทำให้รู้สึกอ้างว้างเกิดความวิตกกังวลต่างๆจะถูกทอดทิ้ง คิดว่าตนเองใกล้จะตาย 6) ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว ปัญหาที่น่าเป็นห่วงคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในอดีตจะเป็นครอบครัวใหญ่ ทำให้มีความสัมพันธ์เกิดความอบอุ่นในครอบครัวพ่อแม่ ลูกและหลาน ในปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว ลูกเข้าไปทำงานในเมือง ทิ้งให้พ่อแม่อยู่เฝ้าบ้าน ไม่ได้ได้รับความอบอุ่นและการดูแล ทำให้ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวเดียวดาย 7) ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้คนมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ น้อยลง ผู้สูงอายุต้องอาศัยสถานสงเคราะห์คนชรา (ศิริรุช ฉายแสง, 2553)

ส่งผลกระทบต่อทางร่างกาย สังคม จิตใจ และปัญญาของผู้สูงอายุ ตลอดจนถึงสถาบันครอบครัว ตามมาได้โดยสุขภาวะทั้งหมดมีความเชื่อมโยงกัน สุขภาวะทางกาย ยังหมายถึง การมีความสุขกับการใช้ชีวิตให้คุณค่า สุขภาวะสังคม หมายถึง การรู้สึกว่าคุณค่าต่อสังคม สุขภาวะจิต หมายถึงการมีความสุขสงบเย็นใจ สุขภาวะปัญญา หมายถึง การมีความเข้าใจชีวิต ภายใต้การเปลี่ยนแปลง จากที่กล่าวมาจะเห็นภาพรวมความสัมพันธ์กัน ที่ส่งผลให้เกิดเป็นพฤติกรรมภายในที่ส่งเสริมคุณธรรมภายใน เกิดเป็นพฤติกรรมภายนอกที่มีประสิทธิผล ก่อให้เกิดความปกติสุขร่วมกันในสังคมที่ส่งเสริมสุขภาวะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) การส่งเสริมสุขภาวะตามวิถีพุทธ เป็นการที่มีสุขภาวะที่ปกติสุข เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง เพราะบางครั้งสิ่งที่น่ากลัวก็คือการที่จิตใจไร้สติควบคุม การที่มีสติระลึกรู้ได้อยู่เสมอ หรือการเจริญสติทำให้ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต การมีสติตื่นรู้ในทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะเดิน ยืน เดิน นั่ง นอน กินดื่ม ทำ พูด คิด ล้วนเป็นปัจจัยส่งเสริมสุขภาวะในทุก ๆ ด้าน (วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 2564)

คำว่า สติปัญญา มี 4 อย่าง ได้แก่ กายานุปัสสนาสติปัญญา เวทนานุปัสสนาสติปัญญา จิตตานุปัสสนาสติปัญญา และธัมมานุปัสสนาสติปัญญา (วราภรณ์ ภูเจริญ, 2562) การเจริญสติ (Mindfulness) มีรากฐานมาจากวิปัสสนา วิปัสสนาเป็นทั้ง "ความสำนึกโดยขณะของเหตุการณ์ในปัจจุบัน" และ "การให้จำไว้ว่าให้ระลึกถึงอารมณ์อย่างหนึ่ง" เป็นการปฏิบัติที่ทำให้เกิดปัญญาในความเป็นจริงของธรรมชาติ โดยเฉพาะก็คือไตรลักษณ์ แยกเป็นความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา) ด้วยปัญญาที่รู้จริงอย่างนี้ ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุความเป็นพระโสดาบัน ซึ่งเป็นขั้นแรกของการไปสู่ความพ้นทุกข์ ด้วยการฝึกสติ

แนวทางการปฏิบัติที่ฝึกจิตใจ และการนำคำสอนทางศาสนามาดูแลผู้สูงอายุ ด้วยการฝึกสมาธิ การสวดมนต์ นำศาสนาที่นับถือมายึดเหนี่ยวจิตใจ จะช่วยให้จิตใจผ่อนคลาย แจ่มใสอารมณ์คงเส้นคงวา และยังพบว่าการปฏิบัติธรรม เข้าถึงธรรมะ เป็นปัจจัยส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งพาตน ได้อย่างมีคุณภาพ เกิดความสุขในชีวิต อันสอดคล้องกับแนวคิดที่กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้สูงอายุที่มีความสุข คือ ต้องมีสุขภาพดี ทั้งสุขภาพกาย และสุขภาพจิต ต้องมีความภาคภูมิใจ ความพึงพอใจในตัวเอง ต้องมีความประมาทตน รักตัวเอง รักผู้อื่น ไม่ละทิ้งความรู้ ความสามารถของตน ทำตนให้เป็นคนมีประโยชน์ต่อผู้อื่น ต้องเข้าสังคม คบหาสมาคมกับผู้อื่น ไม่อยู่อย่างว่าเหวห่างอยเหงา ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งของความสุขในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่หลากหลาย มีการติดต่อกับผู้อื่น สามารถดำรงตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ก็มีผลที่จะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุขได้อย่างยั่งยืน

ชุมชนสวนมะม่วงตำบลวังทับไทร มีประชากรทั้งหมด 2,179 คน มีจำนวนผู้สูงอายุ 420 คนผู้สูงอายุในชุมชนมีสภาพการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ความเสื่อมของอวัยวะส่วนต่างของร่างกาย กล้ามเนื้อขาเข้าเสื่อม ผิวหน้าผิวหนังย่น สายตาแยลง นอกจากสภาวะทางกายแล้ว ยังมีสภาวะทางจิตใจด้วย เนื่องจาก

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ผู้สูงอายุประสบกับการสูญเสียในชีวิตมามาก เช่น สูญเสียคนใกล้ชิดคู่แต่งงาน หน้าที่การงาน ทำให้เกิดความวิตกกังวล ซึมเศร้า นอนไม่หลับ และความจำเสื่อม

อาจกล่าวได้ว่า การแก้ปัญหาประการหนึ่ง คือ การนำหลักพุทธธรรม อันได้แก่ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะหลักการดำเนินชีวิตในทางพระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัยของบุคคล (พระครูใบฎีกาโกสโล กิจจสารโ (จันทร์เพ็ญ), 2553) ซึ่งมีความสอดคล้องกับผู้สูงอายุในปัจจุบัน อันเกิดจากด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งสถานปฏิบัติธรรมในสวนมะม่วง (สัปปายะและวัดวาอาราม) ได้เห็นความสำคัญต่อการดูแลผู้สูงอายุ โดยสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ บนหลักสติปัญญา 4 และภาวนา 4 เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาสุขภาพทางกาย สังคม จิตใจและปัญญาส่งผลให้ผู้สูงอายุนั้นมีชีวิตที่ยืนยาวมากขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมถึงเป็นบุคคลที่มีคุณค่าต่อตนเองและสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพของสุขภาพในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุชุมชนสวนมะม่วง
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวสติปัญญาธรรมชุมชนสวนมะม่วง
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวของสติปัญญาธรรมของชุมชนสวนมะม่วง

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามแนวของสติปัญญาธรรมของชุมชนสวนมะม่วง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ชุมชนสวนมะม่วง ตำบลทับไทร อำเภอสากเหล็ก จังหวัดพิจิตร เลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์ เป็นชุมชนที่มีจำนวนผู้สูงอายุ 420 คน สูงเป็นอันดับหนึ่งของอำเภอสากเหล็ก (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิจิตร, 2565)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูป/คน เลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์เป็นกลุ่มผู้แสดงทั้งสังคม ซึ่งต้องออกมาทำหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม ที่ยินดีและเต็มใจให้ข้อมูล แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มดังนี้ ดังนี้

- 2.1 กลุ่มพระภิกษุที่สอนกรรมฐานในอำเภอสากเหล็ก จำนวน 5 รูป
- 2.2 กลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสวนมะม่วง ตำบลวังทับไทร อำเภอสากเหล็ก จำนวน 10
- 2.3 กลุ่มเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลชุมชนวังทับไทรที่ปฏิบัติหน้าที่บริบาลผู้สูงอายุ จำนวน 3 คน
- 2.4 กลุ่มผู้นำชุมชน ตำบลวังทับไทร อำเภอสากเหล็ก จำนวน 3 คน
- 2.5 กลุ่มผู้บริหารผู้สูงอายุ จำนวน 4 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์เชิงลึก (แบบปลายเปิด) ร่วมกับเทคนิค การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นข้อคำถามปลายเปิด (การดูแลผู้สูงอายุ) และการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 รูป/คน

4. การตรวจสอบข้อมูล ใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยใช้การสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูล

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

เพิ่มเติมจากแหล่งเอกสารต่างๆ เพื่อความแน่นอนว่าข้อสรุปนั้นเที่ยงตรงตามความเป็นจริงหรือไม่แล้วจึงแก้ไขเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา (Content Analysis) ในเรื่องของ บุคคล เวลาและสถานที่ และนำเสนอข้อมูลด้วยเทคนิคการพรรณนา (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

การดูแลสุขภาพตนเองแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดพระพุทธศาสนา ต้องให้ครอบคลุมทั้ง 4 มิติ คือ มิติทางกาย จะยึดเอาความแข็งแรงสมบูรณ์ของร่างกาย ไม่เจ็บ ไม่ไข้ ไร้ซึ่งโรคภัยเป็นสำคัญ มิติทางจิต ซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาวะทางจิตใจ ที่มีผลกับสุขภาพโดยรวมของมนุษย์ ความแจ่มใส ร่าเริง ผ่อนคลาย รู้สึกมีความสุข และปลอดภัย มิติทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสุขเริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัว สังคม และชุมชน อันมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และมิติทางปัญญา ซึ่งเกี่ยวกับการมีความรู้ เฉลียวฉลาด รู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ที่จะเปลี่ยนแปลงไป ทั้งทางกาย จิตใจ และสังคม ทำให้เกิดความสุขโดยรวมของผู้สูงอายุ

1.1 สภาพของสภาวะในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ คือ ความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเองพร้อมกับการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลในครอบครัว กลุ่มเพื่อน อันส่งเสริมให้ทำกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักพุทธศาสนา เพื่อรักษาสภาวะจิตใจที่ดี พร้อมกับการเตรียมความพร้อมในเรื่องของการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิต เพื่อลดความเครียด อันจะส่งผลต่อ ความซึมเศร้าหรือวิตกกังวล ในประเด็นดังกล่าว การได้พัฒนาสภาวะผู้สูงอายุ ต่อการดำเนินชีวิต จำนวน 4 ด้าน โดยใช้หลักภavana 4 ควบคู่กันไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 กายภาวนาเป็นการพัฒนาอินทรีย์ทั้ง 5 คือ หู ตา จมูก ลิ้น และกาย เป็นการบวณาการพัฒนาทางกายให้มีความแข็งแรงสมบูรณ์ สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง โดยการปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบข้าง ให้เกิดการเจริญงอกงามไปในทิศทางที่ดี ซึ่งไม่ก่อให้เกิดโทษต่อ อินทรีย์ทั้ง 5 หรือที่เรียกว่าอินทรีย์สังวร

1.1.2 ศิลภาวนา การพัฒนาศีลเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางกาย วาจา สำหรับการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม โดยใช้ “ศีล” เข้ามาพัฒนาและหรือสร้างปฏิสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องดีงาม

1.1.3 จิตภาวนา เป็นการพัฒนาคุณภาพจิตด้วยวิถีทางพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น เป็นกระบวนการเสริมสร้างสภาวะทางจิต คือ การให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดี คือ ไร้ความเครียด เป็นจิตใจที่มีความเบิกบาน กระบวนการรวมกลุ่มสำหรับสร้างกิจกรรมนันทนาการ จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม

1.1.4 ปัญญาภาวนา เปรียบเสมือนกับ “อธิปัญญาสิกขา” คือ การรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำจิตใจให้เป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด โดยการผสมผสานในการใช้หลักการทางภavana 4 คือ กายภาวนา ศิลภาวนา และจิตภาวนา ส่งผลต่อการสร้างเสริมกระบวนการทางปัญญา

สภาวะจิตของผู้สูงอายุในชุมชนสวนมะม่วงวังทับไทร เป็นส่วนสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตการดูแลสุขภาพภาวะทางปัญญาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งการดูแลร่างกายและจิตใจ โดยการให้สิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ ความยืดหยุ่นทางจิตใจ และความมุ่งมั่นในการเรียนรู้การฝึกปัญญาและการได้รับสนับสนุน

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ที่เหมาะสม จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตด้วยคุณภาพ ตลอดรวมถึง การให้ความสนับสนุนทางกายภาพ สังคม จิตใจ และปัญญาจากสังคมาบข้าง

1.2 พัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวสติปัฏฐานธรรม จากการได้เรียนรู้และ ปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐานธรรม จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสุขในสิ่งที่ เป็นจริง และรับมือกับความทุกข์ อันเกิด จากธรรมชาติ (ร่างกาย) ได้อย่างถูกหลักการปฏิบัติปัฏฐานธรรม เพื่อจัดการกับความวิตกกังวลในชีวิตได้ดีขึ้น ด้วยความตั้งใจ และการสำรวจกายอย่างมีสติ พร้อมทั้งการเพิ่มความสัมพันธ์ๆ กับบุคคลรอบข้าง สามารถ ร่วมงานกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การสร้าง ความเชื่อมั่นและความเข้มแข็งทางจิตใจจากการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐานธรรม ช่วยให้ ผู้สูงอายุสามารถจัดการกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนและท้าทายในชีวิต เกิดการยอมรับพร้อมทั้งปรับตัวให้เข้ากับ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต เป็นการเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดี ส่งผลต่อความสุขในสิ่งที่ เป็นอยู่ใน ปัจจุบัน

กิจกรรมในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวทางสติปัฏฐานธรรมมีผลที่มีความสำคัญต่อ สุข ภาวะจิตและร่างกาย เช่น การฝึกสติ (Mindfulness) หรือการเจริญสติในทางศาสนา มีความหมายคล้ายกันว่า คือ การฝึกความระลึกรู้ตัวอยู่เสมอ เพื่อหยุดความคิดทางลบความคิดฟุ้งซ่าน และเพื่อผ่อนคลายจิตใจ ซึ่ง สมัยก่อนการฝึกสติ ได้รับความนิยมน้อยมากในวงการศาสนา คือ นำมาใช้ฝึกการรู้ตัวผ่านการกำหนดลม หายใจ หรือจดจ่อกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ในปัจจุบันการฝึกสติ ได้รับความนิยมน้อยกว่ากว้างขวางทั้งในวงการ จิตวิทยาคลินิก ในฐานะของวิธีการบำบัดรูปแบบหนึ่งเพื่อส่งเสริมให้สุขภาพจิตเข้มแข็ง

1.3 นำเสนอรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวของสติปัฏฐานธรรม ในรูปแบบของโครงการหรือกิจกรรมที่เน้นการสร้างสันติภาพใจ และความสุขในชีวิต สำหรับผู้สูงอายุที่ ช่วยเหลือตัวเองได้ปกติ ใช้การเดิน และการยืน เข้ามาช่วยในการบริหารร่างกาย เป็นการผ่อนคลายอิริยาบถ ช่วยเสริมในการฝึกสติ เป็นรูปแบบของการฝึกสมาธิที่สามารถทำได้ทุกที่ การนั่งสมาธิ หรือการเดินจงกรม การ ยืนสมาธิ และการนอนสมาธิ ซึ่งทำในรูปแบบของการมีสติอยู่กับตัวทุกขณะ และการส่งเสริมสุขภาพจิต ตาม หลักการของพระพุทธศาสนาอันเป็นโรคทางใจ คือ กิเลส ตัณหา อุปาทาน ก็ค่อย ๆ ทูลเบาบางลง เป็นการ รักษาโรคด้วยธรรมโอสธ เปรียบเสมือนการรักษาอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากทางกาย ด้วยการรักษาตาม กระบวนการของแพทย์ และนำเอาหลักสติปัฏฐาน คือ เอากาย เวทนา จิต และธรรม มาเป็นที่ตั้งเพื่อใช้สติ ตามระลึกรู้และกำกับให้จิต อบรมจิต พัฒนาจิต ให้รู้ตามสภาวะความจริง

การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวของสติปัฏฐานธรรม สามารถนำเสนอได้ในรูปแบบของ โครงการหรือกิจกรรมที่เน้นการสร้างสันติภาพใจ และความสุขในชีวิต ด้วยการปฏิบัติธรรม สำหรับผู้ที่ ช่วยเหลือตัวเองได้ปกติ ใช้การเดินและการยืนเข้ามาช่วยในการบริหารร่างกาย เป็นการผ่อนคลายอิริยาบถช่วย เสริมในการฝึกสติ ส่วนผู้สูงอายุที่ไปไหนไม่ได้ ต้องอาศัยอยู่บ้าน ต้องมีคนช่วยในการทำกิจวัตรประจำวัน ใช้ การฝึกสติในท่านั่งและหรือท่านอน เป็นกระบวนการฝึกจิตใจให้เกิดความสงบ ตามความเชื่อของศาสนาพุทธ แล้ว ยังช่วยป้องกันโรคทางอารมณ์ อันได้แก่ การยึดมั่นถือมั่น ให้เดินสายกลางในทุกๆ เรื่องได้โดยอัตโนมัติ ภายใต้อาการมีสติระลึกรู้ตัวอยู่เสมอ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

อภิปรายผลการวิจัย

หลักทางพระพุทธศาสนา กล่าวว่า การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานส่งผลดี ต่อสุขภาพจิต คือ การปฏิบัติของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง สามารถกำจัดกิเลส ในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อสมาธิใกล้ฉานหรือเฉียดฉาน ผู้ปฏิบัติสามารถระงับนิรวณได้ เช่นเดียวกับการกำหนดรู้ รูป นาม เกิดปัญญาที่เห็นแจ้งในพระไตรลักษณ์ กิเลสถูกกดทับเอาไว้ ทำให้สมาธิมีกำลังมาก จิตใจสงบ ตั้งมั่น ถ้าเมื่อใดที่ขาดสติ หรือไม่มีการกำหนดรู้ กิเลสก็กลับเข้าสู่จิตใจได้อีก สติปฏิฐานจึงเป็นทางสายเอก ที่จะทำให้ผู้สูงอายุ เข้าถึงความพ้นทุกข์ และเข้าถึงการบรรลุธรรมได้

2.1 สภาพของสุขภาพจิตในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ คือ สุขภาพทางกาย สังคม จิต และปัญญา ในภาวะที่ปลอดทุกข์ใกล้สุข ฉะนั้นสุขภาพจิต จึงเป็นการดูแลรักษา การป้องกันและการเยียวยา ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญา ให้ผู้สูงอายุนั้นสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการดูแล การป้องกันสุขภาพและการเยียวยาชีวิตโดยเฉพาะทางด้านจิตใจเป็นการส่งเสริมกำลังใจให้ผู้สูงอายุที่มีอาการติดเตียง มีความหวังที่จะดูแลรักษาใจซึ่งถือว่าสำคัญที่สุด เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถประคองจิตที่ดีของตนได้ตลอดไป จนกว่าจะสิ้นชีวิต หรือหากประคองจิตได้ถึงขั้นสูงสุด คือ การบรรลุธรรมได้พร้อมกับการสิ้นชีวิตถือว่าเป็นการบรรลุเป้าหมายชีวิตในโอกาสสุดท้ายที่สูงที่สุด สอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพตนเอง คือ หลักไตรสิกขาซึ่งเป็นหลักการในการดูแลตัวเองและระวังในเรื่องของร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ หลักไตรสิกขาประกอบด้วย ศีลสมาธิ และปัญญา โดยหลักของศีลช่วยให้บุคคลสำรวจระวังในเรื่องของความประพฤติดังร่างกาย วาจา ให้มีความเป็นปกติ ส่วนหลักของสมาธิช่วยให้บุคคลสำรวจพัฒนาจิตใจ เพื่อเตรียมพร้อมสู่การพัฒนาปัญญาต่อไปหลักของปัญญาช่วยให้บุคคลเห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริงเกิดปัญญาในการดำรงชีวิตประจำวันตั้งนั้นแล้วเมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาจึงนับได้ว่าบุคคลได้สำรวจระวังรักษาร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมกล่าวได้ว่าเป็นการดูแลตนเองแบบ องค์กรวมไตรสิกขา คือการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตที่ตั้งงามถูกต้อง

2.2 พัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามแนวสติปฏิฐานธรรม เป็นการฝึกสติ กำหนดรู้ในฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม การฝึกสติสัมปชัญญะกำหนดรู้ตัวผ่านอริยาบถ 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอน และอริยาบถย่อย ผู้สูงอายุสามารถกำหนดสติผ่านการทำสมาธิ ในอริยาบถนั่ง และอริยาบถนอน ได้ง่ายที่สุดตามแต่กำลัง ในการนั่งสมาธิผู้สูงอายุสามารถนึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าเป็นพุทธานุสติสอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) กล่าวว่า สติปฏิฐาน แยกเป็น 2 คำ คือ คำว่าสติ หมายถึง ความระลึกได้ ความนึกขึ้นได้นอกจากนี้แล้ว คำว่า “สติ” เพิ่มเติมไว้ว่า “ระลึกได้นึกได้ ความไม่เผลอ การคุมใจไว้กับกิจ หรือกุ่มจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง จากการที่ทำงานและคำที่พูด แม้นานได้” ส่วนคำว่า ปฏิฐาน แปลว่า เข้าไปตั้งไว้ จึงแปลรวมกันว่า สติปฏิฐาน คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ ข้อปฏิบัติที่มีสติเป็นประธาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง การมีสติกำกับดูสิ่งต่างๆ และความไปทั้งหลาย ให้รู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้าย

การพิจารณานึกถึงความไม่งามของร่างกายเป็นอสุภกรรมฐาน หรือการเจริญเมตตาเป็นพรหมวิหารธรรม การทำสมาธิในอริยาบถนอนนั้นสามารถพิจารณาถึงความตายอันจะมาถึงตัวเป็นมรณานุสติ เพื่อไม่ให้ผู้สูงอายุเกิดความกลัว มีสมาธิตั้งมั่น เมื่อมีสติพิจารณากายได้ชำนาญแล้ว ต่อไปจึงค่อยกำหนดรู้เวทนา จิต และธรรมตามลำดับ เมื่อเห็นในธรรมแล้วที่มีความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนตามกฎไตรลักษณ์ เห็นอริยสัจ 4 สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ไม่ควรยึดมั่น ทำให้ผู้สูงอายุปล่อยวาง คลายความทุกข์ได้ จิตใจก็จะแจ่มชื่นเบิก

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

บาน สอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึง ทศนะว่า “เมื่อพิจารณาเนื้อหาของภาวะตามหลักวิชา ก็ควรพิจารณาผลที่ปรากฏในชีวิตจริง เทียบกันไปด้วยให้เห็นว่า เนื้อหาตามหลักวิชากับผล ปฏิบัติในชีวิตจริงสอดคล้องกันอย่างไร ดังนั้น จึงนิยมใช้หลักภาวนา เพื่อวัดหรือแสดงผลของกระบวนการฝึกศึกษาตามหลักไตรสิกขา” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547) ซึ่งเมื่อพิจารณาคุณสมบัติที่ถูกจำแนกออกเป็น 4 ด้านข้างต้นจะพบว่ามีคุณลักษณะเด่นๆ 2 ประการคือ (1) การพัฒนาที่ทำให้คนมีคุณภาพทั้งทางร่างกาย และจิตใจ (2) การพัฒนาที่ทำให้คนมีการดำเนินชีวิตที่ดีและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุขในสังคม

2.3 นำเสนอรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามแนวของสติปัฏฐานธรรมที่จะนำไปฝึกให้สติเกิดการพัฒนามตามสภาวะธรรมนั้น มีหลักของสัปปายะความเหมาะสมสามารถสรุปได้เป็น 7 อย่าง คือที่อยู่เหมาะสม (Appropriate Environment) การมีสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบและปลอดภัย เช่น บ้านหรือสถานที่อยู่อาศัยที่ไม่มีความเสี่ยงต่อผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมการผ่อนคลายและมีสมาธิการเดินทางเหมาะสม (Appropriate Mobility) การให้บริการที่สะดวกต่อการเคลื่อนที่ของผู้สูงอายุ เช่น มีทางขึ้นลงสำหรับผู้สูงอายุที่มีปัญหาในการเดินขึ้นลงบันไดการพูดคุยเหมาะสม (Appropriate Communication) การให้การสื่อสารที่เข้าใจง่ายและอบอุ่นเอื้อต่อผู้สูงอายุ โดยการใช้ภาษาที่นุ่มนวลและเต็มไปด้วยความเคารพบุคคลเหมาะสม (Appropriate Social Interaction) การมีบุคคลที่แนะนำส่งเสริมหรือคอยให้กำลังใจในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างผู้สูงอายุ เช่น กิจกรรมนันทนาการหรือกิจกรรมช่วยเหลือทางสังคม อาหารเหมาะสม (Appropriate Nutrition) การรับประทานอาหารในปริมาณที่เหมาะสม และมีประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจของพวกเขาอากาศเหมาะสม (Appropriate Air Quality) การสร้างสภาพอากาศที่สะอาดถ่ายเทและเป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเป็นโรคทางหายใจและสุขภาพทั่วไปอิริยาบถเหมาะสม (Appropriate Mindfulness) การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีการพัฒนาทักษะการสังเกตจิตใจและสัมพันธ์ภาพในการตระหนักถึงตนเองและสิ่งรอบข้างในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยการให้กิจกรรมฝึกสติกับผู้สูงอายุส่วนได้เลือกทำตามถนัด และกิจกรรมที่สนับสนุนการแสดงออกทางความคิดและความรู้สึก สอดคล้องกับ พระไพศาล วิศาโล (พระไพศาล วิศาโล, 2555) กล่าวว่า ทุกวันนี้เราให้ความสำคัญกับการพัฒนามาก แต่เป็นการพัฒนาทางวัตถุ ในทางศาสนา “การพัฒนา” หรือ “ภาวนา” มีความหมายมากกว่าความเจริญทางวัตถุเพราะต้องเป็นไปอย่างรอบด้านทั้งทางวัตถุสังคมจิตใจและปัญญาเพื่อการแก้ปัญหาทาง สังคมที่ถูกครอบงำด้วย “กิงกามเกียรติ” และ “โกรธเกลียดกลัว” การภาวนาเพื่อนำไปสู่ความสงบ สันติหรือนิพพานมี 4 ประการคือ “กายภาวนา” คือการพัฒนาทางกายไม่ให้เกิดโรคร้ายความ หิว มีสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลกับชีวิต ทำให้มีความสุขทางกายภาพ “ศีลภาวนา” คือ การพัฒนา ความสัมพันธ์ พฤติกรรมของคนในสังคมให้ไปในทางที่เอื้อเพื่อ ไม่เบียดเบียนกัน ต้องอาศัยจริยธรรมความเมตตาต่อกัน “จิตภาวนา” คือการพัฒนาจิตใจให้สงบมีสันติแก่ตนเองมีความผ่อนคลายไม่เครียด ไม่ทุกข์มีสุขภาพจิตดี “ปัญญาภาวนา” คือการมีปัญญาที่เจริญองงามรู้จักคิดมีเหตุผล หยั่งรู้ถึงความจริงของชีวิตสามประการพื้นฐานคือ อนิจจังทุกขังอนัตตาจนสามารถปล่อยวางความ เป็นตัวตนได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ทางภาครัฐควรให้การสนับสนุนสถานที่ปฏิบัติธรรมในชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุสะดวกในเรื่องของสภาพร่างกาย สามารถเข้าฝึกปฏิบัติธรรมฐานได้

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

2. ควรมีการประสานงานกันระหว่างภาครัฐกับสถานปฏิบัติธรรมในชุมชน ในการจัดให้มีการปฏิบัติธรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วม

3. ภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายในการจัดปฏิบัติธรรมฐาน นอกเหนือจากเงินบริจาคในชุมชน

4. ภาครัฐควรมีการประสานงานกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เพื่อการบูรณาการองค์ความรู้ด้านสุขภาพองค์รวม ให้แก่ผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. ควรพัฒนารูปแบบในการปฏิบัติธรรมให้เหมาะกับผู้สูงอายุ เพื่อนำไปใช้เกิดประโยชน์โดยเน้นถึงผลดี เป็นการเพิ่มกำลังใจในการปฏิบัติธรรมของผู้สูงอายุ โดยใช้รูปแบบสำหรับผู้สูงอายุให้มากขึ้น

2. ควรนำรูปแบบการปฏิบัติกัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน ไปแนะนำใช้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะที่สามารถนำไปปฏิบัติเองที่บ้านได้ เพื่อเป็นผลทำให้คลายเครียด ลดการซึมเศร้า เพิ่มพูนบุญกุศล และมีความมั่นคงทางจิตใจและอารมณ์

3. ควรนำการปฏิบัติกัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน เป็นรูปแบบประจำสถานปฏิบัติธรรมในชุมชนสวนมะม่วง เพื่อลดภาวะความเครียด และซึมเศร้าลง ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

4. สร้างเป็นองค์ความรู้ นวัตกรรมในเรื่องของรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐานของผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาการปฏิบัติธรรมในรูปแบบของผู้สูงอายุ ด้วยการใช้หลักของสติปัฏฐาน ผ่านกิจกรรมการสวดมนต์ นั่งสมาธิ เดินจงกรม ทำบุญตักบาตร และการฟังธรรม

2. ส่งเสริมวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงตามแนวพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

รัชณีย์ ป้อมทอง. (2561). แนวโน้มการดูแล ผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 : ความท้าทายในการพยาบาล. วารสารพยาบาลทหารบก. ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน): 39-46.

พระครูใบฎีกาโสภณ กิจจสุภาโร (จันทร์เพ็ญ). (2553). การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ. พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอสอาร์พริ้นติ้งแมสโปรดักส์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2547). หลักแม่บทของการพัฒนาคน. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (2555). สัมโมทนียกถา “ธรรมะ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). (2565). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2564.-นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

วรภัทร์ ภูเจริญ. (2562). Mindfulness in Action ฝึกใจง่ายๆ เก่งได้อีก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์ธรรมะธันวาคม.

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

อิริวัฒน์ อุตัน. (2566). เมื่อคนเกิดน้อยกว่าคนแก่ ปี 2030ไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด. ออนไลน์.
แหล่งที่มา: <https://urbancreature.co/aged-society/> (21 เมษายน 2566).

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

**รูปแบบการใช้ประโยชน์จากใบไม้แห้งในชุมชนวัดไผ่สามตำลิ่ง ตำบลไทรงาม
อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม**
ESTABLISHMENT OF A COMMUNITY LEARNING CENTER BUDDHAPANYA:VICHA PHAE,
SAI NGAM, BANG LEN, NAKHONPATHOM

พระชัยวัฒน์ ชุตินฺธโร (แซ่อึ้ง)¹, ดร.สัจญา สดประเสริฐ และ พระมหาประกาศิต สิริเมธ, ผศ.ดร.

Phra Chaiwat Chutintharo (Saeoueng), Dr.Sanya Sodprasert and

Phramaha Prakasit Sirimedho , Asst.Prof.Dr.³

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Off222@hotmail.co.th¹

Received 21 May 2024; Revised 20 June 2024; Accepted 28 December 2024

บทคัดย่อ

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดจากการจัดการใบไม้แห้ง 2) พัฒนาระบบการจัดการใบไม้แห้ง และ 3) นำเสนอรูปแบบการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลิ่ง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ใช้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง 15 รูป/คน และการสนทนากลุ่ม 9 รูป/คน ทำการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบทและนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพปัญหาการจัดการใบไม้แห้งชุมชนวัดไผ่สามตำลิ่ง ขาดการใส่ใจผลกระทบที่เกิดจากการใช้ชีวิต เน้นผลผลิตและระยะเวลาที่เร็วที่สุด ทำให้เกิดมลพิษทางควันจากการเกษตร ส่งผลต่อสุขภาพของลมหายใจ ต่อคนแก่ ผู้ป่วย เด็กเล็ก ทำให้หายใจไม่ค่อยสะดวก ส่งผลต่อปัญหาสุขภาพในระยะยาว

2) พัฒนาระบบการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลิ่งโดยนำรูปแบบ 3Rs มาเป็นกิจกรรม 1 การให้ความรู้ โทษภัยของการจัดการที่ไม่ถูกวิธี ร่วมกันพัฒนา 2 ทำปุ๋ยชั้นดีไว้ใช้ประหยัดเงิน 3 การทำใบไม้แห้งมาเป็นเชื้อเพลิง “ถ่าน”

3) รูปแบบการจัดการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลิ่ง เรียกว่า “PDI model” คือ P = Participation การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในการใช้ประโยชน์จากใบไม้ D = Develop การพัฒนากิจกรรมให้ความรู้ สร้างมูลค่าเพิ่มเป็นถ่านอัดแท่ง และสร้างประโยชน์ทำเป็นปุ๋ยหมักใบไม้ I = Innovation การนำภูมิปัญญามาประยุกต์รวมกับความรู้ใหม่เกิดเป็นนวัตกรรม “เครื่องปั่นได้ปั่นดี” คือ เครื่องย่อยสลายใบไม้แห้ง และ “เครื่องปั่นได้อัดดี” คือ เครื่องอัดถ่าน จากสิ่งที่มีมาประยุกต์ใช้ปรับปรุงรูปแบบและระบบการทำงาน

คำสำคัญ : รูปแบบ, การใช้ประโยชน์, ใบไม้แห้ง, ชุมชนวัดไผ่สามตำลิ่ง

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

Abstract

This research is to 1) study the problems that arise in managing dry matter, 2) develop information in a dry manual, and 3) present the dry management model of the Sam Tamlueng indigenous temple community. Bang Len District, Nakhon Pathom Province, in a survey research Don't forget to collect data for in-depth reasons with an important researcher who can specifically observe 15 images/people and survey groups of 9 images/people to research the accompanying content and present it descriptively.

The results showed that

1) The problem of managing dry leaves in the Wat Phai Sam Tamlueng community. Lack of attention to the effects of living life Emphasis on productivity and fastest lead time. Causes smoke pollution from agriculture. It affects the health of the breath in elderly people, sick people, and young children, making it difficult to breathe. Resulting in long-term health problems.

2) Develop the dry leaf management process of the Wat Phai Sam Tamlueng community by using the 3Rs model as an activity: 1 providing knowledge Blame the dangers of improper management. Work together to develop 2. Making good fertilizer to save money. 3. Making dry leaves into "charcoal" fuel.

3) The dry leaf management model of the Wat Phai Sam Tamlueng community is called the "PDI model", which is P = Participation. Participation of communities and various sectors in the use of leaves. D = Develop, developing activities to provide knowledge. Create added value as charcoal briquettes and create benefits by making it into leaf compost. I = Innovation, applying wisdom and combining it with new knowledge to create innovation. A "good blender" is a machine that breaks down dry leaves, and a "good blender" is a charcoal press. From what we have, apply it to improve the form and working system.

Keywords : THE UTILIZATION MODEL OF DRY LEAVES IN THE COMMUNITY OF WAT PHAI SAM TAMLUENG

บทนำ

แผนปฏิบัติการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2563 – 2565) มีความสอดคล้องต่อเป้าหมาย และตัวชี้วัดของแผนระดับต่าง ๆ ทั้ง แผนระดับ 1 ยุทธศาสตร์ชาติ แผนระดับ 2 แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนการปฏิรูปประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ รวมถึงแผนระดับ 3 ต่าง ๆ โดยประกอบด้วยแผนปฏิบัติการฯ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ด้านการสร้างการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจสีเขียว ด้านทรัพยากรทางบก ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมภูมินิเวศ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และศิลปกรรมพื้นที่สีเขียว และพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อการเติบโตอย่างยั่งยืน ด้านการยกระดับกระบวนการด้าน

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อกำหนดอนาคตประเทศ ด้านระบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เกษตรกรรมในประเทศไทยส่วนใหญ่จะมีการปลูกพืชเศรษฐกิจในพื้นที่ต่าง ๆ พืชเศรษฐกิจส่วนใหญ่ทั่วประเทศที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง เป็นต้น การจะทำผลผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้นทางการเกษตร มีสิ่งที่สำคัญคือการจัดเตรียมดินที่พร้อมที่จะทำการปลูก ดังนั้นจึงมีการเตรียมการตากถางพื้นที่เพื่อกำจัดเศษพืช มีการทำวิธีง่าย ๆ ประหยัดสะดวก สำหรับเกษตรกรที่ขอใช้กันมาก คือ การเผา เช่น การเผาฟางในนาข้าว ถึงในปัจจุบันจะมีการนำเครื่องจักรมาช่วยงานในระบบการทำงาน การผลิตข้าว ได้แก่ การจัดเตรียมดิน มีรถไถใช้แทนแรงงานสัตว์ การเก็บเกี่ยวด้วยเครื่องมือสมัยใหม่ โดยเฉพาะข้าวนาปรังที่จะมีการปลูกข้าวต่อเนื่องกันอย่างน้อยปีละ ๒ - ๓ ครั้ง จึงมีความเร่งรีบในการเตรียมดิน ทำให้เกษตรกรหันมาใช้ตัวเลือกวิธีการเผาฟางในนาให้หมดๆ ไปหรือน้อยลงบางลงก่อนที่จะทำการไถกลบไถนาเตรียมปลูกในฤดูต่อไป นอกจากนี้การเก็บผลผลิตทางการเกษตรบางอย่าง เช่น อ้อย เกษตรกรต้องทำการเผาใบอ้อยให้ใบของต้นอ้อยเบาบางลงเพื่อง่ายต่อการเก็บเกี่ยว และในการกำจัดเศษพืชในประเภทอื่น ๆ ชาวเกษตรกรชอบเลือกใช้วิธีการเผา จากการเฝ้าระวังของกรมควบคุมโรคสถานการณ์ของฝุ่นละอองพบว่าขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM2.5) ปี 2562 - 2564 ของประเทศไทยมีค่าเกินเกณฑ์มาตรฐาน (50 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร) ซึ่งจะมีการปรับตัวสูงขึ้นในช่วงรอยต่อฤดูหนาวเข้าสู่ฤดูร้อน ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน จนถึงเดือนมีนาคม อันเนื่องมาจากปัจจัยความกดอากาศสูง และลมสงบ พบในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีระดับฝุ่นละอองมีค่าสูงขึ้น และข้อมูลจากศูนย์แก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ กรมควบคุมมลพิษ วันที่ 2 มีนาคม 2565 พื้นที่ที่มีค่าฝุ่น PM2.5 เกินค่ามาตรฐาน โดยคุณภาพอากาศในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ถึงเริ่มมีผลกระทบต่อสุขภาพ

สิ่งที่เกิดตามมาคือก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse gases : GHGs) ก๊าซที่มีคุณสมบัติในการดูดซับคลื่นรังสีความร้อน หรือรังสีอินฟราเรสได้ โดยเฉพาะการเผาไหม้เชื้อเพลิง จึงทำให้เกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สะสมอยู่ในชั้นบรรยากาศมากที่สุด และก๊าซที่ควรเฝ้าระวังต่อมา คือ ก๊าซมีเทน ที่เกิดจากการย่อยสลายของสารอินทรีย์ ก๊าซเรือนกระจก นอกจากจะดูดความร้อนไว้ในบรรยากาศโลกแล้ว ยังไปทำลายชั้นโอโซนให้บางลงด้วย ซึ่งในชั้นโอโซนมีหน้าที่ในการกรองรังสีอันตราย คือ รังสียูวี หรือ Ultraviolet ซึ่งเมื่อก๊าซเหล่านี้ ลอยขึ้นสู่บรรยากาศจะดูดซับความร้อนไว้และถ้ามีปริมาณที่เหมาะสม จะรักษาอุณหภูมิโลกให้พอเหมาะอุ่นสบาย แต่เมื่อใดที่ก๊าซเหล่านี้มีปริมาณมากเกินไป จะส่งผลให้ชั้นบรรยากาศมีการกักเก็บรังสีความร้อนไว้มากขึ้น ทำให้อุณหภูมิเฉลี่ยของชั้นบรรยากาศเพิ่มขึ้น ทำให้ร้อนมากขึ้นด้วย ก๊าซเหล่านี้เกิดจากปรากฏการณ์หรือกระบวนการทางธรรมชาติและกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ภาวะโลกร้อน - ระบบโลกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างรวดเร็ว จนทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือ Climate Change ทำให้การที่อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกสูงขึ้นไม่ว่าจะเป็นอากาศบริเวณใกล้ผิวโลก และน้ำในมหาสมุทร เนื่องมาจากมลภาวะในอากาศหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ ที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกออกสู่ชั้นบรรยากาศนั่นเองปรากฏการณ์เรือนกระจก - ปรากฏการณ์ที่โลกมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงขึ้น เนื่องจากการรวมตัวกันอย่างหนาแน่นของก๊าซเรือนกระจกที่ดูดความร้อนเอาไว้ไม่ให้สะท้อนออกไป

ปัจจุบันประชาชนที่อาศัยในชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ประสบปัญหาด้านการจัดการใบไม้แห้ง ยังไม่มีแนวทาง ไม่มีมาตรการในการปฏิบัติที่ดีในการจัดการใบไม้แห้งของคนในชุมชนอย่างเช่น เลือกใช้วิธีการเผาเป็นหลักในการกำจัดสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เช่น การกำจัด

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ขยะ ใบไม้ กิ่งไม้ หญ้า หรือสิ่งอันไม่พึงประสงค์ในที่ดินของตนเองโดยใช้วิธีการใช้เชื้อเพลิงจุดเผาเป็นอันดับต้นๆ เพราะเป็นวิธีที่ได้ผลอย่างรวดเร็ว ทำได้ง่าย ไม่วุ่นวาย และไม่เสียค่าใช้จ่าย จึงมีการเผาใบไม้อยู่เป็นประจำของทุกวัน ซึ่งการกำจัดเศษซากพืชหรือขยะด้วยวิธีนี้ นอกจากจะทำให้เกิดปัญหาโลกร้อนแล้ว ยังก่อให้เกิดความเดือดร้อนกับเพื่อนบ้านข้างเคียง เนื่องจากกลิ่นจากควัน ฝุ่นละอองจากขี้เถ้าที่ถูกลมพัดปลิวไปปิดบังตามท้องถนนทำให้การเดินทางผ่านอาจเกิดอันตราย ปลิวไปติดตามบ้านเรือนเสื้อผ้าที่ซักตากไว้ ขาดระบบการนำใบไม้แห้งไปใช้ประโยชน์ ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการเพิ่มมูลค่าจากใบไม้แห้งส่งผลให้เกิดปัญหาด้านต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น

จากปัญหาดังกล่าว การวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการจัดการใบไม้แห้ง อย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนา รูปแบบการสร้างมูลค่าเพิ่มจากใบไม้แห้ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง โดยการนำเศษใบไม้แห้งมาใช้ประโยชน์ เพิ่มรายได้ ลดปัญหามลภาวะที่เกิดจากการเผา โดยการนำเศษใบไม้แห้งมาทำถ่านอัดแท่ง เพื่อใช้ในครัวเรือน และลดค่าใช้จ่าย เพื่อประโยชน์ต่อชุมชน ต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นแนวทางแบบอย่างแก่ชุมชนอื่นในการบริหารจัดการเศษใบไม้แห้งอย่างมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดจากการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

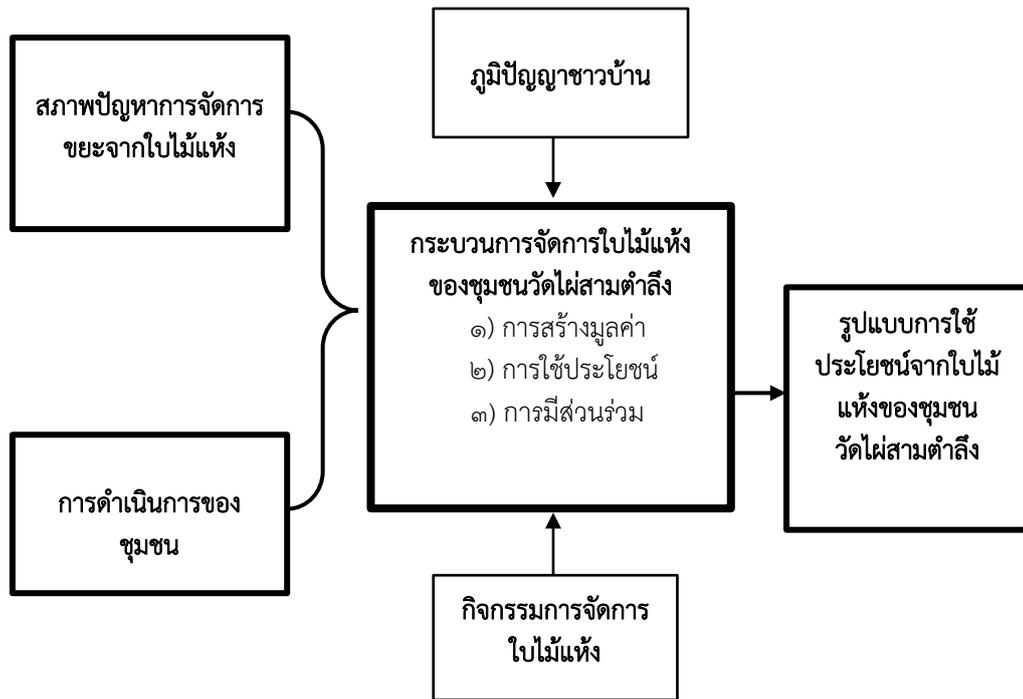
วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีวิจัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research-PAR) โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 กระบวนการตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart ประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) โดยผู้วิจัยได้ปรับขั้นตอนการวางแผน ออกเป็นขั้นการเตรียมการและการวางแผน เพื่อจำแนกภารกิจในการทำงานในพื้นที่ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลในพื้นที่เพื่อพัฒนาโจทย์การวิจัยให้เหมาะกับชุมชน จึงได้จัดทำขั้นตอนการดำเนินงานของรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ระยะ คือ 1) ระยะเตรียมการ (Pre-Research) 2) ระยะการวางแผน (Planning) 3) ระยะการปฏิบัติตามแผน (Action) 4) ระยะการสังเกตผลการนิเทศติดตามสนับสนุนการดำเนินงาน (Observation) และ 5) ระยะสะท้อนผล (Reflection)

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการใช้ประโยชน์จากใบไม้แห้งในชุมชนวัดไผ่สามตำลิ่ง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาวิธีวิทยาการวิจัยที่เหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยเรื่องนี้จึงได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดจากการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลิ่ง

จากการศึกษาวิจัยสภาพปัญหาที่เกิดจากการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลิ่ง พบว่า มีการจัดการใบไม้แห้งเพียง 3 แนวทาง ปัจจุบันชุมชนวัดไผ่สามตำลิ่งมีพื้นที่เป็นพื้นที่สีเขียวอยู่มากเป็นธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ของพื้นที่ และจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นที่มีพื้นที่อาศัยทำการเกษตรอยู่ใกล้ชิดกัน จึงทำการที่อยู่อาศัยเป็นธรรมชาติอยู่มากอันจะมีใบไม้แห้งที่เกิดจากธรรมชาติหรือตามฤดูกาลของพื้นที่ จึงทำให้มีใบไม้แห้งปริมาณมากในบริเวณต่างๆ ส่งผลให้ปัญหาใบไม้แห้งกลายเป็นปัญหาสำคัญที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการจัดการ สร้างผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน และสภาพความเป็นอยู่ในชุมชน ได้แก่ ความสะอาดในพื้นที่ อดตันร่องส่งน้ำทางการเกษตร ทับทมส่งกลิ่นเหม็นรบกวน เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ และการทำลายโดยการเผา ก่อมลพิษ คิววัน ฝุ่นPM2.5 เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อมชุมชน โรคทางเดินหายใจ ส่งผลต่อการจัดการใบไม้แห้ง โดยใช้หลัก 3Rs ที่ไม่ครอบคลุมทั่วถึง ดังนั้น จึงมีการพัฒนารูปแบบการใช้ประโยชน์จากใบไม้แห้งในชุมชน ก่อกำเนิดเป็นตัวแทนกลุ่มจิตอาสาชุมชน พัฒนารูปแบบในพื้นที่ชุมชนวัดไผ่สามตำลิ่ง สรุปได้ดังนี้

1.1) บริบทการดำเนินชีวิตด้านการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

เป็นชุมชนที่เป็นพื้นที่สีเขียวมีธรรมชาติยังไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เข้ามา ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังทำอาชีพเกษตรกรรม รับจ้าง ทำสวน ทำไร่ ทำนา เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาจากคนรุ่นก่อนๆ สภาพแวดล้อมส่วนมากโดยรวมยังมีทั้งต้นไม้ขนาดใหญ่ อยู่ตามที่ต่างๆภายในชุมชน ที่พักอาศัย ถนนหนทางสวนนา ก็จะพบต้นไม้ในพื้นที่โดยรอบ เมื่อถึงฤดูการผลิ ใบไม้ จะพบการร่วงหล่นของใบไม้ ที่การทับถม อยู่ตามโคนต้นไม้ พื้น ล่องน้ำ คู คลอง ส่งผลกระทบต่อสภาพทั่วไปของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม บ้านเรือนที่อยู่อาศัยมักอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน มีอาชีพทางการเพาะปลูกมักจะทำบ้านเรือนอยู่ริมคลอง หรือริมถนน วิถีชีวิตของคนในชุมชนยังเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบต่างๆ กันคือ 1. ประกอบอาชีพทางการเกษตรแบบดั้งเดิม โดยทำนาในช่วงฤดูฝนที่เรียกกันว่า "นาปี" พอช่วงฤดูแล้งที่ว่างงานในไร่นา คน ชนบทเหล่านี้ก็จะทำงานอื่นๆ 2. ประกอบอาชีพทางการเกษตรและหาอาชีพสร้างรายได้เสริมแต่ยังอาศัยอยู่ในชุมชน คนในชุมชนที่เปลี่ยนการประกอบอาชีพ จากการเป็นเกษตรกร หันมาประกอบอาชีพอื่นๆ 3. เลิกทำเกษตร เข้าทำงานเป็นลูกจ้างในเมืองกรุง คนในชุมชนบางส่วนละทิ้งการทำงานภาคเกษตร และเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองใหญ่ๆ

1.2) การจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง

ชุมชนมีการจัดการใบไม้แห้งในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ถนัดของแต่ละบ้าน แบบง่ายๆ แบบรวดเร็ว แบบสบายเรา โดยไม่มีการคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในหลายๆด้านที่ส่งผลตีกลับมาต่อตนเองละรอบข้าง ชุมชน บริเวณบ้าน พื้นที่ไร่นา ตามท้องนาของชาวบ้าน จากการเก็บข้อมูลในชุมชนผู้วิจัยได้พบรูปแบบการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนนี้ ดังนี้ 1.จัดการในรูปแบบการเผา โดยมีวิธีการดังนี้คือการรวบรวมใบไม้ การเผาในหลุม ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นรูปแบบที่ทำต่อๆกันมาโดยการขุดดินเป็นหลุมลึกลงไปในดินกับมีขนาดที่กว้างและจะมีการรวบรวมใบไม้หรือเศษขยะ ไปทิ้งแล้วเผาเป็นครั้งเป็นคราว 2.จัดการในรูปแบบการปล่อยให้ย่อยสลายโดยธรรมชาติ โดยมีวิธีการคือ การกวาดมากองรวมกันไว้ที่โคนต้นไม้แล้วก็ปล่อยให้ย่อยสลายไปเอง หรือทิ้งลงแม่น้ำลำคลอง 3.จัดการในรูปแบบการรวมทั้งในถังขยะ โดยจะเป็นถังขยะของทางหมู่บ้าน ที่แต่ละบ้านจะมีถังขยะจัดตั้งไว้ให้เมื่อมีขยะหรือเศษใบไม้ก็จะนำมาทิ้งแล้วจะมีพนักงานรวบรวมจัดเก็บไปอยู่เป็นประจำตามเวลา

1.3) ผลกระทบจากการจัดการใบไม้แห้งในชุมชนวัดไผ่สามตำลึง

ผลกระทบต่อชุมชนในรูปแบบที่ต่างๆ ตามการจัดการของแต่ละบ้าน แบบง่ายๆ แบบรวดเร็ว แบบสบายเรา โดยไม่มีการคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้สภาพแวดล้อมในชุมชนเสื่อมโทรมลง เป็นมลพิษทางอากาศส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพและอนามัยของคนในชุมชน และสภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติจะเปลี่ยนแปลงไปอันเกิดจากการกระทำต่างๆเขาเรานั้นย่อมก่อให้เกิดปัญหาได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในบริเวณนั้นหรือโดยรอบได้ แบ่งออกเป็นในด้านต่างๆดังนี้ 1.ผลกระทบต่อคน ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนวัดไผ่สามตำลึงมีการจัดการใบไม้ที่ปราศจากความรู้และวิธีการที่ถูกต้อง ทำให้เกิดผลกระทบต่อการใช้ชีวิตเช่นการเผาขยะ การเผาเศษใบไม้ การเผาฟาง ส่งผลกระทบต่ออาการคันระคายเคือง เกิดเป็นควั่น และสร้างมลพิษทางอากาศ ส่งผลกระทบต่อสภาพอากาศจะเห็นได้จากอากาศเกิดเป็นฝุ่น PM2.5 เกิดภาวะโลกร้อน 2.ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยการกวาดใบไม้มารวมๆกันไว้ตามโคนต้นไม้สุ่มกันจนเป็นกองแล้วปล่อยให้ย่อยสลายไปเอง โดยไม่ได้มีสถานที่ในการจัดเก็บอย่างเป็นที่เป็นทาง เวลาช่วงฤดูฝน หรือมีลมพายุเขา ใบไม้ตามที่กองๆไว้ก็พัดปลิวออกมาดังเดิม จะก่อให้เกิดแหล่งน้ำทางการเกษตรอุดตัน เกิดการทับถมจน

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

เนาเสีย เกิดหล่อเพาะพันธุ์ยุง แมลงวัน ส่งกลิ่นเหม็น ทั้บถมทำให้เกิดความไม่คล่องตัวในการส่งน้ำ จะส่งผลต่อการเกษตรที่ได้ทำการเพราะปลูกเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

2. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

การร่วมกับพัฒนาชุมชนและผู้นำชุมชนจึงได้กระบวนการจัดการใบไม้แห้งด้วยกระบวนการแบบ 7Rs มาประยุกต์ใช้ โดยเริ่มจากการแนะนำให้ความรู้แก่ชาวบ้านกลุ่มแกนนำเพื่อจะขยายผลต่อไป โดยใช้กิจกรรม “รวมพลัง ช่วยงดลดได้ สร้างชุมชนสีเขียว” เป็นตัวขับเคลื่อนส่งเสริมการพัฒนาในพื้นที่ชุมชนวัดไผ่สามตำลึง โดยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลไทรงาม นักพัฒนาชุมชนตำบลไทรงาม ผู้นำชุมชน ตัวแทนประชาชน และครูกับเยาวชนในพื้นที่ ในการจัดกิจกรรมมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการใบไม้แห้งในครัวเรือน ร่วมกันวิเคราะห์การจัดการใบไม้แห้งบริเวณบ้านเรือนด้วยการสร้างความตระหนักด้วยการคิดใหม่ ปลูกความเป็นผู้นำ สร้างความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ให้เห็นถึงโทษภัยของมลพิษ และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการใบไม้แห้งให้เกิดประโยชน์กับคนชุมชนได้อย่างยั่งยืน ในกิจกรรม “รวมพลัง ช่วยงดลดได้ สร้างชุมชนสีเขียว” โดยมีการอบรมให้ความรู้และฝึกปฏิบัติการเกี่ยวกับจัดการและการใช้ประโยชน์จากใบไม้แห้ง ใช้เวลาในการจัดกิจกรรม จำนวน 3 วัน มีผู้เข้าร่วม 35 คน คือ เจ้าหน้าที่ อบต. / กลุ่มส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม 1 คน พัฒนาชุมชนตำบลไทรงาม 3 คน กำนันและผู้ใหญ่บ้าน 7 คน สมาชิกสภา อบต. 3 คน ประชาชนชาวบ้าน 1 คน พระสงฆ์ 4 รูป ประชาชนที่สนใจ 8 คน ครูและเยาวชน 8 คน ในการจัดกิจกรรมทั้ง 3 วันนั้น ดังนี้

การให้ความรู้ โทษภัยของการจัดการใบไม้แห้ง

เป็นกิจกรรมการให้ความรู้หน้าที่ของพลเมือง การรับผิดชอบต่อส่วนรวม การรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การปลูกฝังจิตสำนึกในกระบวนการจัดการใบไม้แห้งในบ้านเรือน ที่ทำการเกษตร ลดการสร้างมลพิษสู่ธรรมชาติ เรื่องของสภาพแวดล้อมชุมชน การถูกทำลายลงของธรรมชาติจากมนุษย์ พฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์อันก่อให้เกิดผลต่อสิ่งแวดล้อมสิ่งต่อสิ่งแวดล้อมสีเขียวไปถึงรุ่นลูกหลาน ให้เราอยู่ร่วมกับธรรมชาติ รักสิ่งแวดล้อม ลดการทำลาย ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การใช้ชีวิต จากการทำลายทิ้งโดยปาวประโยชน์ ช่วงที่ 1 เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับ ลดการเผาในที่โล่ง การเผาฟางของเกษตรกรชาวนาในหมู่บ้าน ในจำนวนที่เยอะก่อให้เกิดควันจำนวนมากและพุดคุดถึงเรื่อง การห้ามเผาในที่โล่งการเผาหญ้า เผาขยะ มีความผิดทั้งจำทั้งปรับ แม้จะเผาในที่ของตนเองหากการกระทำดังกล่าวทำให้เกิดเหตุรำคาญ เช่น กลิ่น ความร้อน สิ่งมีพิษ ฝุ่นละออง เขม่า เถ้า หรือกรณีอื่นใดจนเป็นเหตุให้เสื่อมหรืออาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ เจ้าพนักงานในท้องถิ่นมีอำนาจสั่งให้หยุดเผาได้ และหากยังคงมีการเผาอยู่หลังจากที่เจ้าหน้าที่ได้มีคำสั่งห้ามแล้ว ช่วงที่ 2 เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับ การนำสิ่งที่พบเห็นมาต่อยอด พุดถึงเรื่อง ปุ๋ยหมักคืออะไร ปุ๋ยที่ได้จากการหมักสารอินทรีย์ให้สลายตัว ผุพังตามธรรมชาติ โดยนำสิ่งเหล่านั้นมากองรวมกัน รดน้ำให้ชื้น แล้วปล่อยให้ทิ้งไว้ให้เกิดการย่อยสลายตัวโดยกิจกรรมของจุลินทรีย์ จึงนำไปใช้ปรับปรุงดิน ในการเตรียมกองปุ๋ยหมัก อาจใส่ปุ๋ยเคมีเพื่อช่วยเร่งกิจกรรมของจุลินทรีย์ดิน เป็นการเพิ่มคุณค่าด้านธาตุอาหารของปุ๋ยหมักด้วย ปุ๋ยหมักไม่พลิกกอง จากเศษหญ้าใบไม้แห้ง วัชพุ่มผักที่บ้าน อีกหนึ่งปัญหาของคนชอบปลูกต้นไม้หรือทำสวนบริเวณบ้านคือ ขยะจากเศษหญ้าหรือใบไม้แห้ง ดังนั้นเพื่อลดปริมาณขยะและทำให้บ้านไม่รก จึงได้นำวิธีการ “ทำปุ๋ยหมักจากเศษใบไม้ใบหญ้า” และการกำจัดแมลงที่มากินผักในไรสวนโดยการที่เราสามารถนำไปไม้ที่เรามีอยู่มาเป็นเหยื่อไล่แมลงได้ง่ายๆโดย “น้ำหมักสมุนไพรไล่แมลง” และการให้ความรู้ถึงการเปลี่ยนใบไม้เป็นพลังงานเชื้อเพลิง “ถ่าน” ที่สามารถใช้ในครัวเรือนเพื่อประกอบอาหารประเภทปิ้ง ย่าง ได้ และในปัจจุบันมีการผลิตถ่านอัดแท่งโดยใช้วัสดุเหลือใช้ เช่น

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ผักตบชวา เศษใบไม้แห้ง มาอัดเป็นแท่งเชื้อเพลิง ซึ่งเรียกว่า “เชื้อเพลิงเขียว” และถ่านจากแกลบ รวมทั้งการนำถ่านไม้มาอัดแท่งเพื่อเพิ่มคุณสมบัติด้านการให้ความร้อนที่สูง และสม่ำเสมอมากขึ้น การส่งเสริมใช้ถ่านไม้ นอกจากจะเป็นการช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมจากการเผาทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ จำได้ทำการคัดเลือกเรื่องที่น่าสนใจ มีประโยชน์ และเหมาะกับชาวบ้านและสามารถนำมาทำในชุมชนได้ และพบว่า ชาวบ้านมีความต้องการ การจัดการของชุมชน 2 แบบ ได้แก่ 1) ชุมชนอยากอยู่แบบเดิม เพราะไม่มีค่าใช้จ่ายอะไร แต่ต้องมีพื้นที่ รูปแบบการใช้ประโยชน์จากใบไม้แห้งโดยการทำปุ๋ยหมักไม่พลิกกอง จากเศษใบไม้แห้ง 2) ทำให้มีมูลค่าเพิ่ม โดยการทำเป็นถ่าน รูปแบบการใช้ประโยชน์จากใบไม้แห้งโดยการถ่านอัดแท่งจากใบไม้แห้ง จึงเกิดเป็นกิจกรรมฝึกอบรมปฏิบัติดังนี้

ฝึกปฏิบัติการปุ๋ยหมักไม่พลิกกอง จากเศษใบไม้แห้ง

เป็นกิจกรรมอบรม ฝึกปฏิบัติการปุ๋ยหมักไม่พลิกกอง จากเศษใบไม้แห้งเป็นการฝึกปฏิบัติการพัฒนา รูปแบบการใช้ประโยชน์จากใบไม้แห้ง ต้นแบบ กิจกรรมการ ทำปุ๋ยหมักไม่พลิกกองต้นแบบ จากใบไม้แห้งในชุมชน เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกและตระหนักในการจัดการใบไม้แห้งในครัวเรือนการฝึกทักษะด้านการจัดการใบไม้แห้งในครัวเรือนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการกำจัดใบไม้แห้งให้เป็นการจัดการทรัพยากรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เน้นพัฒนารูปแบบการใช้ประโยชน์จากใบไม้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการ 3Rs ประโยชน์ของการแปรรูปใบไม้แห้งให้เกิดประโยชน์ สร้างมูลค่าเพิ่มจากใบไม้แห้งชุมชน พัฒนารูปแบบใบไม้แห้ง โดยการฝึกทำปุ๋ยหมักไม่พลิกกอง โดยที่ไม่พึ่งพาสารเคมีทำให้เรามั่นใจได้ว่าปุ๋ยที่เราใส่บำรุงพืชผักที่เราปลูกจะปลอดภัยแน่นอน ในกิจกรรม “ปุ๋ยหมักไม่พลิกกอง” จะเริ่มตั้งแต่การหาพื้นที่ที่เหมาะสม จัดเตรียมพื้นที่ จัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องมือ และลงมือ 1 ปักเสาไม้รอบๆ ต้นไม้ที่เราจะใช้ทำกองปุ๋ย 2 มัดตาข่ายเป็นวงกลม ติดกับเสาหลังไม้ 3 นำเศษใบไม้แห้งต่าง ๆ หรือเศษพืชต่าง ๆ ลงในวงตาข่าย 4 เทมูลวัวทับลงไปให้รอบ 5 กระจอบ 6 รดน้ำให้ฉ่ำ 6 ทำเป็นชั้น ๆ เหมือนเดิมจนสุดตาข่าย เพียงเท่านี้ก็เสร็จขั้นตอนนี้ ซึ่งการทำปุ๋ยนี้ นอกจากจะได้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ปลอดภัยแล้วเรายังสามารถนำมาใช้เป็นกิจกรรมยามว่างร่วมกันภายในครอบครัว หรือ ในชุมชนได้อีกด้วย เมื่อเราทำความสะอาดในพื้นที่บริเวณบ้านมีใบไม้หรือเศษพืชต่างเราสามารถนำไปใส่ในวงตาข่ายเพื่อให้ย่อยสลายเป็นปุ๋ยให้กับต้นไม้ได้อีกตามขั้นตอนกระบวนการผลที่เกิดขึ้นจากการฝึกปฏิบัติการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากใบไม้แห้ง ชุมชนวัดไผ่สามตำลึงต้นแบบ หลังจากนั้นก็สามารถนำเอาปุ๋ยหมักที่ได้ไปใช้ในการปรับปรุงบำรุงดิน เป็นอีกหนึ่งรูปแบบในการจัดการใบไม้แห้งให้เกิดประโยชน์ได้และเป็นกิจกรรมสามารถนำไปลงมือทำในพื้นที่บริเวณบ้านได้ด้วยตนเอง

การเปลี่ยนใบไม้แห้งเป็นพลังงานถ่านอัดแท่ง

เป็นกิจกรรมอบรมฝึกปฏิบัติ การทำถ่านอัดแท่งจากใบไม้แห้งจากเศษใบไม้แห้งในกิจกรรม ทำถ่านอัดแท่งจากใบไม้แห้ง เพื่อพัฒนารูปแบบการใช้ประโยชน์ แบบมีส่วนร่วม ให้สามารถแก้ไขปัญหาใบไม้แห้งในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ประชาชนมีความรู้และมีทักษะ สามารถจัดการได้อย่างเหมาะสมมีจิตสำนึก และเห็นคุณประโยชน์ในการพัฒนารูปแบบ สามารถสร้างมูลค่าและเป็นพลังงานความร้อนในครัวเรือนได้ ทำให้ปัญหาปริมาณใบไม้แห้งที่ถมกลืนเหม็นเน่าเสีย ปัญหาทางน้ำการเกษตร ลดปัญหามลพิษทางอากาศจากการเผาใบไม้ คำนึงถึง คุณภาพชีวิต คุณภาพสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สร้างคุณค่า ภูมิปัญญาชาวบ้านและเพิ่มทักษะ ความรู้ เทคนิค วิธีการต่าง ๆ นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ โดยในกิจกรรมได้ร่วมกันทดลองทำ ของกลุ่มผู้เข้าอบรม ตามกระบวนการคือเตรียมอุปกรณ์ จะมีใบไม้แห้งเป็นตัวเศษถ่านไม้ แป้งมันและกัสน้ำ นำมาผสมแล้วก็ปั่นให้เป็นก้อนถ่านตามรูปทรง และตากแดดให้แห้ง ซึ่งใน

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

กิจกรรมมีการทดลองตามสูตร และปรับจนสำเร็จเป็นสูตรของชุมชน และก่อให้เกิดสิ่งประดิษฐ์จากการทดลอง ทำถ่านที่มีคุณภาพมากขึ้น จากการ DIY ของเหลือใช้กับอุปกรณ์ที่ไม่ได้ใช้มาทำเป็น “เครื่องปั่นได้ปั่นดี กับ เครื่องปั่นได้อัดดี” เป็นนวัตกรรมที่เกิดจากกิจกรรม การเปลี่ยนไปไม้แห้งเป็นพลังงานถ่านอัดแท่ง

3. การเสนอรูปแบบการจัดการไปไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

จากการศึกษาวิจัยการนำเสนอรูปแบบการจัดการไปไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยใช้หลักกระบวนการ 3Rs พบว่าโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 1) สภาพปัญหาที่เกิดจากการจัดการไปไม้แห้ง โดยร่วมกันทำกิจกรรม พุดคุยถึงสภาพแวดล้อมในชุมชน การจัดการกำจัดไปไม้แห้งของคนในชุมชนถึงผลกระทบต่างๆ ส่งผลต่อคนรอบข้าง ต่อสภาพแวดล้อม ร่วมกันทำกิจกรรมอบรมให้ความรู้ ปลุกจิตสำนึกที่ดีและตระหนักในการทำลายทิ้งแบบปาวประโยชน์เป็นพลังงานทดแทนเพิ่มคุณค่า เช่น ชาวบ้านในชุมชนวัดไผ่สามตำลึง กลุ่มจิตอาสาชุมชน ๒) รูปแบบการใช้ประโยชน์จากไปไม้แห้งแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยร่วมกันทำกิจกรรมนำไปไม้แห้งในชุมชน นำไปสู่กระบวนการจัดการไปไม้แห้งให้เกิดประโยชน์เพิ่มขึ้นเหมาะสม หรือการนำไปผ่านกระบวนการสร้างประโยชน์เพิ่มมูลค่า เปลี่ยนเป็นพลังงานความร้อนทดแทนในครัวเรือน เช่น 1) การทำปุ๋ยไว้ใช้เองโดยที่ไม่พึ่งพาสารเคมีทำให้เรามั่นใจได้ว่าปุ๋ยที่เราใส่บำรุงพืชผักที่เราปลูกจะปลอดภัยแน่นอน ซึ่งการทำปุ๋ยนี้นอกจากจะได้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ปลอดภัยแล้วเรายังสามารถนำมาใช้เป็นกิจกรรมยามว่างร่วมกันภายในครอบครัว หรือ ในชุมชนได้อีกด้วย การทำปุ๋ยโดยมีหลักการคือ เลี้ยงดิน ให้ดินเลี้ยงพืช และ ให้พืชเลี้ยงเรา เป็นกิจกรรม ทำปุ๋ยหมักไม่พลิกกอง จากเศษไปไม้แห้ง 2) พลังงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน โดยเฉพาะพลังงานเชื้อเพลิงมีปริมาณการใช้เพิ่มสูงขึ้น ถ่านและฟืนเป็นพลังงานเชื้อเพลิงชนิดหนึ่งที่นิยมใช้กันมากในครัวเรือน และธุรกิจร้านอาหารสำหรับประกอบอาหารประเภทปิ้งย่าง แต่เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้ในประเทศมีปริมาณลดลง จึงมีการนำเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร และอุตสาหกรรมการเกษตรมาผลิตเป็นเชื้อเพลิงในรูปแบบของถ่านอัดแท่ง เพื่อใช้เป็นพลังงานทดแทนที่อาจหมดไปในอนาคต และช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่สืบไปมาเป็น กิจกรรมทำถ่านอัดแท่งจากไปไม้แห้ง เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากไปไม้แห้งเป็นรูปธรรมในชุมชนวัดไผ่สามตำลึง

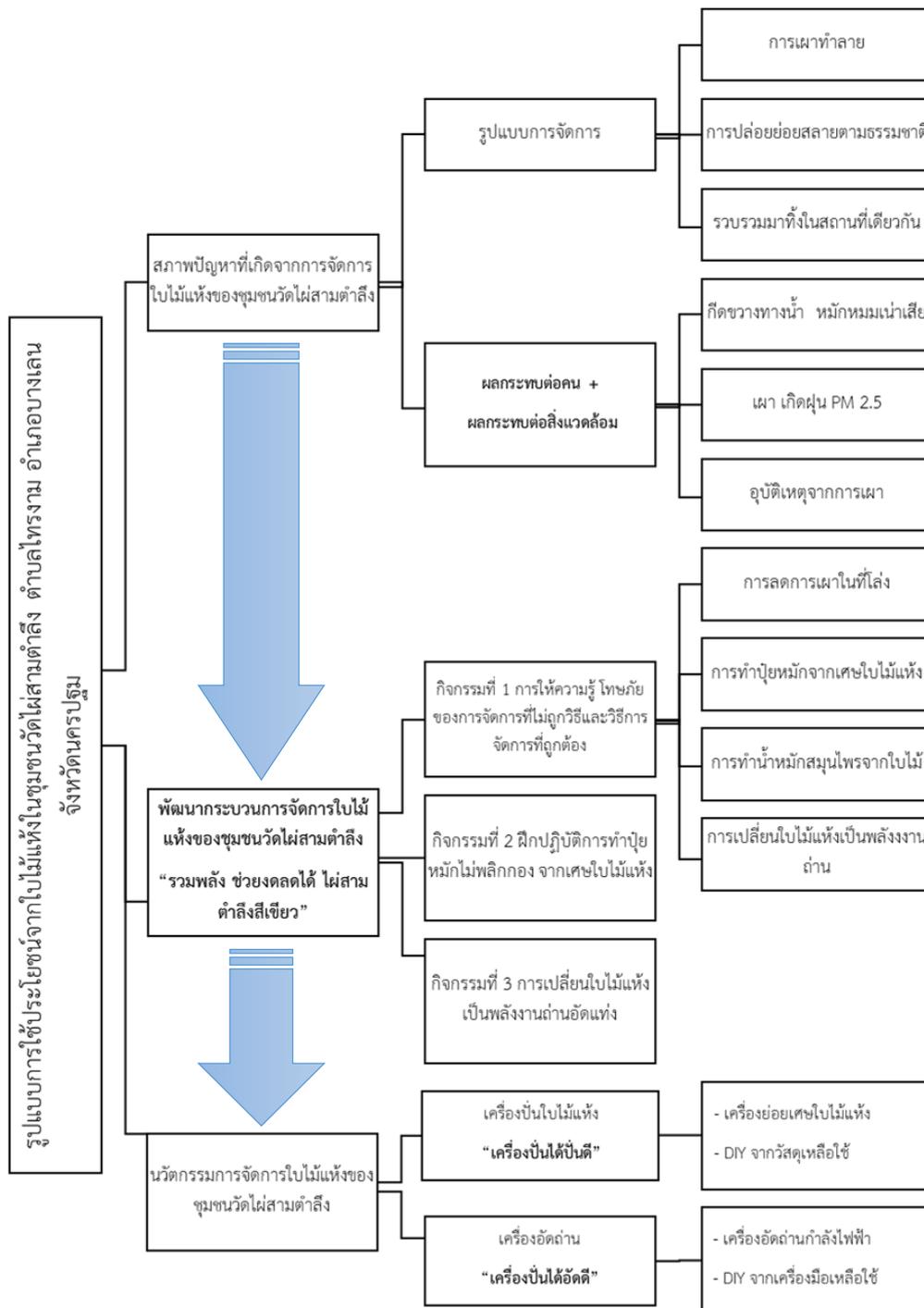
ดังนั้น จึงสรุปการนำเสนอรูปแบบการจัดการไปไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม รูปแบบ “PDI model” ประกอบด้วย P = Participation คือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการไปไม้แห้ง D = Develop คือ การพัฒนารูปแบบการจัดการไปไม้แห้ง สร้างกิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ I = Innovation คือ นวัตกรรม คือ “เครื่องปั่นได้ปั่นดี” (เครื่องย่อยสลายไปไม้แห้ง) กับ “เครื่องปั่นได้อัดดี” (เครื่องอัดถ่าน) ถ่านอัดแท่งจากไปไม้แห้ง

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการใช้ประโยชน์จากไปไม้แห้งในชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๕ ท่าน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ ๙ ท่าน และทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเริ่มต้นจากการศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดจากการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม แล้วนำมาซึ่งรูปแบบการพัฒนากระบวนการจัดการใบไม้แห้งแบบมีส่วนร่วมโดยใช้หลัก 7Rs และนำไปสู่กระบวนการเสนอรูปแบบการจัดการใบไม้แห้งแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นจึงสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

แผนภาพ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการใช้ประโยชน์จากใบไม้แห้งในชุมชนวัดไผ่สามตำลึง” มีประเด็นนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. ผลสภาพปัญหาที่เกิดจากการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง

สภาพปัญหาที่เกิดจากการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 2 ด้าน คือ 1) การจัดการใบไม้แห้งในครัวเรือน หมายถึง แนวทางการจัดการใบไม้แห้งในครัวเรือน ได้แก่ ใบไม้แห้งบริเวณที่อยู่อาศัย ใบไม้แห้งตามถนนหนทาง ใบไม้แห้งทางน้ำการเกษตร ตามหลักกระบวนการ 3Rs 2) การทำกิจกรรมทำความเข้าใจผลกระทบจากการจัดการกำจัดใบไม้แห้งแบบดั้งเดิมทั้งหมดโดยไม่มีการนำมาสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและมีจิตสำนึกที่ดีในการรักสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **มธุรส สว่างบำรุง** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสำรวจทัศนคติทางสังคมของชุมชนภาคเหนือที่มีต่อการเผาขยะมูลฝอยในบริเวณที่พักอาศัย ผลการวิจัยพบว่าทัศนคติทางสังคมในชุมชนทางภาคเหนือที่มีต่อการเผาขยะมูลฝอยในพื้นที่พักอาศัยโดยรวม พบว่ามีระดับความคิดทัศนคติเชิงบวก และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางสังคมที่มีต่อการเผาขยะมูลฝอยในบริเวณที่พักอาศัย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับสำคัญ 0.005 ได้แก่ ปัจจัยของที่พักอาศัย ปัจจัยที่ส่งเสริมความรู้เรื่องของการกำจัดขยะมูลฝอย ปัจจัยของการที่จะรับรู้ในชุมชนที่มีต่อการเผาขยะมูลฝอย ปัจจัยจิตสำนึกที่มีต่อการสร้างผลกระทบในด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัจจัยทัศนคติต่อการงดเผาขยะมูลฝอย และปัจจัยพฤติกรรมในการเผาขยะมูลฝอยในปัจจุบัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **แชน มังกรวงษ์** ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างสรรค์เนื้อหาสื่อเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: ยังคงสืบทอด ผลการวิจัยพบว่า ในแนวทางการสร้างสื่อเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่สามารถนำทฤษฎีหน้าที่นิยม การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ และการเล่าเรื่องมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์โดยการใช้กับปัญหาในพื้นที่ได้ซึ่งมิติทางหน้าที่ ที่นิยมคือหลักของสังคม 5 มิติที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางสังคม โดยเลือกเพียง 3 มิติ เพื่อสอดคล้องกับปัญหาในพื้นที่กรณีศึกษา คือ ครอบครัว เศรษฐกิจ และศรัทธา มาปรับใช้ในการสร้างภาพตัวแทนผ่านตัวละคร และการใช้จิตสำนึกสาธารณะผ่านการพัฒนาการของตัวละคร รูปร่างของเนื้อหา แก่นของเนื้อหา และรูปแบบของอารมณ์มาเป็นโครงสร้าง โดยหลักการและวิธีการวิจัยที่สามารถนำมาปรับใช้เป็นแนวทางสร้างสรรค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเหมาะสมตรงกับปัญหาของพื้นที่ และสามารถกระตุ้นจิตสำนึกสาธารณะได้

2. ผลการพัฒนากระบวนการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง

จากสภาพการพัฒนากระบวนการจัดการใบไม้แห้งแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง จึงนำมาสู่กระบวนการพัฒนากระบวนการจัดการใบไม้แห้งแบบมีส่วนร่วม โดยใช้หลัก 3Rs มาส่งเสริมการพัฒนากระบวนการจัดการใบไม้แห้งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุรศักดิ์ นุ่นมีศรีและคณะ** ทำการวิจัยเรื่อง การบูรณาการการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นในการแก้ปัญหาหมอกพิษทางอากาศในชุมชนเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบในการบูรณาการการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นในการแก้ปัญหาทางอากาศที่เป็นมลพิษ จะต้องมีส่วนหนึ่งที่หนึ่ง การปรับกระบวนการทัศนของนักศึกษา ชาวบ้าน ต่อชุมชน ชั้นที่สอง การศึกษามลพิษในอากาศจากชีวมวล ชั้นตอนที่สาม เป็นการร่วมกันของประชาชนและนักศึกษา ช่วยกันออกแบบทางเลือกในการแก้ไขปัญหาหมอกพิษทางอากาศ ได้แก่ การแก้ปัญหาหมอกพิษทางอากาศจากเทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อน เพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาทางมลพิษทางอากาศ และการนำชีวมวลจากการเหลือทิ้งทางการเกษตรมาเปลี่ยนเป็น

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

พลังงานทดแทน และขั้นที่สี่ ดำเนินการแก้ปัญหาโดยการบูรณาการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นกับนักศึกษา ของ วิชาวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม กับบูรณาการจัดการ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เอนก ฝ่ายจำปา** ได้ศึกษา การพัฒนารูปแบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลจอมศรีอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า การวิจัยปฏิบัติการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์การจัดการขยะของชุมชน 2) ศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชน และ 3) ศึกษาแบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการขยะจำนวน 35 คน ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และกระบวนการสนทนากลุ่ม ผลการศึกษาใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาหาผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ขยะของชุมชนมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนใหญ่เป็นขยะในครัวเรือน ครัวเรือนไม่มีการคัดแยกขยะ ปัญหาคือขาดความตระหนักและความร่วมมือจากประชาชนและผู้ประกอบการ การพัฒนารูปแบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย การลดปริมาณขยะภายในครัวเรือนและจากแหล่งกำเนิด การคัดแยกและการเก็บรวบรวมขยะ และการนำกลับมาใช้ซ้ำและนำไปกำจัด รวมถึงการจัดตั้งกองทุนขยะเพื่อสวัสดิการรูปแบบแนวทางในการส่งเสริมให้จัดการขยะแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของชุมชนการมีกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงานและมีรูปแบบแนวทางจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม

3. การนำเสนอรูปแบบการจัดการไบโม่แห่งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง

การนำเสนอรูปแบบการจัดการไบโม่แห่งของชุมชนวัดไผ่สามตำลึง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ออกแบบการจัดการออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบไบโม่แห่งทำปุ๋ยหมักไม่พลิกกอง 2) รูปแบบไบโม่แห่งทำถ่านอัดแท่งจากไบโม่แห่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุปราณี วุฒศรีและคณะ** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิธีการผลิตเชื้อเพลิงอัดแท่งจากขี้เลื่อยไม้ยางพาราที่บดแล้ว ในงานวิจัยนี้ทำการศึกษาเศษวัสดุเหลือใช้ในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดการแปรรูปไม้ยางพาราและของเสียจากปศุสัตว์นำมาใช้ให้เกิดเป็นประโยชน์ทางด้านพลังงานทดแทน โดนการทำเป็นเชื้อเพลิงอัดแท่ง ซึ่งเป็นการจัดการโดยนำเศษวัสดุที่เหลือใช้ทางการเกษตรและมูลสัตว์ เพื่อนำมาทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในทางด้านพลังงานช่วยเสริมสร้างรายได้และลดรายจ่ายทางด้านพลังงาน ที่สามารถนำมาใช้ทดแทนแก๊ส LPG ลดปริมาณของมูลสัตว์โดยการนำมาแปรรูป ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่หน้าอยู่ของชุมชนลดแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาประกาศิต สิริเมธและคณะ** ได้ทำการวิจัยเรื่อง ประชาชนูป่า : กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ เขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน ผลการวิจัยพบว่า บทบาทต่อการพัฒนางานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ 1) บทบาทผู้ให้ความรู้ 2) บทบาทผู้สร้างกระบวนการจัดการ 3) บทบาทผู้นำทางภูมิปัญญา 4) บทบาทผู้สร้างเครือข่าย และ 5) บทบาทผู้ประสานสัมพันธ์ โดยประชาชนป่านั้นได้แสดงบทบาทในการจัดการป่าที่ประกอบด้วยภูมิความรู้ ภูมิธรรม และคุณลักษณะภาวะผู้นำ คือ “ประชาชนป่าเชิงพุทธ” โดยได้นำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการจัดการกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการจัดการอนุรักษ์พิทักษ์ป่าชุมชน กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบของประชาชนป่า มี 5 กระบวนการ เรียกว่า “KLIPS Model” ประกอบด้วย 1) K = knowledge (กระบวนการให้ความรู้) 2) L = leadership (กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำ) 3) I = innovation (กระบวนการส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรม) 4) P = participation (กระบวนการสร้างเสริมการมีส่วนร่วม) และ 5) S = Social Networks (กระบวนการสานสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคม) โดยกระบวนการทำงานด้านการสร้างจิตสำนึกร่วมของประชาชนป่าเริ่มจากการหาจุดร่วม มีระเบียบเสมอกัน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน คือ ส่งเสริมให้ได้รับประโยชน์อย่างยุติธรรมเสมอกัน เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่า

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ชุมชนให้มีผลสัมฤทธิ์ที่เป็นรูปธรรมก่อให้เกิดดุลยภาพแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนของการจัดการป่าชุมชนและ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุภาพร พงศ์ธรพุกษ์** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อ การหมักปุ๋ยชีวมวลเหลือทิ้งในสวนวนเกษตร ผลการวิจัยพบว่าการวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณสมบัติของปุ๋ยหมักและหารูปแบบการหมักปุ๋ยที่เหมาะสมกับพื้นที่ โดยดำเนิน การวิจัยเชิงปฏิบัติการในภาคสนามแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มเกษตรกรในเขตพื้นที่ บ้านผามูบ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยแบบผสมผสานประกอบด้วย การสำรวจ ทดลอง การสอบถาม สัมภาษณ์และการอภิปรายกลุ่ม เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์ทั่วไป บริบทชุมชน ประเมิน ความเหมาะสมของเทคโนโลยี และการนำไปใช้ประโยชน์โดยทดลองหมักปุ๋ยในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริม สนับสนุนการนำขยะธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ แปรรูป เพิ่มมูลค่า มากกว่าปล่อยให้ทิ้งหรือกำจัดทิ้งโดยป่าประโยชน์
2. จัดทำข้อตกลงระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน ให้การช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าไม้แห่งในชุมชน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรร่วมกันวางนโยบายในการทำงานที่สอดคล้องกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนา รูปแบบการมีส่วนร่วมในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- แข มังกรวงษ์. (2562). “แนวทางการสร้างสรรค์เนื้อหาสื่อเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: ยังกงส์คราม”. วารสาร Asian Creative Architecture, Art and Design: ACAAD. ปีที่ 28 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน): 96.
- พระมหาประกาศิต สิริเมโธ และคณะ. (2561). “ปราชญ์ป่า : กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ เขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ (11 พฤษภาคม): 62.
- มธุรส สว่างบำรุง. (2560). “การสำรวจทัศนคติทางสังคมของชุมชนภาคเหนือที่มีต่อการเผาขยะมูลฝอมในบริเวณที่พักอาศัย”. วารสารวิจัย. คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (กุมภาพันธ์): 50.
- สุปราณี วุ่นศรี และคณะ. (2561). “การศึกษาวิธีการผลิตเชื้อเพลิงอัดแท่งจากขี้เลื่อยไม้ยางพารา กับมูลสัตว์”. วารสารวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 18.
- สุภาพร พงศ์ธรพุกษ์. (2562). “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อ การหมักปุ๋ยชีวมวลเหลือทิ้งในสวนวนเกษตร”. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ : คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 (ธันวาคม): 80.
- สุรศักดิ์ นุ่นมีศรี และคณะ. (2560). “การบูรณาการการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นในการแก้ปัญหามลพิษทางอากาศในชุมชน เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่”. วารสารบัณฑิตวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 499.

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

เอนก ฝ่ายจำปา. (2563). “การพัฒนารูปแบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลจอมศรีอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”. วารสารวิชาการสาธารณสุขชุมชน. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเอราวัณจังหวัดเลย, ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน): 126.

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

**การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโย่งกย้าจก์ของชาวมอญชุมชน
วัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม**
CREATING A STRONG COMMUNITY THROUGH THE RITUAL “TAO A YONG KYAT”
OF MON COMMUNITY OF KASERARAM TEMPLE, SAI NGAM SUBDISTRICT,
NAKHON PATHOM PROVINCE

พระอนุชาตี สมานจิตโต (ศรีสุขสร้อย)¹, พระมหาประกาศิต สิริเมธ, ผศ.ดร. และ พระอุทิศ อาสภจิตโต, ดร.

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Anuchat Samanachitto (Seesuksroi)¹, Phramaha Prakasit Sirimedho, Asst.Prof.Dr.

and Phra Uthit Asabhacitto, Dr

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: anuchat@gmail.com¹

Received 21 May 2024; Revised 2 October 2024; Accepted 28 December 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสัมพันธ์ของพิธีกรรมเทาะอะโย่งกย้าจก์ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวมอญของชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม 2) สร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโย่งกย้าจก์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม และ 3) วิเคราะห์กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโย่งกย้าจก์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง 15 รูป/คน และการสนทนากลุ่ม 11 รูป/คน ทำการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบทและนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) พิธีกรรมเทาะอะโย่งกย้าจก์เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปอุทิศผลบุญแก่ญาติผู้ล่วงลับ ด้วยมุ่งหวังว่าบุญจะส่งผลให้ญาติได้รับความสุขในสุคติภพ ทั้งยังเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความกตัญญู กตเวทีกู้คุณบรรพชน

2) การสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยนำพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนมาเป็นตัวขับเคลื่อนให้คนในชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ได้ทำร่วมกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นภายในชุมชน

3) กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็ง แบ่งออกเป็น 5 ประเด็น คือ 1) กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยวัฒนธรรมด้านอาหาร 2) กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยวัฒนธรรมด้านการแต่งกาย 3) กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยวัฒนธรรมด้านพิธีกรรม 4) กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยวัฒนธรรมด้านภาษา และ 5) กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยวัฒนธรรมด้านสังคม

คำสำคัญ : พิธีกรรมเทาะอะโย่งกย้าจก์, ชุมชนเข้มแข็ง, มอญวัดเกษตราราม

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

Abstract

This research is to 1) study the relationship of the Taoyongkyajak ritual to the way of life of the Mon people of the Kasetararam Temple community, Sai Ngam Subdistrict, Nakhon Pathom Province., 2) create a strong community with the Taoyongkyajak ritual of the Mon people of the Kasetararam Temple community, Sai Ngam Subdistrict, Nakhon Pathom Province, and 3) to analyze strategies for building a strong community with the tao ritual. Ayongkayak of the Mon people, Kasetararam Temple community, Sai Ngam Subdistrict, Nakhon Pathom Province, in a survey research Don't forget to collect data for in-depth reasons with an important researcher who can specifically observe 15 images/people and survey groups of 11 images/people to research the accompanying content and present it descriptively.

The results showed that

1) The “TAO A YONG KYAT” ritual is a ritual related to the construction of Buddha images. Dedicate merit to deceased relatives with the hope that merit will result in relatives receiving happiness in the world of happiness. It is also a sign of gratitude and appreciation for the ancestors.

2) Building a strong community by using rituals that occur in the community as a driving force for people in the community, both children and adults, to do it together. It creates unity within the community.

3) Strategies for building a strong community into 5 points: 1) Strategies for building strong communities with food culture, 2) Strategies for building strong communities with culture of dress, 3) Strategies for building strong communities with culture of rituals. 4) Strategies for building strong communities with language culture and 5) Strategies for building strong communities with social cultures.

Keywords: Tthrough the Ritual “tao a yong kyat”, A Strong Community, MON Community of Kasetararam Temple.

บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเน้นไปที่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ตามแต่สถานภาพของสังคม และชุมชนโดยทั่วไปจะมีความแตกต่างกันตามแต่ศักยภาพทุนทางสังคมของแต่ละชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นสิ่งที่ผู้คนในชุมชนหลายๆ คน ทั้งผู้นำ และผู้ตามของชุมชน มีความต้องการและคาดหวังอยากให้มี อยากให้เป็น ความเข้มแข็งของชุมชนบางครั้งจำเป็นจะต้องอาศัยความรู้ ความคิดเห็นของผู้คนจากนอกชุมชน ซึ่งอาจเป็นหน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือบางที่ที่เรียกกันว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับชุมชนนั้นๆ ด้วยความจริงจังตั้งใจ เพื่อเป็นกระบวนการนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนที่มีความหลากหลายของรูปแบบ และหลากหลายความคิด ดังคำพูดของอาจารย์หมอบระเวศ วัชสี ที่พูดว่า “หากชุมชนใดผู้คนไม่ใจ ไม่จน ไม่

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

เจ็บ ก็ถือได้ว่าชุมชนนั้นเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้ โดยปัญหาที่ทำให้สังคมอ่อนแอ เนื่องมาจากองค์ประกอบของสังคม 5 ประการอ่อนแอ คือ 1) ศีลธรรมอ่อนแอ 2) ปัญญาอ่อนแอ 3) ระบบเศรษฐกิจอ่อนแอ 4) ระบบรัฐอ่อนแอ และ 5) สังคม (ระบบความสัมพันธ์ของคน) อ่อนแอ” โดยการเน้นไปที่ความรู้เป็นตัวตั้ง และในทางตรงกันข้ามองค์กรท้องถิ่นหลายๆ ท้องถิ่นวางนโยบายให้ชุมชนในท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง มุ่งเน้นที่โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นวัตถุ จึงเน้นหนักไปที่งบประมาณซึ่งเป็นการใช้เงินตรา เป็นตัวตั้งในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งท้องถิ่น หรือชุมชนที่ไม่ตรงประเด็น เป็นการพัฒนาชุมชนที่ไม่ยึดหลักเศรษฐกิจแบบพอเพียง คือ ยังกองพื้พาทุน และปัจจัยต่างๆ จากนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่ หรือที่เรียกว่า พึ่งงมูกคนอื่นเพื่อหายใจ

องค์ประกอบที่ทำให้สังคมเข้มแข็งเป็นระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ มนุษย์ สังคมวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความเข้มแข็งของสังคมจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อองค์ประกอบทั้ง 3 ประการประสานสัมพันธ์อย่างปกติและถูกต้อง เมื่อองค์ประกอบทั้ง 3 ทำงานประสานสัมพันธ์กันได้ถูกต้องแล้วสิ่งที่ตามมาคือ ความเข้มแข็งของชุมชน โดยความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในด้านดังต่อไปนี้ 1) ด้านคุณภาพชีวิต ชุมชนมีกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจผ่านกิจกรรม 2) ด้านเศรษฐกิจชุมชน มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นนวัตกรรมเพื่อการจำหน่ายที่ก่อให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน 3) ด้านการสร้างเครือข่าย ชุมชนมีการประสานงานกับชุมชนอื่นๆ เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน 4) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ชุมชนมีการสอดส่องดูแลในเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน และ 5) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยองค์ประกอบที่ทำให้สังคมเข้มแข็ง 3 ประการ คือ มนุษย์ สังคมวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น ทุกคน ทุกเชื้อชาติ และทุกศาสนาที่อาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทย จะต้องได้รับสิทธิต่างๆ เท่าเทียมกันหมด และต่างก็มีสังคมวัฒนธรรมเป็นแบบฉบับของแต่ละชุมชนด้วย

“มอญ” เป็นอีกกลุ่มชนชาติหนึ่งที่อาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทยมาช้านาน โดยในอดีตเป็นชนชาติที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ของประเทศพม่าในปัจจุบัน มาเป็นเวลาหลายศตวรรษก่อนคริสตกาล ชาวมอญมีเชื้อสายอยู่ในกลุ่มมอญ-เขมร และบางที่อาจจะอพยพมาจากตอนกลางของทวีปเอเชีย เข้ามาตั้งอาณาจักรของตนทางตอนใต้ บริเวณลุ่มแม่น้ำสาละวิน แม่น้ำสะโตง ซึ่งเรียกว่า “สุวรรณภูมิ” ซึ่งชาวมอญได้ชื่อว่า เป็นผู้นำทางศาสนาพุทธในพุทธศตวรรษที่ 2 อาณาจักรสุวรรณวดีหรือสะเทิม ซึ่งเป็นศูนย์กลางของ “อาณาจักรมอญ” ตามความเชื่อของชาวมอญ เชื่อกันว่า ชาวมอญเป็นชนชาติแรกที่ได้รับนับถือทางพระพุทธศาสนา โดยได้รับพระเกษาธาตุมาบรรจุในพระมหาเจดีย์ บรรพบุรุษชาวมอญจึงได้นำมาเป็นอุบายมาสอนคนรุ่นหลังให้ได้ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ ทำให้เกิดเป็นประเพณีและพิธีกรรมที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นที่มาของพิธีกรรม “เทาะอะโย่งกย้าจก” ของชาวมอญ หรือเรียกเป็นภาษาไทยได้หลายอย่าง เช่น พิธีปล่อยพระ พิธีสร้างพระใหม่ พิธีเบิกเนตรพระพุทธรูป และพิธีอเนกขา เป็นต้น เทาะอะโย่งกย้าจก หมายถึง พิธีกรรมการพุทธานิเชกหรือฉลองพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่แบบชาวมอญ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่น่าคติความเชื่อมาจากพุทธประวัติ ในพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท โดยเริ่มตั้งแต่ตอนนางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาสถึงตอนที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสบทปฐมพุทธวจนะโปรดพญามารในที่สุด

ชุมชนชาวมอญวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม ตั้งอยู่ในเขตอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ก็ยังคงรักษาและต่อยอดจัดทำพิธี “เทาะอะโย่งกย้าจก” อยู่จนถึงปัจจุบัน แต่ชาวมอญส่วนใหญ่ในชุมชนกลับขาดความเข้าใจถึงคติและที่มาของพิธีกรรมเทาะอะโย่งกย้าจก โดยมักทราบแต่เพียงว่า “ต้องทำ” เมื่อสอบถามว่า

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

“ทำอย่างไร?” “มีคติมาจากไหน?” “พิธีกรรมนี้สอนอะไร?” ปรากฏว่า ชาวมอญในชุมชนน้อยคนนักที่จะตอบคำถามหรืออธิบายได้ ซึ่งผู้ที่สามารถตอบคำถามหรืออธิบายได้ก็เป็นผู้ที่มีอายุมากแล้ว ประกอบกับผู้วิจัยก็เป็นคนในชุมชนและมีความสนใจที่จะศึกษาคติในพิธีกรรมเทาะอะโย่งกี้ย่าจ๊กของชาวมอญวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมนี้อยู่แล้ว อีกทั้งเอกสารการศึกษาในเรื่องนี้ที่จะมาเป็นหลักฐานในเชิงวิชาการก็ยังไม่ปรากฏ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะทำการศึกษาวินิจฉัยเรื่อง “การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโย่งกี้ย่าจ๊กของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม” โดยผู้วิจัยหวังว่า ผลจากการศึกษาวินิจฉัยในครั้งนี้จะประโยชน์ต่อชาวมอญในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจที่จะศึกษาคติในพิธีกรรมเทาะอะโย่งกี้ย่าจ๊กของชาวมอญวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ทั้งยังเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นได้ว่า ชาวมอญมีความนับถือในพระพุทธศาสนามาแต่อดีต กระทั่งพิธีกรรมเก่าแก่ของชาวมอญเช่น พิธีกรรมเทาะอะโย่งกี้ย่าจ๊กก็ยังแอบแฝงไว้ด้วยคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

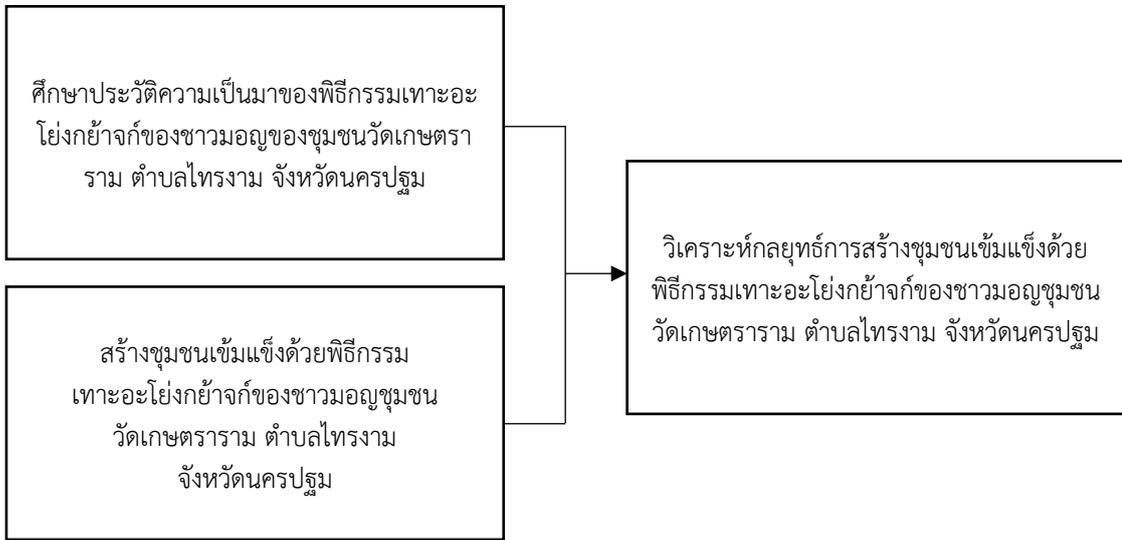
1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของพิธีกรรมเทาะอะโย่งกี้ย่าจ๊กที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวมอญของชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโย่งกี้ย่าจ๊กของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อสร้างกลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโย่งกี้ย่าจ๊กของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีวิจัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research-PAR) โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 กระบวนการตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart ประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) โดยผู้วิจัยได้ปรับขั้นตอนการวางแผน ออกเป็นขั้นการเตรียมการและการวางแผน เพื่อจำแนกภารกิจในการทำงานในพื้นที่ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลในพื้นที่เพื่อพัฒนาโจทย์การวิจัยให้เหมาะกับชุมชน จึงได้จัดทำขั้นตอนการดำเนินงานของรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ระยะ คือ 1) ระยะเตรียมการ (Pre-Research) 2) ระยะการวางแผน (Planning) 3) ระยะการปฏิบัติตามแผน (Action) 4) ระยะการสังเกตผลการนิเทศติดตามสนับสนุนการดำเนินงาน (Observation) และ 5) ระยะสะท้อนผล (Reflection)

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโย่งก้าย่าจก์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม” ดังนี้

1. ศึกษาความสัมพันธ์ของพิธีกรรมเทาะอะโย่งก้าย่าจก์ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวมอญของชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม

จากการศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ของพิธีกรรมเทาะอะโย่งก้าย่าจก์ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวมอญของชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม พบว่า พิธีกรรมเทาะอะโย่งก้าย่าจก์ของชาวมอญของชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูป โดยอิงกับประวัติทางพระพุทธศาสนา มีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาแต่โบราณ จึงได้นำเอาเรื่องพุทธประวัติมาเป็นแบบแผนในการจัดพิธีกรรมเพื่อบูชาคุณพระพุทธรูป และอุทิศผลบุญแก่ญาติผู้ล่วงลับ ด้วยมุ่งหวังว่าบุญจะส่งผลให้ญาติได้รับความสุขในสุคติภพ ทั้งยังเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความกตัญญูต่อบุคคลที่รู้คุณบรรพชน โดยพิธีกรรมนี้ยังช่วยให้เกิดความสามารถสามัคคีในหมู่คณะและเป็นอุบายให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้เรื่องราวพุทธประวัติ ถึงจะต่างช่วงบางตอนก็ตามโดยแนวคิดเกี่ยวกับการพระพุทธรูป เห็นได้จากชาดกสำคัญมี 3 ชาดก ได้แก่ 1) จันทเสนชาดก 2) เทวรุกขกุมารชาดก และ 3) วัฏฏังคสิริราชชาดก ซึ่งแต่เดิมนั้นศาสนาพุทธไม่มีรูปเคารพแต่อย่างใด แต่เมื่อครั้งที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จไปประทับที่อื่นๆ และหลังจากการดับขันธปรินิพพานของพระองค์แล้วก็ตาม ผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาก็อยากจะมีสิ่งทำให้รำลึกถึง หรือเป็นสัญลักษณ์ขององค์พระศาสดา เพื่อที่จะบอกกล่าวเรื่องราวพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงศึกษาค้นคว้าหาทางดับทุกข์ และทรงชี้แนะสอนสั่งผู้คนถึงการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความเป็นอยู่ที่ดีก่อให้เกิดความผาสุกในหมู่มวลมนุษย และสิ่งมีชีวิตในโลก

คติความเชื่อเรื่องโลกนี้และโลกหน้าเป็นคติความเชื่อขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาก็มีความเชื่อเช่นนั้นและแบ่งโลกหน้าไม่ว่าจะเป็นความเชื่อในเรื่องของสุคติภูมิ ภาพที่เป็นสุข หรือทุคติภูมิ ภาพที่

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

เป็นทุกข์ ด้วยเหตุนี้ การที่จะไปสู่โลกหน้าไม่ว่าจะเป็นสุคติภูมิ หรือทุคติภูมิก็ตามล้วนแต่เป็นไปด้วยกำลังของผลจากการกระทำในโลกนี้ โดยเฉพาะการมุ่งสร้างบุญกุศลเพื่อหมายให้กำลังของบุญกุศลนั้นจะส่งผลให้ไปสู่ภพที่เป็นสุขเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว โดยความเชื่อที่ว่ามานี้ ทำให้มนุษย์เกิดความกลัวและหาวิธีการหรือกระบวนการมาเพื่อป้องกันตนเอง พร้อมทั้งกับสร้างคำตอบมาอธิบายถึงสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ โดยมุ่งหวังให้ตนเองรู้สึกปลอดภัย ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดความเชื่อต่างๆ มากมายจนก็กลายเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และพัฒนาเป็นประเพณี ซึ่งในกลุ่มชาวมอญก็มีพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์หลายอย่าง เช่น คติความเชื่อการปลุกบ้านของชาวมอญ พิธีกรรมรำผี ประเพณีชิงกราน เป็นต้น

2. การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยงกยัจจ์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม

จากการศึกษาวิจัยการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยงกยัจจ์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม พบว่า การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยงกยัจจ์ เป็นการนำความเข้มแข็งมาสู่ชุมชนของชาวมอญวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม โดยนำพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนมาเป็นตัวขับเคลื่อนให้คนในชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ได้ทำร่วมกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นภายในชุมชน การที่ประชาชนในชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง หรือเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบต่อภายนอกชุมชน สำหรับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จะต้องเป็นการดำเนินงานแบบร่วมคิดร่วมทำและมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผลการวิจัยพบว่า 1) การประกอบพิธีกรรมเทาะอะโยงกยัจจ์ เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่ได้รับการรักษา สืบทอดจากบรรพชนจนถึงปัจจุบันของชุมชนชาวมอญในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการรำผี ประเพณีชิงกราน (สงกรานต์) และการปลุกบ้าน ส่วนคติความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปนั้นเป็นการอิงอาศัยประวัติทางพระพุทธศาสนา โดยมีความเกี่ยวข้องกับชาดก เช่น จันทเสนชาดก เป็นต้น 2) คติในพิธีกรรมเทาะอะโยงกยัจจ์ของชาวมอญ ซึ่งมีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาแต่โบราณ จึงได้นำเอาพุทธประวัติมาเป็นแบบแผนในการจัดพิธีกรรม เพื่อบูชาคุณของพระพุทธเจ้าและอุทิศผลบุญแก่ญาติผู้ล่วงลับ ด้วยมุ่งหวังว่าบุญจะส่งผลให้ญาติได้รับความสุขในสุคติภพ ทั้งยังเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความกตัญญูตเวทีรู้คุณบรรพชน โดยพิธีกรรมนี้ยังช่วยให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะและเป็นอุบายให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้เรื่องราวในพุทธประวัติ และ 3) การวิเคราะห์คติธรรมในพิธีกรรมเทาะอะโยงกยัจจ์ของชาวมอญ ในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่า พิธีกรรมนี้ได้สอดแทรกหลักคำสอนเรื่องบุญส่งผลให้เกิดสุข บาปมีผลเป็นทุกข์ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า นอกจากนี้เป็นการส่งเสริมความสามัคคีของหมู่คณะ ที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมีโอกาสทำบุญกิริยาวัตถุ และมีความเชื่อมั่นในบวรพระพุทธศาสนา

3. ผลการสร้างกลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยงกยัจจ์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม

จากการศึกษาวิจัยกลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยงกยัจจ์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม พบว่า การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยบริบทของชุมชน เป็นการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งด้วยสิ่งที่มีความสำคัญในชุมชน ซึ่งเป็นจุดแข็งของชุมชนที่จะอนุรักษ์ความเป็นชุมชนมอญให้คงอยู่ตลอดไป บริบทที่ผู้วิจัยจะขอเสนอในที่นี้เป็นบริบทที่อยู่คู่กับชุมชนชาวมอญวัดเกษตรารามมานานแล้ว และเป็นวัฒนธรรมที่ชาวมอญใช้และต้องอนุรักษ์ให้คงอยู่ตลอดไป บริบท 4 ประการ คือ บริบทด้าน

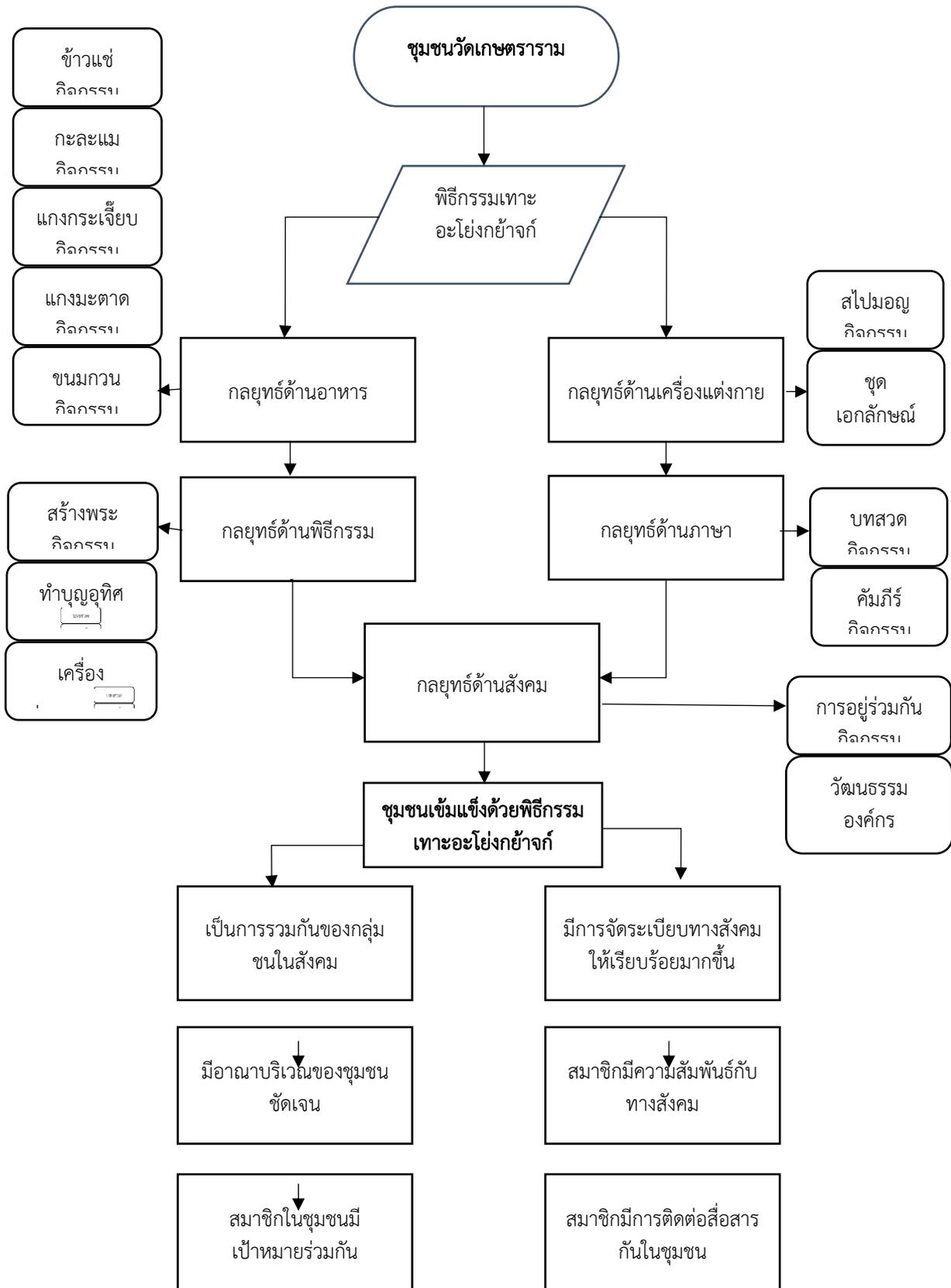
วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

อาหาร บริบทด้านการแต่งกาย บริบทด้านพิธีกรรม และบริบทด้านภาษา 1) อาหารของชาวมอญในพิธีกรรม เทาะอะโยงกย้าจก ส่วนใหญ่อาหารก็จะเป็นแบบสากลทั่วไปกับงานบุญต่างๆ ทั่วไป จะไม่เน้นในเรื่องของอาหารมากนัก แต่มีข้อสังเกตเพียงในประเพณีที่เกี่ยวกับงานศพจะไม่ทำขนมจีนน้ำยา ด้วยเชื่อว่าญาติพี่น้องจะตายต่อๆ กันแค่นั้นเอง 2) การแต่งกายของคนมอญที่แต่งกายออกไปงานต่างๆ จะแตกต่างกันออกไป เครื่องแต่งกายไปในงานมงคลทั่วไป ก็จะใช้เสื้อผ้าที่มีสีสันสดใสสวยงาม นิยมใช้สไบผ้าพื้นสีสนต่างๆ ตัดกับชุดที่สวมใส่ ซึ่งแตกต่างกับการแต่งกายในงานอวมงคลมาก ในงานอวมงคลนั้น เครื่องแต่งกายของคนมอญก็คล้ายกับคนไทยทั่วไป คือ นิยมใช้ชุดสีดำเป็นพื้น และใช้ผ้าสไบสีขาวพาดตัดกับชุดสีดำ ซึ่งบ่งบอกถึงเครื่องแต่งกายที่สวมใส่แสดงความไว้อาลัยต่อการจากไปของผู้เสียชีวิต 3) พิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกนี้คือ พิธีกรรมที่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยลักษณะของพิธีกรรมเป็นการสร้างพระพุทธรูปอุทิศให้ผู้ตาย ทำให้เป็นประหนึ่งว่ามีพระพุทธรูปเจ้าเกิดใหม่อีกหนึ่งองค์ เจริญเปรียบได้กับญาติที่ล่วงลับที่นางสุชาดาถวาย แต่พระพุทธรูปเจ้า พระพุทธรูปเจ้าอธิฐานโดยการลอยถาดนี้ และ 4) บริบทด้านภาษาในพิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจก ภาษาไม่มีข้อแตกต่างกันมากนัก แตกต่างเฉพาะบทสวดมนต์ของพระสงฆ์ในพิธีเท่านั้น ซึ่งได้เพิ่มบทพิเศษเข้ามาอีกบทหนึ่ง ที่เรียกว่าบท “อเนกชา”

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย เรื่อง “การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 15 รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ 11 รูป/คน และทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเริ่มต้นจากการศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นใน ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ดังนั้นจึงสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกข์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม” มีประเด็นนำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาความสัมพันธ์ของพิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกข์ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวมอญของชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม

ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกข์ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวมอญของชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐมนั้น พิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกข์เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูป โดยอิงกับประวัติทางพระพุทธศาสนา มีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาแต่โบราณ จึงได้นำเอาเรื่องพุทธประวัติมาเป็นแบบแผนในการจัดพิธีกรรมเพื่อบูชาคุณพระพุทธรูป และอุทิศผลบุญแก่ญาติผู้ล่วงลับ ด้วยมุ่งหวังว่าบุญจะส่งผลให้ญาติได้รับความสุขในสุคติภพ ทั้งยังเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความกตัญญูที่รู้คุณบรรพชน โดยพิธีกรรมนี้ยังช่วยให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะและเป็นอุบายให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้เรื่องราวพุทธประวัติ จึงจะได้บางช่วงบางตอนก็ตามโดยแนวคิดเกี่ยวกับการพระพุทธรูป เห็นได้จากชาดกสำคัญมี 3 ชาดก ได้แก่ 1) จันทเสนชาดก 2) เทวรุกขกุมารชาดก และ 3) วัฏฏังคสิริราชชาดก ซึ่งแต่เดิมนั้นศาสนาพุทธไม่มีรูปเคารพแต่อย่างใด แต่เมื่อครั้งที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จไปประทับที่อื่นๆ และหลังจากการดับขันธปรินิพพานของพระองค์แล้วก็ตาม ผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาก็อยากจะมีสิ่งทำให้รำลึกถึง หรือเป็นสัญลักษณ์ขององค์พระศาสดา เพื่อที่จะบอกกล่าวเรื่องราวพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงศึกษาค้นคว้าหาทางดับทุกข์ และทรงชี้แนะสอนสั่งผู้คนถึงการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความเป็นอยู่ที่ก่อให้เกิดความผาสุกในหมู่มวลมนุษย และสิ่งมีชีวิตในโลก สอดคล้องกับ **พระครูสมุห์อานนท์ อานนโท และคณะ** ที่ได้กล่าวว่า 1) พิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกข์ เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพชนของชุมชนชาวมอญในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการรำผี ประเพณีชิงกราน (สงกรานต์) และการปลูกบ้าน ส่วนคติความเชื่อเรื่อง การสร้างพระพุทธรูปนั้น เป็นการอิงอาศัยประวัติทางพระพุทธศาสนา โดยมีความเกี่ยวข้องกับชาดก เช่น จันทเสนชาดก เป็นต้น 2) คติในพิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกข์ของชาวมอญ ซึ่งมีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาแต่โบราณ จึงได้นำเอาพุทธประวัติมาเป็นแบบแผนในการจัดพิธีกรรม เพื่อบูชาคุณของพระพุทธรูปและอุทิศผลบุญแก่ญาติผู้ล่วงลับ ด้วยมุ่งหวังว่าบุญจะส่งผลให้ญาติได้รับความสุขในสุคติภพ ทั้งยังเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความกตัญญูที่รู้คุณบรรพชน โดยพิธีกรรมนี้เป็นอุบายให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้เรื่องราวในพุทธประวัติ และ 3) คติธรรมในพิธีกรรม เทาะอะโยงกย้าจกข์ได้สอดแทรกหลักคำสอนเรื่อง บุญส่งผลให้เกิดสุข บาบมีผลเป็นทุกข์ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า นอกจากนี้เป็นการส่งเสริมความสามัคคีของหมู่คณะที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมีโอกาสทำบุญกิริยาวัตถุ และมีความเชื่อมั่นในบวรพระพุทธศาสนา

2. ผลการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกข์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม

การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกข์ เป็นการนำความเข้มแข็งมาสู่ชุมชนของชาวมอญวัดเกษตราราม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม โดยนำพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนมาเป็นตัวขับเคลื่อนให้คนในชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ได้ทำร่วมกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นภายในชุมชน การที่ประชาชนในชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง หรือเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชน สำหรับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จะต้องเป็นการดำเนินงาน

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

แบบร่วมคิดร่วมทำและมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับ **พระครูใบฎีกาอาทิตย์ อคฺคธมฺโม** ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาหลักธรรมและคติความเชื่อเรื่อง เทาะอะโยงกย้าจกข์ของชาวมอญ วัดมะขาม จังหวัดปทุมธานี” ว่า การจัดพิธีกรรม “เทาะอะโยงกย้าจกข์” ในชุมชนวัดมะขามในปัจจุบันพิธีกรรมนี้ ยังคงได้รับการสืบทอดและปฏิบัติอยู่ โดยความคิดก้าวหน้าของอดีตเจ้าอาวาสองค์ก่อน ท่านมองเห็นการไกลว่าถ้าจัดพิธีนี้ตามแบบโบราณจะไม่สามารถรักษาประเพณีนี้ได้ เพราะการจัดแบบโบราณจะจัดเป็นการเฉพาะกับญาติสนิท คนทั่วไปจะให้เห็นพิธีนี้น้อยมาก ท่านจึงได้เปลี่ยนแปลงเวลาการจัดพิธีกรรมเสียใหม่ ให้คนทั่วไปไปได้เห็นการจัดพิธีนี้ เพื่อจะได้ติดตาม และคุ้นชินในความทรงจำ เมื่อถึงเวลาที่จะต้องใช้งานจริงก็ได้ปฏิบัติด้วยตนเองได้ เพราะเพียงแค่เปลี่ยนเวลา ก็สามารถทำให้คนรู้จักพิธีนี้มากขึ้น มีความเข้าใจมากขึ้น จึงทำให้ประเพณีนี้อยู่ได้นาน การจัดพิธีกรรม “เทาะอะโยงกย้าจกข์” ของชาวมอญวัดมะขามเองก็ยังมีแตกต่างจากชุมชนมอญอื่นๆ อยู่บ้าง แต่ก็ถือว่าเป็นความหลากหลายที่สร้างความน่าสนใจให้แก่วัฒนธรรมของตน

3. ผลการสร้างกลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกข์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตรราชม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม

กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกข์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตรราชม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐมนั้น เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็งขึ้น พิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจกข์ของชาวมอญชุมชนวัดเกษตรราชม ตำบลไทรงาม จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยสรุปเป็นกลยุทธ์ที่สร้างชุมชนให้เข้มแข็งออกเป็นประเด็นใน 4 ประเด็น คือ 1) กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยอาหาร 2) กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยการแต่งกาย 3) กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยพิธีกรรม และ 4) กลยุทธ์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยภาษา สอดคล้องกับ **สุนทรีย์ วิพัฒนกรูฑ** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการสร้างอาชีพเสริมในพื้นที่บ้านเพนียด ตำบลเพนียด อำเภอดำรงวิทยารมย์ จังหวัดลพบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ความเข้มแข็งของชุมชน พบว่า แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ควรส่งเสริมอาชีพให้กับคนว่างงานส่งเสริมอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และอบรมให้ความรู้ตามความถนัดของคนในชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนกับเกณฑ์/ตัวบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชน ด้านความหลากหลายอาชีพกับการมีรายได้พอเพียง มีความสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ยังพบว่า ความเข้มแข็งของชุมชน สามารถวัดได้จากปัจจัยพื้นฐานในชุมชนได้ดังนี้ 1) ชุมชนมีความรักความสามัคคีเกื้อหนุนกัน 2) ชุมชนมีการตัดสินใจแก้ไขปัญหาพร้อมกันโดยส่วนรวม 3) ชุมชนมีความมั่นคงและมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 4) สมาชิกในชุมชนมีความมั่นคงในอาชีพและรายได้ในครัวเรือน 5) มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 6) ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และ 7) ชุมชนมีความทั่วถึงทางด้านสาธารณูปโภคและทางด้านสาธารณูปการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประกอบด้วย สำนักงานการปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานพระพุทธศาสนา และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรมีการส่งเสริมพิธีกรรมเฉพาะถิ่นอย่างจริงจัง

2) ภาครัฐควรมีนโยบายให้การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรมในพื้นที่หรือในสังกัดตนเองให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) ควรส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อลดปัญหาความเลื่อมล้ำในสังคมจากหลากหลายเผ่าพันธุ์

2) ควรกำหนดเป็นตารางการอบรมที่ชัดเจนให้แก่หน่วยงานรัฐ สถานศึกษา และประชาชนทั่วไปให้เข้ามาศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมต่อในประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมอื่นๆ ของชุมชนชาวมอญที่ถูกทอดทิ้งไปตามกาลเวลา

2) ควรศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดจากความเจริญทางด้านวัตถุ เทคโนโลยีที่เจริญเข้าไปในชุมชนว่ามีผลกระทบต่อพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

ชิตชยางค์ ยมาภัย. ความเข้มแข็งของสังคม : ฐานคิดเบื้องต้น. JOURNAL OF LANGUAGE AND CULTURE, ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 (May – August, 2001): 89.

ประเวศ วะสี. (2541). ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.

พระครูใบฎีกาอาทิตย์ อัครมโม. (2560). “ศึกษาหลักธรรมและคติความเชื่อเรื่อง เทาะอะโย่งก้ายัจก์ของชาวมอญ วัดมะขาม จังหวัดปทุมธานี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูสมุห์อานนท์ อานนโท และคณะ. การศึกษาเชิงวิเคราะห์คติธรรมในพิธีกรรมเทาะอะโย่งก้ายัจก์ของชาวมอญในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์. ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2562): 417 - 418.

พระมหาจรรยา กิตติปัญญา และคณะ. “การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในยุคไทยแลนด์ 4.0 กรณีศึกษาชุมชนเข้มแข็งองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสูง อําเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น”. Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2564): 195.

ไพฑูริย์ ศิริรักษ์. แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/hjOL5> [1 สิงหาคม 2565].

สุนทรีย์ วิพัฒน์ครุฑ. “การพัฒนาศักยภาพชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการสร้างอาชีพเสริมในพื้นที่บ้านเพนียด ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี”. พิษณุเวชสาร. ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2563): 3 - 4.

สุเอ็ด คชเสนี. (2543). วัฒนธรรมประเพณีมอญ. หนังสือพระราชทานเพลิงศพพระครูสมุทรวราภรณ์ รองเจ้าคณะอำเภอพระประแดง และรองเจ้าอาวาสวัดทรงธรรมวรวิหาร อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. สมุทรปราการ: พระประแดงการพิมพ์.

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

การศึกษาประสิทธิภาพการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิตในสถานการณ์การแพร่ระบาดของ
ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
A STUDY OF THE EFFICIENCY OF STUDENT PAYMENT SERVICES IN THE SITUATION OF THE
EPIDEMIC OF CORONAVIRUS DISEASE 2019
OF THE COLLEGE OFFICE CHIANG RAI BUDDHIST COLLEGE

ทรงภู มงคลกลี¹, พระครูไพโรจน์ศรีรักรักษ์, และ ทศพร ศรีลาดเลา

วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Songkot Mongkolklee, Phrakrupairochkereruk and Tosporn Srilardlao
Chiang Rai Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: rinchompu1@gmail.com¹

Received 20 June 2024; Revised 5 July 2024; Accepted 28 December 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษารูปแบบการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิต (2) เพื่อสำรวจความคิดเห็นของผู้รับบริการด้านการรับชำระเงินนิต (3) เพื่อเสนอรูปแบบและแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จากการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ประเภทปลายปิด และแบบสอบถามแบบปลายเปิด จากกลุ่มนิสิตชั้นปีที่ 1-4 ที่ลงทะเบียนศึกษาประจำปีการศึกษา 2564 เป็นผู้ให้บริการที่เข้ามาให้บริการจริง ของขนาดกลุ่มประชากร จำนวน 431 รูป/คน โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา พบว่า ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจต่อการนำวิธีการหรือขั้นตอนการรับชำระเงินมาใช้ในการให้บริการ มีการพัฒนาขั้นตอน เครื่องมือ รูปแบบและช่องทางการติดต่อสื่อสาร เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ และเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และมีการวางแผนงานกำหนดวิธีการและรายละเอียดขั้นตอนให้บริการรับชำระเงิน มีการประชุมวางแผน กำหนดวิธีการให้บริการและบริการด้วยความรวดเร็ว ถูกต้องแม่นยำ และตรงตามความต้องการ มีช่องทางการรับชำระเงินในระบบสถานที่ตั้งและระบบออนไลน์ และการติดต่อสื่อสารกับผู้ให้บริการสามารถติดต่อได้สะดวกรวดเร็ว และได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ บริการด้วยความเต็มใจมีความเท่าเทียม และไม่เลือกปฏิบัติ บุคลากรปฏิบัติงานตามหลักคุณธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพ และบุคลากรได้ปฏิบัติตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ส่วนงานได้กำหนดไว้

คำสำคัญ : ประสิทธิภาพ, การให้บริการ, โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

Abstract

This research aims (1) to study the form of student payment service, (2) to survey the opinions of student payment service recipients, and (3) to propose a form and guideline for improving the efficiency of student payment service during the outbreak of the coronavirus disease 2019 of the College Office, Chiang Rai Buddhist College. From studying related documents and collecting data from closed-ended questionnaires and open-ended questionnaires from groups of 1st-4th year students who registered for the academic year 2021 who were actual service users of the population group of 431 persons, descriptive data analysis found that service users were satisfied with the use of payment methods or procedures in providing services. The procedures, tools, formats, and communication channels were developed to meet the needs and be appropriate for the current situation. There was a plan to determine the methods and details of the payment service procedures. There was a meeting to plan and determine the service methods and services that were fast, accurate, and in line with the needs. There were payment channels in the on-site system and online system. Communication with service providers was convenient and fast, and useful information was received. The services were provided with willingness, equality, and non-discrimination. Personnel worked according to the principles of morality and professional ethics. Personnel complied with the measures to prevent the spread of the coronavirus 2019 that the unit had set.

Keywords: Efficiency, Service, Coronavirus Disease 2019

บทนำ

ไวรัสโคโรนาเป็นไวรัสในวงศ์ใหญ่ที่เป็นสาเหตุของโรคทั้งในสัตว์และคน ในคนนั้นไวรัสโคโรนาหลายสายพันธุ์ทำให้เกิดโรกระบบทางเดินหายใจตั้งแต่โรคหวัดธรรมดาจนถึงโรคที่มีอาการรุนแรง เช่น โรคทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (MERS) และโรกระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันร้ายแรง (SARS) ไวรัสโคโรนาที่ค้นพบล่าสุดทำให้เกิดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโควิด 19 โรคโควิด 19 คือ โรคติดต่อซึ่งเกิดจากไวรัสโคโรนาชนิดที่มีการค้นพบล่าสุด ไวรัสและโรคอุบัติใหม่นี้ไม่เป็นที่รู้จักเลย ก่อนที่จะมีการระบาดในเมืองอู่ฮั่น ประเทศจีนในเดือนธันวาคม ปี 2019 ขณะนี้โรคโควิด 19 มีการระบาดใหญ่ไปทั่ว ส่งผลกระทบต่อหลายประเทศทั่วโลก

การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในประเทศไทย พบในประเทศไทยครั้งแรกตั้งแต่วันที่ 13 มกราคม 2563 และเป็นส่วนหนึ่งของการระบาดทั่วโลกของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยประเทศไทยเป็นประเทศแรกที่พบผู้ป่วยยืนยันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 รายแรกนอกประเทศจีน การคัดกรองผู้เดินทางเข้าประเทศพบผู้ป่วยประปรายตลอดเดือน ซึ่งเป็นผู้ที่เดินทางมาจากหรือเป็นผู้พำนักอยู่ในประเทศจีนแทบทั้งสิ้น (คมชัดลึก, ออนไลน์, 2563) ในช่วงที่มีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ระบาดแต่ละครั้ง มักมีคำสั่งให้เปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนเป็นแบบออนไลน์ ซึ่งประสบปัญหาต่าง ๆ ทั้งด้านความพร้อมของบุคลากรและ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

อุปกรณ์ วิธีการของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ผลักภาระไปให้โรงเรียนต่าง ๆ รับผิดชอบกันเองทำให้ประสิทธิภาพ การศึกษาลดลงมาก อีกทั้งไม่คำนึงถึงความพร้อมในการเรียนออนไลน์ในพื้นที่ห่างไกลและยากจน

จากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ติดตามสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อย่างใกล้ชิดและได้มีการวางมาตรการ เพื่อป้องกันหรือหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากการติดเชื้อไวรัสดังกล่าว โดยได้ออกประกาศ เรื่อง มาตรการป้องกันการ แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด - 19 (COVID - 19) ฉบับที่ 3 ลงวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2563 โดยออกมาตรการ 14 ข้อ โดยให้หัวหน้าส่วนงาน ตั้งแต่รองอธิการบดี คณบดี หรือผู้อำนวยการสำนัก สถาบัน ศูนย์ ห้องเรียน หรือหน่วยวิทยบริการ เป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่กำหนดรูปแบบการปฏิบัติงานของบุคลากรและลูกจ้าง โดย พิจารณาการปรับเลื่อนวันเวลาตามความเหมาะสม

ในปีการศึกษา 2564 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ออกประกาศ เรื่อง มาตรการ ป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด - 19 (COVID - 19) ฉบับที่ 10 ลงวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2564 โดยออกมาตรการ 5 ข้อ โดยกำหนดเปิดการเรียนการสอน ปีการศึกษา 2564 ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2564 เป็นต้นไป และมีการจัดเรียนการสอน การสอบ การประชุม การอบรม การสัมมนาและการจัดกิจกรรม ต่างๆ ให้ดำเนินการในรูปแบบออนไลน์ ตลอดปีการศึกษาที่ 1/2564 และขยายระยะเวลาการปฏิบัติงาน ณ สถานที่พักอาศัยของตนเอง (Work from home) ออกไปจนถึงวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2564 กรณีส่วนงานที่ มีความจำเป็นต้องปฏิบัติงานในพื้นที่มหาวิทยาลัย ให้หัวหน้าส่วนงานจัดทำตารางปฏิบัติงานหลัอมเวลา สำหรับ ผู้บริหาร บุคลากร และลูกจ้าง ในสังกัด ตามความเหมาะสม(มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2563)

ทั้งนี้ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จึงได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการแก่ผู้ที่เข้ามาใช้บริการเป็น ระบบออนไลน์ โดยพัฒนาจาก Application ออนไลน์ในแพลตฟอร์ม ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาใช้บริการ สามารถเข้าถึงการบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึงในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 การ จัดการระบบการให้บริการให้มีประสิทธิภาพก็เป็นอีกปัจจัยที่มีผลกระทบโดยตรงต่อผู้ที่เข้ามาใช้บริการ โดยเฉพาะในกลุ่มงานการเงิน บัญชี และพัสดุ ที่มีบทบาทในการให้บริการแก่บุคลากร นิสิต และ บุคคลภายนอก รวมถึงด้านอาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนต่างๆ จึงต้องมีการศึกษาประสิทธิภาพ และสำรวจความคิดเห็นของผู้ใช้บริการต่อกลุ่มงานการเงิน บัญชี และพัสดุ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการ ให้บริการของกลุ่มงานการเงิน บัญชี และพัสดุ ให้มีความสะดวก เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการ ของผู้ใช้บริการ

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเห็นถึงความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาประสิทธิภาพการให้บริการด้านการรับชำระ เงินนิสิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ เชียงราย เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการ ให้มีรูปแบบที่เหมาะสมกับการ ให้บริการการศึกษาในสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิสิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติด เชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

2. เพื่อสำรวจความคิดเห็นของผู้รับบริการด้านการรับชำระเงินนิสิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

3. เพื่อเสนอรูปแบบและแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิสิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

การทบทวนวรรณกรรม

ประสิทธิภาพ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Efficiency ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย ดังนี้

ไรท์ และสมิท (Ryan & Smith, 1954) ได้พูดถึงประสิทธิภาพของบุคคลว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์ในแง่บวกกับสิ่งที่ทุ่มเทและลงทุนให้กับงานซึ่งประสิทธิภาพในการทำงานนั้น มองจากแง่ของการทำงานของแต่ละบุคคล โดยพิจารณาเปรียบเทียบสิ่งที่ให้กับงาน เช่น ความพยายาม กำลังงานกับผลลัพธ์ที่ได้รับจากงานนั้นๆ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2542 อ้างถึงใน พัชรินทร์ ไชยวรินทร์กุล, 2551) ให้ความหมายประสิทธิภาพว่า หมายถึง การผลิตสินค้า หรือบริการให้ได้มากที่สุด โดยพิจารณาจากต้นทุน หรือปัจจัยนำเข้าที่น้อยที่สุด ประหยัดเวลา มากที่สุด โดยพิจารณาถึงความพยายาม ความพร้อม ความสามารถ ความคล่องในการปฏิบัติ เทียบกับผลที่ได้ คือ บรรลุวัตถุประสงค์ และความพอใจของผู้รับบริการ

บีกเกอร์ และนูฮาเซอร์ (Becker & Neuhauser, 1975 อ้างถึงใน โสฬส ปัญจะวิสุทธิ, 2541) ได้เสนอแบบจำลองเกี่ยวกับประสิทธิภาพขององค์กร โดยกล่าวว่าประสิทธิภาพขององค์กรนอกจากจะพิจารณาถึงทรัพยากร เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ที่เป็นปัจจัยนำเข้าและผลผลิตขององค์กร ในฐานะที่เป็นองค์กรในระบบเปิด ยังมีปัจจัยอื่นประกอบอีก ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) หากสภาพแวดล้อมในการทำงานขององค์กรมีความซ้ำซ้อน หรือมีความแน่นอน มีการกำหนดระเบียบปฏิบัติในการทำงานขององค์กรอย่างละเอียดถี่ถ้วน แน่ชัด จะนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพขององค์กรมากกว่าองค์กรที่มีสภาพแวดล้อมการทำงานยุ่งยากซับซ้อนสูง

2) การกำหนดระเบียบที่ชัดเจน เพื่อเพิ่มผลการทำงานที่มองเห็นได้ ทำให้ประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

3) ผลการทำงานที่มองเห็นได้สัมพันธ์ในทางบวกกับประสิทธิภาพ

4) หากพิจารณาควบคู่กันจะปรากฏว่า การกำหนดระเบียบปฏิบัติอย่างชัดเจนและผลการทำงานที่มองเห็นได้มีความสัมพันธ์มากขึ้นต่อประสิทธิภาพมากกว่าตัวแปรแต่ละตัวตามลำพัง

นอกจากนั้นยังเชื่อว่า การสามารถมองเห็นผลการทำงานขององค์กรได้มีความสัมพันธ์ของประสิทธิภาพขององค์กร เพราะองค์กรสามารถทดลองและเลือกระเบียบปฏิบัติได้ ระเบียบปฏิบัติและ

ผลการปฏิบัติงานจึงมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานจากแนวคิดต่างๆ สรุปว่า ประสิทธิภาพหมายถึง การประเมินผลต่อระบบงานภายในของหน่วยงาน โครงการ นโยบายต่างๆ ว่ามีการปฏิบัติงาน และใช้ทรัพยากรเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้หรือไม่ถ้าเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ หรือเร็วกว่าที่กำหนด และใช้ทรัพยากรน้อยกว่าที่กำหนด ก็ถือว่าการปฏิบัติงานในองค์กรนั้นมีประสิทธิภาพ หากถ้าไม่ตรงตามที่กำหนดไว้ และต้องปฏิบัติงานนานขึ้นหรือสูญเสียทรัพยากรมากขึ้น ก็ถือว่าองค์กรนั้นไร้ซึ่งประสิทธิภาพ

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) เป็นโรคติดเชื้ออันเกิดจากไวรัสโคโรนากลุ่มอาการทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง 2 (SARS-CoV-2) มีการระบุโรคครั้งแรกในเดือนธันวาคม 2562 ในนครอู่ฮั่น

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

เมืองหลวงของมณฑลหูเป่ย์ ประเทศจีน และได้กระจายไปทั่วโลกนับแต่นั้น ส่งผลให้เกิดการระบาดทั่วของโควิด-19

อาการทั่วไป ได้แก่ ไข้ ไอ และหายใจลำบาก อาการอื่น ๆ อาจรวมถึงอ่อนเพลีย ปวดกล้ามเนื้อ ท้องร่วง เจ็บคอ ภาวะเสียการรู้กลิ่นและภาวะเสียการรู้รส แม้ผู้ป่วยส่วนใหญ่มีอาการไม่รุนแรง แต่บ้างทรุดลงเป็นกลุ่มอาการหายใจลำบากเฉียบพลัน (ARDS) ซึ่งน่าจะมีปัจจัยกระตุ้นจากปายูโซโตโคโรนา อวัยวะล้มเหลวหลายอวัยวะ ช็อกเหตุพิษติดเชื้อ และล้มเล็ดเวลาตั้งแต่การสัมผัสจนถึงเริ่มแสดงอาการตามแบบฉบับอยู่ที่ 5 วัน แต่อาจมีได้ตั้งแต่ 2-14 วัน

ไวรัสแพร่ระบาดได้ระหว่างบุคคลในช่วงที่มีการสัมผัสใกล้ชิดเป็นหลักมักผ่านละอองเสมหะขนาดเล็กที่เกิดจากการไอ จามหรือสนทนาแม้ละอองเสมหะเหล่านี้เกิดเมื่อหายใจออก แต่ปกติจะตกลงสู่พื้นหรือติดค้างบนพื้นผิว ไม่ใช่ติดเชื้อได้จากระยะไกลบุคคลอาจติดเชื้อได้จากการสัมผัสพื้นผิวที่ปนเปื้อนแล้วนำมาแตะตา จมูกหรือปากของตน ไวรัสสามารถอยู่รอดบนพื้นผิวได้นานถึง 72 ชั่วโมง ไวรัสติดต่อทางสัมผัสได้มากที่สุดระหว่างสามวันแรกหลังเริ่มแสดงอาการ กระนั้นไวรัสอาจแพร่ได้ตั้งแต่ก่อนเริ่มปรากฏอาการและในโรครยะหลังแล้ว วิธีการวินิจฉัยมาตรฐาน คือ ปฏิบัติการลูกโซ่โพลีเมอเรสย้อนกลับแบบเรียลไทม์ (rRT-PCR) จากการกวาดคอหอยส่วนจมูก การถ่ายภาพรังสีส่วนตัดอาศัยคอมพิวเตอร์ทรวงอกอาจเป็นประโยชน์สำหรับวินิจฉัยผู้ที่ต้องสงสัยติดเชื้อมากโดยอาศัยอาการและปัจจัยเสี่ยง แต่ไม่แนะนำให้ใช้คัดกรองเป็นกิจวัตร

มาตรการที่แนะนำในการป้องกันการติดเชื้อ ได้แก่ การหมั่นล้างมือ การเว้นระยะห่างทางกายกับผู้อื่น (โดยเฉพาะจากผู้ที่มีอาการ) การปิดการไอและจามด้วยกระดาษทิชชูหรือข้อพับศอก และงดนำมือที่ไม่ได้ล้างแตะใบหน้าแนะนำให้ใช้หน้ากากอนามัยสำหรับผู้ที่ยังสงสัยว่าตนเองมีไวรัสและผู้ดูแลบุคคลเหล่านั้นคำแนะนำการใช้หน้ากากอนามัยสำหรับประชาชนทั่วไปนั้นแตกต่างกันไปตามหน่วยงาน บ้างไม่แนะนำให้ใช้ บ้างแนะนำให้ใช้ และบ้างกำหนดว่าต้องใช้

มีการพัฒนาวัคซีนสำหรับโควิด-19 ออกมาแล้วหลายชนิด เช่น ไฟเซอร์ โมเดิร์นน่า ซิโนแวค แอสต้าซิ นิก้า ฯลฯ และหลายประเทศกำลังอยู่ระหว่างดำเนินการให้วัคซีนแก่ประชาชนของตนเอง การรักษาหลักๆ เป็นการรักษาอาการ การประคับประคอง การแยกตัว และมาตรการในขั้นทดลององค์การอนามัยโลก (WHO) ประกาศให้การระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ (PHEIC) เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2563 และเป็นโรคระบาดทั่วเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2563 มีการบันทึกการแพร่เชื้อในท้องถิ่นในประเทศส่วนใหญ่ของภูมิภาค WHO ทั้งหกภูมิภาค (วิกิพีเดีย, ออนไลน์, 2567)

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาประสิทธิภาพการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิสิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ประจำปีการศึกษา 2564 โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในประสิทธิภาพการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิสิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ประจำปีการศึกษา 2564 เป็นผู้ใช้บริการที่เข้ามาใช้บริการจริง ของขนาดกลุ่มประชากร จำนวน 431 รูป/คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

1.1.1 นิสิตระดับปริญญาโท	จำนวน 83 รูป/คน
1.1.2 นิสิตระดับปริญญาตรี	จำนวน 314 รูป/คน
1.1.3 นิสิตระดับประกาศนียบัตร	จำนวน 34 รูป/คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ใช้บริการซึ่งได้จากการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง สุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการกำหนดเกณฑ์ร้อยละ 25 ของขนาดกลุ่มประชากร จำนวน 431 รูป/คน ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 108 รูป/คน ดังนี้

1.2.1 นิสิตระดับปริญญาโท	จำนวน 21 รูป/คน
1.2.2 นิสิตระดับปริญญาตรี	จำนวน 79 รูป/คน
1.2.3 นิสิตระดับประกาศนียบัตร	จำนวน 8 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (questionnaire) ประเภทปลายปิด (Closed-ended Form) แบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open-ended Form) และลักษณะเป็นตัวเลขมาตราส่วนประมาณค่า (numerical rating scale) เป็นการวัดเพื่อแสดงระดับมี 5 ระดับ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และขอคำแนะนำจากบุคลากรของวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย นำมาประกอบในการสร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับเกี่ยวกับการศึกษาประสิทธิภาพการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิสิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ซึ่งสามารถแบ่งแบบสอบถาม ออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 5 ข้อ ได้แก่ เพศ สถานภาพ อายุ ระดับการศึกษา และสาขาวิชาที่กำลังศึกษา ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการงาน (check list)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพของระบบการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิสิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพของการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิสิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพของบุคลากรด้านการรับชำระเงินนิสิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 5 แบบสอบถามปลายเปิดสำหรับแสดงข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ จำนวน 5 ข้อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยกำหนดวันเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 108 ตัวอย่างภายในระยะเวลา 3 เดือน ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2565 ถึง 31 มีนาคม 2565 โดยวิธีสุ่มตัวอย่าง โดยแจกแบบสอบถามตามที่นิสิตมารับบริการด้านการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิสิต ในสถานการณ์การแพร่

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ในรูปแบบออนไลน์ ผ่านระบบ Google Form

2. ผู้วิจัยแนะนำตัวต่อกลุ่มตัวอย่าง พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และแนะนำวิธีการตอบคำถาม
3. ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้อง
4. ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลของแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่าง สรุปรวบรวมแบบสอบถามเพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์และอภิปรายผลต่อไป

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการตามขั้นตอนของการวิจัยเรื่องนี้ ปรากฏผลการศึกษาดังนี้

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพ พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นนิสิตบรรพชิต มากที่สุด จำนวน 76 รูป คิดเป็นร้อยละ 70.37 และมีผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นนิสิตคฤหัสถ์ จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 29.63

เพศ พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นเพศชาย มากที่สุด จำนวน 98 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 90.74 และมีผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นเพศหญิง จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 29.63

ช่วงอายุ พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามที่มีช่วงอายุระหว่าง 21 – 30 ปี มากที่สุด จำนวน 51 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 47.22 รองลงมาคือ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีช่วงอายุระหว่าง 41 – 50 ปี จำนวน 20 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 18.52 และมีผู้ตอบแบบสอบถามที่มีช่วงอายุระหว่าง 31 – 40 ปี จำนวน 17 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 15.74 ตามลำดับ

การศึกษา พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับระดับปริญญาตรี มากที่สุด จำนวน 79 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 73.15 รองลงมาคือ ผู้ตอบแบบสอบถามที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท จำนวน 20 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 18.52 และมีผู้ตอบแบบสอบถามที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับประกาศนียบัตร จำนวน 9 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 8.33 ตามลำดับ

สาขาวิชาที่กำลังศึกษา พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับระดับปริญญาตรี สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มากที่สุด จำนวน 44 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 40.74 รองลงมาคือ ผู้ตอบแบบสอบถามที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 20 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 18.52 และมีผู้ตอบแบบสอบถามที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับระดับปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 17 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 15.74 ตามลำดับ

2. ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการต่อประสิทธิภาพของระบบการให้บริการ

ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการต่อประสิทธิภาพของระบบการให้บริการ โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X}=4.19$) จำแนกตามรายชื่อของประสิทธิภาพของระบบการให้บริการ พบว่า ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจต่อการนำวิธีการหรือขั้นตอนการรับชำระเงินมาใช้ในการให้บริการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.22$) เป็นลำดับแรก รองลงมาได้แก่ มีการพัฒนาขั้นตอน เครื่องมือ รูปแบบและช่องทางการติดต่อสื่อสาร เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ และเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.20$) และมีการวางแผนงานกำหนดวิธีการและรายละเอียดขั้นตอนให้บริการรับชำระเงิน ($\bar{X}=4.19$)

3. ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการประสิทธิภาพของการให้บริการ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการประสิทธิภาพของการให้บริการ โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X}=4.11$) จำแนกตามรายชื่อของประสิทธิภาพของการให้บริการ พบว่า ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจต่อการได้รับบริการด้วยความรวดเร็ว ถูกต้องแม่นยำ และตรงตามความต้องการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.21$) เป็นลำดับแรก รองลงมาได้แก่ มีช่องทางการรับชำระเงินในระบบสถานที่ตั้งและระบบออนไลน์ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=4.16$) และการติดต่อสื่อสารกับผู้ใช้บริการสามารถติดต่อได้สะดวกรวดเร็ว และได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ($\bar{X}=4.09$)

4. ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการต่อประสิทธิภาพของบุคลากร

ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการต่อประสิทธิภาพของบุคลากร โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X}=4.11$) จำแนกตามรายชื่อของประสิทธิภาพของบุคลากร พบว่า ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจต่อบุคลากรให้บริการด้วยความเต็มใจมีความเท่าเทียม และไม่เลือกปฏิบัติ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=4.16$) เป็นลำดับแรก รองลงมาได้แก่ บุคลากรปฏิบัติงานตามหลักคุณธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=4.13$) และบุคลากรได้ปฏิบัติตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ส่วนงานได้กำหนดไว้ ($\bar{X}=4.10$)

5. แบบสอบถามปลายเปิดสำหรับแสดงข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ

- ควรจะมีคิวอาร์โค้ด (QR Code) เพื่อให้ง่ายต่อการจ่ายชำระ
- ควรจะมีระบบแจ้งเตือนหลังจากชำระค่าค่าลงทะเบียนเรียบร้อยแล้ว
- ควรจะมีระบบแจ้งเตือนก่อนถึงวันที่สิ้นสุดการจ่ายชำระ เพื่อเตือนนิสิตให้มาชำระก่อนจะถูปรับ
- ควรจะมีระบบที่สามารถจ่ายผ่านทางธนาคาร โดยสามารถพิมพ์ใบแจ้งหนี้เพื่อสามารถนำไปชำระที่ธนาคารหรือจุดบริการชำระเงิน เช่น ไปรษณีย์ ร้านสะดวกซื้อ เป็นต้น
- ควรจะมีระบบที่สามารถดาวน์โหลดใบเสร็จแบบออนไลน์ได้เพื่อความสะดวกในการค้นหาใบเสร็จที่ทำใบเสร็จสูญหาย

การอภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการให้บริการด้านการรับชำระเงินนิต ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ประจำปีการศึกษา 2564 ผู้วิจัยอภิปรายผลในประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการต่อประสิทธิภาพของระบบการให้บริการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง พบว่า ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจต่อการนำวิธีการหรือขั้นตอนการรับชำระเงินมาใช้ในการให้บริการ รองลงมาได้แก่ มีการพัฒนาขั้นตอน เครื่องมือ รูปแบบและช่องทางการติดต่อสื่อสาร เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ และเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และมีการวางแผนงานกำหนดวิธีการและรายละเอียดขั้นตอนให้บริการรับชำระเงิน การที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้เนื่องจากสำนักงานวิทยาลัย กลุ่มงานการเงินบัญชี และพัสดุ ได้มีการประชุมวางแผน กำหนดวิธีการให้บริการและนำมาใช้ มีการตรวจสอบขั้นตอนและเครื่องมือที่ให้บริการ มีการปรับปรุงขั้นตอนการให้บริการ และมีการพัฒนาการให้บริการร่วมกับกลุ่มงานต่างๆ ในมหาวิทยาลัยเพื่อร่วมกันวางแผนทางการให้บริการเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สอดคล้องกับงานวิจัยของ รติมา กานต์และคณะ (พบว่า นอกจากหน่วยงานมีระบบ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

อุปกรณ์สารสนเทศให้บริการอย่างเพียงพอ มี ขั้นตอนการบริการที่ชัดเจนแล้ว การพัฒนาระบบทะเบียนออนไลน์ให้มีความสะดวก ความรวดเร็วในการเข้าสู่ ระบบ การจัดหมวดหมู่ และ ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการให้บริการงานทะเบียน นักศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป (รติมา กานต์ ห้วยหงษ์ทอง, 2559)

2. ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการประสิทธิภาพของการให้บริการ โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง พบว่า ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจต่อการได้รับบริการด้วยความรวดเร็ว ถูกต้องแม่นยำ และตรงตามความต้องการ รองลงมาได้แก่ มีช่องทางการรับชำระเงินในระบบสถานที่ตั้งและระบบออนไลน์ และการติดต่อสื่อสารกับผู้ใช้บริการสามารถติดต่อได้สะดวกรวดเร็ว และได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ การที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้เนื่องจาก เนื่องจากสำนักงานวิทยาลัย กลุ่มงานการเงินบัญชีและพัสดุ มีขั้นตอนการให้บริการและแผนการให้บริการที่พร้อมให้บริการอยู่แล้ว โดยได้เพิ่มช่องทางติดต่อและการรับชำระเงินเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ เพื่อปฏิบัติตามมาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามที่มหาวิทยาลัยได้ กำหนดไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เปรมมา ชาตะพันธ์ พบว่า ประสิทธิภาพ การให้บริการประชาชนของ สำนักงานเขตคลองเตย ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 คือ เป็นหน่วยงานที่สามารถให้บริการ ประชาชนได้ตามปกติ โดยการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันต่างๆ อย่างครบถ้วน ถือว่าบรรลุเป้าหมาย ส่วน ปัญหาและอุปสรรค พบว่า การประชาสัมพันธ์และการสื่อสาร ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ยังไม่ชัดเจน ทำให้เกิดความสับสนและเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน รวมถึงหน่วยงาน ยังไม่มีความพร้อมในการให้บริการประชาชน ผ่านช่องทางอื่นๆ เช่น ออนไลน์ เคาน์เตอร์เซอร์วิส การ ชำระค่าธรรมเนียมผ่านแอปพลิเคชัน เป็นต้น ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนา คือ การนำเทคโนโลยี สารสนเทศ ระบบออนไลน์ Call Center แอปพลิเคชัน ระบบ E-Service มาปรับใช้ในการให้บริการ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน (เปรมมา ชาตะพันธ์, 2563)

3. ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการต่อประสิทธิภาพของบุคลากร โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง พบว่า ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจต่อบุคลากรให้บริการด้วยความเต็มใจมีความเท่าเทียม และไม่เลือกปฏิบัติ รองลงมาได้แก่ บุคลากรปฏิบัติงานตามหลักคุณธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพ และบุคลากรได้ปฏิบัติตามมาตรการ ป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ส่วนงานได้กำหนดไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรียนต์ บุญเลิศวรกุล พบว่า คุณภาพการบริการ การยอมรับบริการ และความพึงพอใจต่อประสิทธิผลการให้บริการ ระบบสารสนเทศงานทะเบียนนักศึกษาโดย รวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน (สุรียนต์ บุญเลิศวรกุล, 2559)

สรุปองค์ความรู้

ผู้ให้บริการมีความพึงพอใจต่อการนำวิธีการหรือขั้นตอนการรับชำระเงินมาใช้ในการให้บริการ มีการพัฒนาขั้นตอน เครื่องมือ รูปแบบและช่องทางการติดต่อสื่อสาร เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ และเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และมีการวางแผนงานกำหนดวิธีการและรายละเอียดขั้นตอนให้บริการรับชำระเงิน มีการประชุมวางแผน กำหนดวิธีการให้บริการและบริการด้วยความรวดเร็ว ถูกต้องแม่นยำ และตรงตามความต้องการ มีช่องทางการรับชำระเงินในระบบสถานที่ตั้งและระบบออนไลน์ และการติดต่อสื่อสารกับผู้ใช้บริการสามารถติดต่อได้สะดวกรวดเร็ว และได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ บริการด้วยความเต็มใจมีความเท่าเทียม และไม่เลือกปฏิบัติ บุคลากรปฏิบัติงานตามหลักคุณธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพ และบุคลากรได้ปฏิบัติตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ส่วนงานได้กำหนดไว้

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ควรเพิ่มรูปแบบการจ่ายชำระเงินโดยใช้งานระบบสแกนผ่าน คิวอาร์โค้ด สามารถจ่ายทางธนาคาร โดยมีใบแจ้งชำระ พิมพ์ออกมา ใครก็สามารถไปชำระให้เงินสดได้ที่ธนาคารและจุดบริการชำระเงิน เช่น ไปรษณีย์ ร้านสะดวกซื้อ เป็นต้น เพื่อให้สะดวกและรวดเร็วในการจ่ายชำระเงิน

ควรมีระบบการแจ้งเตือนทุกครั้งหลังจากรับชำระเงินและออกใบเสร็จเพื่อให้ผู้ใช้บริการรับทราบว่าการดำเนินการดังกล่าวเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว

ควรมีมาตรการช่วยเหลือเงินสดที่ได้รับผลกระทบหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ผ่านพ้นไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาสภาพปัจจุบันที่เป็นอยู่ และสภาพที่พึงประสงค์หรือสภาพที่คาดหวังของผู้ใช้บริการที่มีต่อการให้บริการ ของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

ควรศึกษาการวิเคราะห์ สังเคราะห์การศึกษาความพึงพอใจของสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ที่ได้มีการสำรวจที่ผ่านมาเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาการให้บริการต่อไป

ควรศึกษาผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพบริการที่ได้จากผลการวิจัยประสิทธิภาพการให้บริการด้านการรับชำระเงินสด เพื่อติดตามผลการดำเนินงานถึงความสำเร็จในการปรับปรุงแก้ไขปรับปรุงประสิทธิภาพการให้บริการ

เอกสารอ้างอิง

- เปรมมา ชาตะพันธ์, (2563) ประสิทธิภาพการให้บริการประชาชนของหน่วยงานในภาครัฐในสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 กรณีศึกษา สำนักงานเขตคลองเตย (รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- พัชรินทร์ ไชยวรินทร์กุล. (2551). ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- รติமாகานต์ ห้วยหงษ์ทอง อองาม เปรมสุข และเพยาร์ ดีใจ. (2559). การพัฒนาคุณภาพการให้บริการงานทะเบียน คณะ เทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์.มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร. กรุงเทพมหานคร.
- สุริยันต์ บุญเลิศวรกุล (2559) ประสิทธิภาพการให้บริการระบบสารสนเทศงานทะเบียนนักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง (คณะพาณิชยศาสตร์และการจัดการ) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง
- โสฬส ปัญจะวิสุทธ์. (2541). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการบริหารกิจการประปาหมู่บ้าน ศึกษาเฉพาะกรณี ประปาหมู่บ้านขนาดใหญ่ ซึ่งจัดสร้างโดยกรมอนามัย ในจังหวัดอุบลราชธานี. ภาคนิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

คมชัดลึกออนไลน์, "ครูพร้อม" คืออะไร ทำไมถึงมีบทบาทในช่วงโควิดระบาด , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://th.wikipedia.org/wiki/การระบาดทั่วของโควิด-19> ในประเทศไทย# เมษายนถึงมิถุนายน 2563 , [12 May 2021]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประกาศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด – 19 (COVID-19) ฉบับที่ 3 ลงวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2563 , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/news/detail/21387>.

วิกิพีเดีย , การระบาดทั่วของโควิด-19 ในประเทศไทย , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://th.wikipedia.org/wiki/การระบาดทั่วของโควิด-19> ในประเทศไทย

Ryan, T.A., & Smith, P. C. (1954). *Principle of Industrial Psychology*. New York: The Mc Donald Press Company.

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

การศึกษาเพื่อสันติภาพ Education for Peace

พระสมุห์นพดล อตถยุตโต (สุทนต์)

วัดพยัคฆาราม สุพรรณบุรี

Phrasamu Noppadol Atthayutto (Suthon)

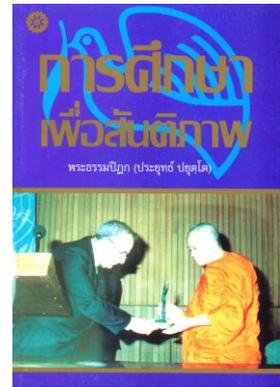
Wat Phayakkharam Suphan Buri

Email: noppadol.suthon@gmail.com

Received 7 June 2023; Revised 19 March 2024; Accepted 28 December 2024

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อเรื่อง	:	การศึกษาเพื่อสันติภาพ
ผู้แต่ง	:	พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)
ผู้วิจารณ์	:	พระสมุห์นพดล อตถยุตโต (สุทนต์)

บทนำ

บทความนี้เป็นบทความวิจารณ์หนังสือเรื่อง การศึกษาเพื่อสันติภาพ พบว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสันติภาพ ประกอบด้วย การแสดงมุทิตา คือ บอกว่าจะมาร่วมเชิดชูธรรม, ถึงแม้ไม่มีสงคราม ก็ยังไม่มีสันติภาพ, การทำลายสันติภาพ ก่อตัวขึ้นบนฐานข้างในจิตใจ, ศึกษาเพื่อสันติภาพ ด้วยการศึกษาสันติภาพ, ถ้ายังไม่เสพพหามิส ก็เลิกคิดไฟสันติ, ถ้าไม่หลงโลกามิส ก็จะเป็นอิสระและสันติสุขก็จะยิ่งพัฒนา, ความสุขยิ่งพัฒนาสันติภาพก็ยิ่งเข้ามาเสริมประสาน และการสร้างความสุขขึ้นเองได้ จึงจะไม่ทำลายสันติภาพ และถามตนเองให้มากขึ้นว่า ควรจะทำอะไรเพื่อผู้อื่นได้บ้าง ในทำนองเดียวกัน พึงมองเห็นประโยชน์ที่ธรรมชาติได้ให้แก่เรา แทนที่จะเรียกร้องเอาจากมันมากยิ่งขึ้นไปอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อน พึงเรียนรู้ด้วยใจชื่นชมโดยมีจิตสำนึกมองเห็นคุณค่าที่ธรรมชาติ และผู้คนที่อยู่รอบข้างเราได้ช่วยเหลือเกื้อกูลให้เรามีชีวิตเป็นอยู่ด้วยดีในบัดนี้ ด้วยการฝึกฝนพัฒนาวิถีคิดแบบกตัญญูรู้สำนึกคุณอย่างนี้ ความเอื้ออาทรและความสุขแบบประสาน ก็จะก่อให้เกิดสันติสุขขึ้น ทั้งที่ใจและในสังคม

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

เนื้อหา

ผู้วิจารณ์ได้พิจารณาเนื้อหาทั้งหมดเกี่ยวกับ “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” ใจความสำคัญดังนี้

ส่วนที่ 1 การแสดงมุทิตา คือบอกว่าจะมาร่วมเชิดชูธรรม กล่าวถึง การศึกษาเพื่อสันติภาพ ความจริงนั้นพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการศึกษา และก็เรื่องของสันติภาพอยู่แล้ว ชาวพุทธเราย่อมทราบกันดี จะมีรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพหรือไม่ก็ตาม ตัวแท้คือสิ่งที่พระพุทธศาสนาจะทำให้เกิดขึ้นก็คือสันติภาพที่แท้จริง โดยมีเนื้อความที่สำคัญ ซึ่งพระพุทธศาสนาคือไตรสิกขานั้นมีจุดหมายเพื่อสันติ คือเพื่อพระนิพพานซึ่งเป็นสันติ จึงได้ความว่าตัวพระพุทธศาสนาคือไตรสิกขาซึ่งเป็นการศึกษานั้นก็เพื่อบรรลุสันติ คือพระนิพพาน เพราะฉะนั้น คำว่าการศึกษาเพื่อสันติภาพที่เขาเอาไปตั้งเป็นชื่อรางวัล เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ของท่าน ทำการทำงานของท่านโดยถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ก็เป็นงานที่ทำให้เกิดสันติภาพอยู่ในตัว ด้วยเหตุนี้จึงได้บอกไว้เป็นการย้ำว่า ไม่ว่าจะมียังรางวัลเพื่อสันติภาพหรือไม่ก็ตาม ที่แท้จริงนั้นสันติภาพก็เป็นความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นรางวัลที่แท้จริงได้แก่การที่เกิดมีสันติขึ้นมาจริง ๆ ในโลก ถ้าพระสงฆ์ทำหน้าที่ของท่าน และบรรลุสันติ ทำให้โลกมีความสงบเรียบร้อย อยู่กันเป็นสุขแล้ว นั่นแหละคือรางวัลที่แท้จริง อยู่ที่ประโยชน์สุขของชาวโลกคือสันติภาพที่แท้จริง

ส่วนที่ 2 ถึงแม้ไม่มีสงคราม ก็ยังไม่มีสันติภาพ ได้กล่าวถึง ความหมายของคำว่าสันติภาพอยู่ที่ความไม่มีการรบราฆ่าฟัน หรือไม่มีสงคราม ประเทศไทยเราตอนนี้ก็ไม่ค่อยเกี่ยวกับปัญหานี้ คือประเทศไทยเรานี้ นับว่ามีสันติภาพอยู่แล้ว เราเป็นประเทศที่มีสันติภาพ เพราะฉะนั้นเราแทบจะไม่ต้องตื่นนอนหวายในเรื่องนี้เลย ที่เขาว่านวยเรียกเรื่องสันติภาพให้แก่อีกโลกกันไกลเหล่านั้นเป็นประเทศอื่น เวลานี้เราดีที่สุดในช่วงคราวต่าง ๆ ที่ว่ารบราทำสงครามกัน วุ่นวายที่นั่นที่นี่ ชัดแย้งกันเรื่องราวใหญ่โตนั่นนะ เป็นเรื่องของประเทศอื่น ๆ ทั้งนั้น จะเห็นได้ว่าสังคมที่อยู่ในสภาพอย่างนี้มักมีภาวะอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่าตกอยู่ในความประมาท สังคมที่ค่อนข้างสงบสุข อยู่กันสบาย มักจะตกอยู่ในภาวะนี้คือมีความประมาท ซึ่งทำให้ละเลยไม่มองดูเหตุปัจจัยในสังคมของตัวเอง มีอะไรที่เป็นไปอยู่ที่เป็นการบกร่องเป็นความเสียหาย อาจจะทำมาซึ่งความเสื่อม ความย่อยยับแก่สังคมต่อไป อะไรที่ควรจะทำเพื่อแก้ไขดำรงสังคมตัวเองให้มีความสงบสุขอย่างแท้จริงในระยะยาวหรืออย่างถาวร ก็ไม่คิดไม่พิจารณา ปล่อยตัวไปเรื่อย ๆ หมกมุ่นมัวเมาแสวงหาความสุข ในที่สุด แต่ละคนก็มุ่งแต่จะหาผลประโยชน์ส่วนตัว สังคมแบบนี้ก็ไม่ใช้สังคมที่มีสันติภาพ เพราะมีความไม่เรียบร้อยและความกดดันที่จะทำให้สังคมระส่ำระสายเสื่อมโทรมและประชาชนไม่อาจจะอยู่กันด้วยดีต่อไป

ส่วนที่ 3 การทำลายสันติภาพ ก่อตัวขึ้นบนฐานข้างในจิตใจ ได้กล่าวถึง การที่จะแก้ไขปัญหานี้ตามหลักพระพุทธศาสนาท่านสอนไว้แล้วว่า เราจะต้องแก้ที่สาเหตุ ทุกอย่างเกิดจากเหตุปัจจัย ผลเกิดจากเหตุ ต้องสืบดูว่าเหตุปัจจัยมาจากที่ไหน แต่เหตุปัจจัยมีมากหลายอย่างเหลือเกิน โดยรายละเอียดแสดงให้เห็นถึงปัจจุบันว่า คนเรานี้รบราฆ่าฟันกันเพราะอะไร เพราะความเกลียดชังโกรธแค้นกัน หรือบางทีก็เป็นเพราะการแย่งชิงผลประโยชน์ หรือบางทีก็เนื่องจากมีความเห็นขัดแย้งกัน ยึดถืออุดมการณ์ต่างกัน หรือมีความยึดถือแบ่งแยกกันในเรื่องเชื้อชาติศาสนาเป็นต้น เช่นยึดถือว่าเชื้อชาติของเราต้องดีที่สุด เชื้อชาติเราเท่านั้นจะต้องอยู่ เมาเราเท่านั้นเป็นเลิศ เมาอื่นเลวทั้งนั้น อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ตลอดจนการแบ่งแยกกันของลัทธิศาสนาต่าง ๆ ล้วนเป็นปัญหาของโลก ปัญหาเกิดในจิตของคน จิตนั้นมีอะไร จิตมีปมปัญหาสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงให้หลักไว้แล้ว เราจึงมาพูดกันง่าย ๆ สั้น ๆ โดยใช้ศัพท์พระท่านหน่อย เป็นคำที่จุความดี ถ้าใช้ศัพท์ชาวบ้านจะต้องพูดกันยืดยาว เสียเวลา แต่ถ้าใช้ศัพท์พระท่านสรุปให้เพียง 3 คำ คือ ตัณหา มานะ และทิฐิ ทั้งหมดรวมความว่า ตัณหา มานะ ทิฐิ เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้มนุษย์ออกไปแสดงบทบาทต่างๆ ที่ทำให้เกิดภาวะที่เรียกว่า ลิดรอนสันติภาพหรือทำลายสันติภาพ แต่กิเลส 3 ตัวนี้เกิดขึ้นที่ไหน ก็ก่อตัวขึ้นในจิตใจของ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

มนุษย์ เพราะฉะนั้น ในที่สุดก็ต้องมาแก้ปัญหาที่จิตใจของคน การแก้ปัญหาที่จิตใจของคนจะทำได้ก็ด้วยการพัฒนา มนุษย์ คือทำให้มนุษย์เป็นคนที่ดีขึ้นนั่นเอง

ส่วนที่ 4 ศึกษาเพื่อสันติภาพ ด้วยการศึกษาศาสนาซึ่งสันติภาพ หลักการของพระพุทธศาสนาแล้วหวน กลับมาพิจารณาที่ชื่อของรางวัลนี้อีกที ที่ว่าการศึกษาเพื่อสันติภาพนั้น ในพระพุทธศาสนานี้ที่จริงแล้วไม่ใช่แค่ ศึกษาเพื่อสันติภาพ จริงอยู่เมื่อก็นับว่าศึกษาเพื่อสันติภาพ คือปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อบรรลุสันติสูงสุดคือพระนิพพาน อย่างน้อยก็เพื่อสันติภายนอกคือความสงบเรียบร้อยที่ปรากฏให้เห็น แต่ที่ แท้แล้วไม่ใช่แค่ศึกษาเพื่อสันติ แต่เป็นการศึกษาสันติเลยทีเดียว คือตัดคำว่าเพื่อออก ซึ่งพุทธพจน์ในพระสูตร แห่งหนึ่งตรัสว่า “สันติเมว โส สิกฺขะเยย” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539) พึงศึกษาสันติ หมายความว่าอย่างไร ศึกษาคือฝึกหรือทำให้ได้ให้เป็นขึ้นมา ได้แก่พัฒนานั่นเอง ท่านให้ ฝึกสันติก็คือทำสันติให้เกิดขึ้นเลย ไม่ต้องไปฝึกเพื่อสันติ ตอนนี่แหละสำคัญมาก กลายเป็นว่าตัวสันตินั้นเป็นสิ่งที่ เราจะต้องสร้างให้เกิดให้มีขึ้น คนเราฝึกสันติได้ตลอดเวลา การปฏิบัติทุกอย่างเป็นการฝึกสันติ เราต้อง พยายามฝึกสันติให้เกิดขึ้นในตนเองถ้าฝึกสันติให้เกิดขึ้นชีวิตของเราก็สงบ เมื่อชีวิตของเราสงบ ความสงบนั้นก็ จะโยงไปถึงความสุขด้วย คนเราที่มีความเร่าร้อนกระวนกระวาย จิตใจถูกบีบคั้นด้วยความทุกข์นั้นไม่มีสันติ ไม่ มีความสงบ พอเราฝึกสันติ ทำใจของเราให้สงบได้ หรือเริ่มต้นแม้แต่ทำกายวาจาให้สงบได้ดีขึ้น ก็เริ่มสัมผัสกับ ความสุขภายใน เมื่อทำใจให้สงบขึ้น มีความรู้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ วางใจได้ถูกต้อง ก็เข้าถึงความสงบมากขึ้น นอกจากนี้หลักอริชฐานนั้นสามารถระงับความเร่าร้อนกระวนกระวายจากกิเลสต่าง ๆ โดยเฉพาะจากตัณหา มานะ ทิฐิ ก็ต้องมีที่มั่น ถ้ามีที่มั่นยืนหยัดแล้วก็สามารถสร้างความสงบให้เกิดขึ้นได้ ประกอบด้วย

ข้อที่ 1 วิธีปฏิบัติว่าไม่ประมาทปัญญา คือต้องใช้ปัญญาอยู่เสมอ ไม่ทอดทิ้งปัญญา ไม่ละเลยปัญญา

ข้อที่ 2 พึงอนุรักษ์สัจจะ พึงรักษาสัจจะ ตามรักษาสัจจะ เอาความจริงเข้าว่า หรือเอาความจริงเป็น หลัก การที่เราใช้ปัญญานั้นเพื่ออะไร ก็เพื่อเข้าถึงความจริงนั่นเอง เมื่อเราใช้ปัญญาพิจารณาญาณแล้วเราก็ไม่ ตกอยู่ใต้อำนาจอารมณ์ เราก็ไม่เอนเอียง เราก็พิจารณาวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้อง คือเข้าถึงความจริง พอ เข้าถึงความจริงแล้วก่อนอนุรักษ์ความจริง รักษาความจริงนั้น อยู่ในความจริง อย่าคลาดเคลื่อนจากความจริง เอา ความจริงเป็นหลักเป็นที่มั่น ปัญญาเป็นตัวนำเรามาสู่สัจจะแล้วเราก็ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักสัจจะนั้น

ข้อที่ 3 พึงเพิ่มพูนจาคะ จาคะแปลว่าความสละ ความสละนี้มีหลายอย่าง สละทางวัตถุคือไม่ติดยึดไม่ สยบอยู่ใต้วัตถุทั้งหลาย รู้ทันว่ามันไม่ใช่สาระที่แท้จริงของชีวิต เราจะจับสาระที่แท้จริงของชีวิตให้ได้ แต่จาคะ ที่เป็นตัวแท้ก็คือสละความยึดถือในใจของเราเอง หรือความเอาแต่ใจตัวเอง เมื่อถึงสัจจะแล้วต้องยอมตาม สัจจะ ยอมสละความยึดถือ ความพอใจ ความชอบใจของตัวเองเสีย เอาตามสัจจะให้ได้ เอาตามความจริง คนเรานี้จะมาเสียตรงนี้คือติดอยู่ในความยึดถือ แม้รู้ความจริงใช้ปัญญาเข้าถึงสัจจะแล้ว ก็ไม่ยอมทำตามสัจจะ

ข้อที่ 4 พึงศึกษาสันติ คือทำใจให้เข้าถึงความสงบได้อยู่เสมอ เมื่อเราพยายามสละความชอบใจและ ความยึดถือของเรานั้น บางทีมันเป็นการต่อสู้ คือเราจะต้องต่อสู้เพื่อที่จะสละ ไม่ยอมตามความยึดถือของเรา จิตใจของเราก็อาจจะตื่นระส่ำระสายกระวนกระวายเร่าร้อน

ซึ่งเกิดขึ้นแล้ว การกระทำของเราก็มั่นคง เพราะคนที่ทำอะไร แม้จะยอมสละ แต่ถ้าจิตใจยัง วุ่นวายยังเดือดร้อนยังต่อสู้อยู่ การทำความดีและการสละสิ่งร้ายนั้นจะไม่มั่นคง ถ้าเมื่อไรใจสงบ ก็มีความสุข ด้วย พอมีความสุขมีความสุขในใจแล้ว ก็อยู่ตัว เพราะฉะนั้นการทำความดีต่างๆ ก็จะมีแก่นนอนมั่นคง และจะเดินหน้าในความดีนั้นได้ นี่เป็นตัวอย่างอันหนึ่งของการอธิบายในหลักธรรมที่ว่า ท่านให้ศึกษาสันติ คือ ฝึกจิตของเราให้มีสันติอยู่เสมอ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ส่วนที่ 5 ถ้าไม่หลงโลกามิส ก็จะเป็นอิสระและสันติสุขก็จะยิ่งพัฒนา เนื้อหาตอนนี้จะกล่าวถึง ระบบปัจจุบัน โดยเฉพาะในระบบแข่งขัน ตอนแรกเราเกิดมาในโลกชีวิตขึ้นต่อวัตถุน้อย ความสุขขึ้นต่อวัตถุน้อย เรายังมีจิตใจที่มีความสุขด้วยตนเองได้ แต่ต่อมาอยู่นานเข้า ความสุขในตัวเองหมดไป มีแต่ความสุขที่ไปฝากไว้กับวัตถุภายนอก ปราศจากวัตถุภายนอกไม่มีความสุข ดิ้นรนกระวนกระวายทรมานทรมาย ดังจะเห็นได้จากชีวิตของคนยุคปัจจุบันนี้ ต้องขึ้นกับวัตถุภายนอก แม้แต่สิ่งเดียวกันในสมัยหนึ่งเป็นของง่าย ๆ ก็อยู่ได้ ต่อมาดิ้นรนต้องให้สิ่งของนั้นพุ่มเพื่อหุรหุรมากขึ้นจึงมีความสุข ต่อมาต้องหุรหุรยิ่งขึ้นไปอีก มีราคามากกว่านั้น สิ่งที่เคยหุรหุรพุ่มพุ่มขนาดเดิมนั้นไม่ทำให้มีความสุขเสียแล้ว ถ้าต้องมีสิ่งเดิมนั้นก็กลับมีความสุขเสียด้วย ฉะนั้นชีวิตจึงต้องขึ้นกับวัตถุมากขึ้น ๆ มีความกระสับกระส่าย กระวนกระวายมากขึ้นเมื่อขาดวัตถุ เมื่อเป็นอย่างนี้สันติภายนอกก็ไม่มี สันติภายในก็หมด เริ่มด้วยสันติภายในหมดก่อน แล้วปล่อยให้สันติภายนอกขาดหายไปด้วย เพราะจะต้องแย่งชิงกันมากขึ้น พระพุทธศาสนาท่านเตือนอยู่เสมอ สำหรับชาวบ้านท่านก็ให้หลักในการพัฒนาตัวเองและพัฒนาความสุขได้ ขอยกตัวอย่างท่านให้รักษาศีล 5 เพราะอะไร เพราะว่า ท่านยอมรับว่ามนุษย์เรานี้ แต่ละคนก็แสวงหาวัตถุ มุ่งหวังความสุขจากวัตถุทั้งนั้น ท่านจึงเอาแค่ทำให้มีกรอบในการแสวงหาไว้ก่อน กรอบเบื้องต้นคือให้มีศีล 5 ไม่ละเมิดต่อกัน คุณจะหาผลประโยชน์หาวัตถุมาเสพก็หาไป แต่อย่าละเมิด 5 ข้อนี้ขอไว้หน่อยเป็นกรอบ คืออย่าละเมิดชีวิตร่างกายกัน อย่าละเมิดกรรมสิทธิ์กัน อย่าละเมิดคู่ครองกัน อย่าทำลายผลประโยชน์กันด้วยวาจา และอย่าคุกคามความมั่นคงปลอดภัยของผู้อื่นด้วยการเสียดสีเนื่องจากเสพสิ่งมีเงินมา เอาแค่นี้ก่อนแล้วคุณก็พออยู่กันได้ แต่คุณก็จะยังไม่มีความสุขแท้จริงหรอก เพราะว่าความสุขของคุณยังขึ้นต่อวัตถุภายนอก แต่ถ้าคุณไม่มีกรอบ 5 ข้อนี้แล้วคุณจะอยู่กันไม่ได้เลย จะเดือดร้อน รบราฆ่าฟันกัน ไม่มีใครได้ความสุข คนที่มีกำลังมีโอกาสมากก็เอามากที่สุด คนที่มีกำลังมีอำนาจมีโอกาสน้อยมีความสามารถน้อยก็แย่ เสรีแล้วพอสังคมาสาระส่าย คนที่มีกำลังมากมีของมากมีวัตถุเสพมากก็เดือดร้อนไปด้วย ไม่มีความสุขจริงทั้งนั้นแหละ เพราะฉะนั้นเพื่อจะให้พออยู่กันได้ ท่านจึงบอกให้มีศีล 5 ก่อน พอมีศีล 5 สังคมที่เรียกว่าสังคมแห่งกามามิสนี้ก็พออยู่กันได้ สังคมแห่งกามามิสหรือโลกามิสนี้พออยู่กันได้ด้วยศีล 5 เป็นกรอบไว้ก่อน แต่ก็ต้องยอมรับว่ายังไม่สุขจริง

ส่วนที่ 6 การสร้างความสุขขึ้นเองได้ จึงจะไม่ทำลายสันติภาพ เป็นการกล่าวถึง พระพุทธศาสนายังมีวิธีที่จะให้มนุษย์มีความสุขเพิ่มขึ้นอีก พระโศดาบันเป็นตัวอย่างเชื่อมระหว่างโลกียะกับโลกุตตระ พระโศดาบันมีความสุขมาก พระพุทธเจ้าตรัสว่า ทุกข์ที่คนปุถุชนเขามีกัน ถ้าเปรียบก็เหมือนภูเขานิลา แต่พระโศดาบันนั้นเหลือทุกข์เท่าเม็ดกรวด ลองคิดดูซิว่าพระโศดาบันจะมีความสุขขนาดไหน เพราะฉะนั้น ถ้าเราได้พัฒนาชีวิตของคนแล้ว ความสุขก็จะเกิดมากขึ้น ๆ ตามไปด้วย ที่พูดว่าพุทธศาสนาพัฒนาคนนั้น หมายถึงพัฒนาทุกอย่างที่มีอยู่ในตัวคน แม้แต่ความสุข คนที่พัฒนาแล้วจึงมีช่องทางที่จะมีความสุขมากขึ้น จนกระทั่งว่าความสุขนั้นในที่สุดไม่ต้องหา เมื่อคนไม่ต้องหาความสุข ก็ไม่มีใครมาทำลายสันติ มนุษย์มีความสามารถพิเศษอย่างหนึ่งคือสามารถในการปรุงแต่ง เก่งในการประดิษฐ์สร้างสรรค์ การประดิษฐ์สร้างสรรค์นั้นเริ่มจากจิตใจโดยมีความคิด ที่เห็นง่าย ๆ คือ มนุษย์ปรุงแต่งวัตถุ โดยใช้ความคิดสร้างขึ้นมาก่อน แล้วก็ทำให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา เช่นเป็นเทคโนโลยีต่างๆ ส่วนในด้านภายในมนุษย์ก็มีความสามารถที่จะปรุงแต่งสุขทุกข์ แต่มนุษย์ปุถุชนมักจะใช้ความสามารถนี้ในทางที่ผิด คือปรุงแต่งทุกข์ ปรุงแต่งความเครียด ปรุงแต่งความกังวล ปรุงแต่งความกุ่มใจ ปรุงแต่งความขุ่นมัวเศร้าหมอง สัตว์เดรัจฉานไม่มีความทุกข์เหล่านี้เพราะเป็นความสามารถพิเศษของมนุษย์ มนุษย์จำนวนมากปรุงแต่งความทุกข์ให้กับตัวเองจนกระทั่งเหลือหลายกลายเป็นโรคจิต สัตว์ปรุงแต่งไม่เป็น เพราะฉะนั้นสัตว์จึงไม่เป็นโรคจิตเพราะปรุงแต่งความคิดไม่เป็น มนุษย์นี้เก่งมาก แต่ใช้ความสามารถนั้นในการปรุงแต่งความทุกข์

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

สรุปได้ว่า การศึกษาเพื่อสันติภาพ เป็นการแสดงถึง บริบทความสุขแท้จริง โดยให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ว่าด้วยการทำให้สงบ ปฏิบัติอยู่บนความไม่ประมาท ความสละ ความสละนี้มีหลายอย่าง สละทางวัตถุคือไม่ติดยึดไม่สยบอยู่ใต้วัตถุทั้งหลาย และสามารถสร้างความสุขได้โดยไม่เป็นการทำลายสันติภาพ

บทวิจารณ์

ภายในเนื้อหาที่ผู้วิจารณ์ได้วิเคราะห์ จะเห็นว่า การศึกษาสันติภาพจะกล่าวถึงหลักการใช้ชีวิต และมีแง่คิดสอดแทรกตามเนื้อหาที่ว่า “ถ้าไม่หลงโลกามิส ก็จะเป็นอิสระและสันติสุขก็จะยิ่งพัฒนา เนื้อหาตอนนี้จะกล่าวถึง ระบบปัจจุบัน โดยเฉพาะในระบบแข่งขัน ตอนแรกเราเกิดมาในโลกชีวิตขึ้นต่อวัตถุน้อย ความสุขขึ้นต่อวัตถุน้อย เรายังมีจิตใจที่มีความสุขด้วยตนเองได้ แต่ต่อมาอยู่นานเข้า ความสุขในตัวเองหมดไป มีแต่ความสุขที่ไปฝากไว้กับวัตถุภายนอก ปราศจากวัตถุภายนอกไม่มีความสุข ดันร่นกระวนกระวายทรนทราย ดังจะเห็นได้จากชีวิตของคนยุคปัจจุบันนี้” ถ้าพิจารณาตามในแง่ของการศึกษาสันติภาพของ “พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)” ถือว่าเป็นงานเขียนที่ดีทำให้ผู้อ่านคิดตามได้ อย่างเห็นภาพได้ชัดเจนตามข้อความที่กล่าวว่า “สันติภาพอยู่ที่ความไม่มีการรบราฆ่าฟัน หรือไม่มีสงคราม ประเทศไทยเราตอนนี้ก็ไม่ค่อยเกี่ยวกับปัญหานี้ คือประเทศไทยเรานี้มันมีสันติภาพอยู่แล้ว เราเป็นประเทศที่มีสันติภาพ” จะเห็นได้ว่า ผู้อ่านสามารถเข้าใจเกี่ยวกับสันติธรรมได้ และเห็นปัญหาในสภาพปัจจุบันว่า เราควรทำอย่างไร และใช้วิธีไหนถึงจะเกิดสันติภาพสามารถนำมาใช้ปฏิบัติตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเขียนที่อ่านแล้วสามารถเข้าถึงได้ง่าย เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อนอธิบายในธรรมะที่เข้าใจง่าย ๆ เช่น การยอมรับว่ามนุษย์เราไม่ แต่ทุกคนก็แสวงหาวัตถุ มุ่งหวังความสุขจากวัตถุทั้งนั้น ท่านจึงเอาแค่ทำให้มีกรอบในการแสวงหาไว้ก่อน กรอบเบื้องต้นคือให้มีศีล 5 ไม่ละเมิดต่อกัน คุณจะหาผลประโยชน์หาวัตถุมาเสพก็หาไป แต่อย่าละเมิด 5 ข้อนี้ขอไว้หน่อยเป็นกรอบ คืออย่าละเมิดชีวิตร่างกายกัน อย่าละเมิดกรรมสิทธิ์กัน อย่าละเมิดคุ้มครองกัน อย่าทำลายผลประโยชน์กันด้วยวาจา และอย่าคุกคามความมั่นคงปลอดภัยของผู้อื่นด้วยการเสียดสีเนื่องจากเสพสิ่งมีเงินมา เพื่อเป็นกระบวนการในการฝึกฝน 3 ประการ คือ 1) การฝึกฝนพัฒนาคนในด้านพฤติกรรมภายนอกทางกายวาจา เรียกว่า ศีล 2) การฝึกฝนพัฒนาคนในด้านจิตใจ เรียกว่า สมာธิ ด้านจิตใจ และ 3) การฝึกฝนพัฒนาคนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจให้เข้าถึงความจริง เรียกว่า ปัญญา โดยรวมแล้ว ศีล สมาธิ ปัญญา สามอย่างนี้เป็นเครื่องพัฒนามนุษย์ที่จะทำให้เข้าถึงตัวความจริง คือเข้าถึงตัวธรรมและเอาธรรมมาใช้ให้เป็นประโยชน์ จะเห็นว่าการเรียงหลักธรรมนั้น มีความเชื่อมโยงกันอย่างทั่วถึงและทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจง่ายขึ้นเกี่ยวกับ “การศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพ” เน้นการนำเสนอสภาพความเป็นไปของทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อขยายความให้เข้าใจง่ายเหมาะสำหรับคนอื่นที่เพิ่งศึกษาธรรมะ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพในครั้งแรก เป็นการใช้อักษรรูปแบบของภาษาชาวบ้านธรรมดาโดยทั่วไป เป็นการทำให้คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้บรรยายไว้ในพระไตรปิฎก สามารถการเข้าใจอย่างถูกต้องและสามารถเอาไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี และสามารถสร้างสรรค์วิถีชีวิตของตนให้มีประสิทธิภาพและมีแนวทางที่ดีเกี่ยวกับสันติภาพได้

จากการที่ได้อ่านหนังสือผู้วิจารณ์ได้มองเห็นจุดด้อย เนื่องจากประชาชนมิได้เรียนรู้อย่างจริงจังว่า สันติภาพมีความสำคัญกับชีวิตของเราอย่างไร อันเป็นจุดด้อยที่ “พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)” อยากให้อธิบายให้ชัดเจนขยายกับที่ได้บรรยายไว้ ว่าสันติภาพว่า ความหมายที่แท้จริงของชาวพุทธ เรามองทะลุถึงลึกลงไปกว่านั้น คือ ที่จริงนั้น ใจของผู้แสดงมุทิตาอยู่ที่ตัวธรรมะ หมายความว่าเราทุกคนนี้เชิดชูธรรม เชิดชูความดีงาม เชิดชูการปฏิบัติที่ถูกต้อง เชิดชูการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์สุข หลักของเราอยู่ตรงนั้น เรามุ่งหมายใจ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ของเราไปตั้งอยู่ที่ธรรมะนั้น เราต้องการเชิดชูธรรม เมื่อมีอะไรมาช่วยให้เกิดการแสดงออกที่เป็นการเชิดชูธรรม นั้น ก็เข้ากับคามมุ่งหมายของเรา คือเมื่อเราไปเห็นว่าบุคคลผู้หนึ่งมากระทำการอะไรที่เป็นการช่วยส่งเสริม เชิดชูธรรม

สรุป

จากการศึกษาเรื่อง การศึกษาเพื่อสันติภาพ พบว่า ความจริงนั้นพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการศึกษา และก็เป็นเรื่องของสันติภาพ สันติสุข นำสู่ความหมายอีกด้านหนึ่ง ตรงกับหลักสติที่ว่า ความว่า ตื่นตัวอยู่เสมอ คอยระลึกร คอยนึกถึง อะไรเกิดขึ้นจะมีผลกระทบทำให้เกิดความเสื่อม หรือกีดกันความเจริญ ก็นึกก็ระลึกรจับเก็บเอาามาหมด ซึ่งสิ่งที่สำคัญ คือ การสร้างความสุขขึ้นเองได้ จึงจะไม่ทำลายสันติภาพ เป็นการกล่าวถึง พระพุทธศาสนายังมีวิธีที่จะให้มนุษย์มีความสุขเพิ่มขึ้นอีก โดยคนที่มีความสันติภายในเท่านั้นจึงจะอยู่ด้วยสติปัญญา มีความไม่ประมาทที่แท้จริง สันติภายนอกยังไม่เพียงพอ เพราะเมื่อสังคมมีสันติสุขแล้ว คนที่ยังพัฒนาไม่เพียงพอก็มักจะประมาท แล้วก็จะตกอยู่ในไถ้วงจรของความเจริญและความเสื่อม สังคมที่อยู่สบายมีสันติสุข เช่นไม่มีภัยไม่มีสงคราม แล้วมักจะเกิดความประมาท มักจะปล่อยปละละเลยผิดผ่อน ตลอดจนหลงเพลิดเพลิมัวเมา ไม่ทำสิ่งที่ควรทำ จึงทำให้สังคมเสื่อมลง มนุษย์ปุถุชนทั่วไปนี้ ตามปกติต้องถูกทุกข์บีบคั้นภัยคุกคามจึงจะตื่นรนชวนขวาย พยายามอยู่ดีมีสุขก็ประมาท

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). การศึกษาเพื่อสันติภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สหนิคมธรรม.
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.